

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

**FILOZOFICKÁ FAKULTA**

Ústav politologie

**DIPLOMOVÁ PRÁCE**

**Lenka Ryjáčková**

**Politické strany, jejich organizace a vnitřní fungování**

Political Parties, Their Organizational Framework and Functioning

Praha 2012

Vedoucí práce: PhDr. Radek Buben

### **Poděkování**

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce PhDr. Radku Bubnovi za vedení práce a jeho věcné a podnětné komentáře.

### **Prohlášení**

*„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“*

*V Praze dne 27. dubna 2012*

*Lenka Ryjáčková*

## **Anotace**

Diplomová práce *Politické strany, jejich organizace a vnitřní fungování* se věnuje politickým stranám jako organizacím, tedy jejich vnitřnímu uspořádání a fungování. Reflexe klasifikačních modelů politických stran ukazuje, že modely dostatečně nezohledňují vnitrostranickou organizaci a fungování politických stran. Cílem je proto definovat základní fenomény, na základě kterých lze studovat vnitřní organizaci a fungování politických stran a reflektovat jejich vnitřní dynamiku. Studovanými proměnnými jsou struktura moci a organizační struktura, členství a postavení členů ve straně, role skupin a byrokracie. Teoretické poznatky jsou využity v případové studii věnující se vnitřní organizaci a fungování České strany sociálně demokratické.

## **Klíčová slova**

politická strana, organizace, členství, členská základna, Česká strana sociálně demokratická

## **Annotation**

This master's thesis *Political Parties, their Organizational Framework and Functioning* deals with the political party organization, especially with their organizational framework and functioning. The observation of the party classification models has shown that models do not reflect party framework and functioning in a sufficient way. Therefore, the aim of the thesis is to define the important phenomena which enable us to study the organization and functioning of political parties and to reflect their inner party dynamic. The considered variables are the power structure, the organizational framework, membership and the hierarchy of members, the role of factions and bureaucracy. The theoretical conclusions are used in the case study which deals with the party organization of the Czech Social Democratic Party.

## **Key Words**

Political Party, Organization, Membership, Party Members, Czech Social Democratic Party

# OBSAH

<b>1. ÚVOD.....</b>	<b>- 8 -</b>
1.1. Cíl práce .....	- 11 -
1.2. Současný stav řešené problematiky .....	- 13 -
<b>2. MODEL Y POLITICKÝCH STRAN.....</b>	<b>- 16 -</b>
2.1. Rozmanitost zkoumaných proměnných.....	- 20 -
2.2. Reflexe modelů s ohledem na vnitřní organizaci a fungování stran.....	- 22 -
<b>3. VNITŘNÍ ORGANIZACE A FUNGOVÁNÍ POLITICKÝCH STRAN .....</b>	<b>- 24 -</b>
3.1. Organizační struktura a struktura moci.....	- 26 -
3.1.1. Struktura a stabilita.....	- 27 -
3.1.2. Organizace politických stran v postkomunistických zemích .....	- 31 -
3.2. Členství v politických stranách.....	- 35 -
3.2.1. Podněty ke členství a jejích proměny .....	- 36 -
3.2.2. Typy členů a stranické benefity.....	- 40 -
3.2.3. Stranická aktivita členů .....	- 41 -
3.3. Postavení členů politických stran.....	- 43 -
3.3.1. Ideologická profilace .....	- 45 -
3.4. Vnitrostranické skupiny .....	- 47 -
3.4.1. Důvody vzniku a působení skupin.....	- 49 -
3.4.2. Podmínky formování skupin .....	- 51 -
3.5. Role byrokracie v politických stranách.....	- 53 -
<b>4. PŘÍPADOVÁ STUDIE – ČESKÁ STRANA SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ.-</b>	<b>- 56 -</b>
4.1. Organizační struktura a struktura moci.....	- 57 -
4.2. Členství .....	- 63 -
4.3. Postavení členů .....	- 70 -
4.4. Vnitrostranické skupiny .....	- 74 -
4.5. Stranická byrokracie .....	- 76 -
<b>ZÁVĚR .....</b>	<b>- 79 -</b>
<b>LITERATURA A PRAMENY .....</b>	<b>- 86 -</b>
<b>PŘÍLOHY.....</b>	<b>- 95 -</b>
Příloha č. 1 – Stranická struktura ČSSD (2011) .....	- 95 -
Příloha č. 2 – Vývoj členské základny ČSSD (2002 – 2011) .....	- 96 -

Příloha č. 3– Členská základna ČSSD - krajský přehled (2002 - 2011) .....	- 97 -
Příloha č. 4 – Organizační struktura ČSSD – řízení (2001).....	- 98 -
Příloha č. 5 – Návrh organizační struktury Lidového domu (2007) .....	- 100 -
Příloha č. 6 – Organizační struktura Lidového domu (2011) .....	- 101 -

## SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- **ČSSD** Česká strana sociálně demokratická
- **ECPR** European Consortium for Political Research
- **KO** Krajské organizace
- **KVV** Krajský výkonný výbor ČSSD
- **KS** Klub seniorů ČSSD
- **KSČM** Komunistická strana Čech a Moravy
- **MDA** Masarykova demokratická akademie
- **MO** místní organizace
- **ODS** Občanská demokratická strana
- **OkO** Okresní organizace
- **OVV** Okresní výkonný výbor ČSSD
- **P ČSSD** Předsednictvo ČSSD
- **PG** Politické grémium ČSSD
- **SDŽ** Sociálně demokratické ženy ČSSD
- **ÚKK** Ústřední kontrolní komise ČSSD
- **ÚVV** Ústřední výkonný výbor ČSSD

# 1. ÚVOD

Politické strany patří bezesporu k nedílné součásti moderních států a jejich vlád, dokonce je politika často označována za politiku stranickou.<sup>1</sup> Politické strany představují podle některých autorů fenomén starý jako lidstvo samo (M. Weber). Podle jiných autorů mají politické strany kořeny v 19. století, tedy v době charakteristické rodícím se pluralismem kulturním, společenským a politickým (G. Sartori).

Ačkoliv se politická věda zabývá fenoménem politických stran již bezmála sto let, nedošla stále - nebo právě proto - k jedné univerzální definici politické strany. Definice politických stran se vyvíjejí jak v reflexi časového období, tak na základě různých teoretických přístupů autorů. Například E. Burke v roce 1839 definoval stranu jako „*organizovaný celek lidí, kteří se sdružují k prosazování národního zájmu společným úsilím specifického principu, na němž se všichni shodli*.“<sup>2</sup> Podle definice G. Sartoriho z poloviny sedmdesátých let minulého století je strana „*jakákoliv politická skupina identifikovaná pomocí oficiálního názvu, která se představuje ve volbách a je schopna umístit své kandidáty prostřednictvím voleb (svobodných nebo ne) do veřejných úřadů*“.<sup>3</sup> Ve své knize *Political Parties and Party Systems* (1996) přichází A. Ware s definicí politické strany jako instituce, která hledá vliv ve státě a snaží se získat pozice ve vládě. Členy nejčastěji sdružuje více společenských zájmů, které se pokouší do určité míry spojovat.<sup>4</sup> Definice politických stran se tak obecně mění, jak podotýká P. Mair ve své práci *Party System Change* (1997), politické strany plní čím dál méně roli reprezentanta (agregace a reprezentace společenských zájmů) a vykonávají spíše procedurální funkce (výběr politických elit, formulace veřejných politik).

Výzkum politických stran zahrnuje mnoho přístupů a zkoumaných proměnných – od funkcí stran, jejich ideologií a programů, změn v členské základně a elektorátu, po volební soutěž, postavení stran ve státě či financování stran a jejich organizační strukturu. Mohlo by se zdát, že další studium politických stran nemůže přinést již nic nového. J. R. Montero a R. Gunther v úvodní kapitole knihy *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*

---

1 MAIR, P.: *Party System Change: Approaches and Interpretations*. s. 125.

2 SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 24.

3 Tamtéž. s. 72.

4 WARE, A.: *Political Parties and Party System*. s. 5.



(2002) jako důvody této skepse uvádějí: za prvé, enormní počet publikací a článků zabývajících se studiem politických stran; za druhé, proces úpadku stran a relevance studia nových témat; za třetí, dosud nebyla vytvořena přesná a přesvědčivá teorie politických stran, a proto další úsilí o její vytvoření je zbytečné. Podle autorů však tento skepticismus není na místě ani v jednom ze zmíněných bodů. Studium politických stran je stále aktuálním tématem politické vědy z důvodu důležitého postavení politických stran v moderních demokraciích a stále se proměňujícímu prostředí, v kterém se strany pohybují. Mnozí autoři, podobně jako P. Mair, se nepřiklání k tezi, že jsme svědky úpadku stran, ale hovoří o vnějších společenských výzvách a změnách, kterým jsou strany vystavovány a jejichž dopady by měly být studovány. Co se týče absence jednotné teorie politických stran, s ohledem na jejich multidimenzionalitu, je podle autorů velmi obtížné až bezvysledné snažit se vytvářet jednu všezahrnující teorii politických stran.<sup>5</sup>

Ohlédneme-li se do historie, zlatý věk studia politických stran nastal v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století. Mezi nejvýznamnější autory, kteří se studiem stran zabývali, patří M. Weber (1968), M. Duverger (1954), R. Michels (1962), S. Neumann, (1956) O. Kirchheimer, S. M. Lipset a S. Rokkan (1967), G. Almond a S. Verba, G. Sartori (1967), J. Schumpeter. Větší zájem o studium politických stran nastal následně zhruba až od poloviny devadesátých let minulého století a mezi autory této doby se řadí např. R. Katz a P. Mair, S. Scarrow, A. Ware, R. Gunther,

Pluralitu přístupů studia politických stran jednotlivých autorů se ve své práci pokusil identifikovat a zobecnit A. Ware. Podle autora lze hovořit o sociologických, institucionálních a soutěživých faktorech, které byly a jsou předmětem debat v politické vědě a ovlivňují jak fungování politických stran, tak stranických systémů. Sociologický přístup vychází primárně ze společenského základu, od kterého vyvozuje vznik a fungování stran. Společenské změny či tlaky ovlivňují podobu a proměnu politických stran. Tento přístup aplikují G. A. Almond, S. M. Lipset a S. Rokkan. Institucionální přístup staví jako hlavní faktor institucionální nastavení a změny, tedy formální pravidla, právní úpravy atd. Mezi autory tohoto směru patří podle A. Wareho např. R. Michelse, P. Maire, A. Panebianca či K. von Beyme. Třetí soutěživý přístup představuje určité zúžení institucionálního přístupu na fenomén soutěže

---

5 MONTERO, J. R. – GUNTHER, R.: *Introduction: Reviewing and Reassessing Parties*. s. 16.

a mezi jeho stoupence lze zařadit autory jako je A. Downs, L. Epstein či G. Sartori.<sup>6</sup> Ačkoliv Wareho klasifikace velmi zobecňuje rozmanitost přístupů ke studiu politických stran, kdy práce některých autorů jsou komplexnější, než odpovídá zařazení k jedné z oblastí, přesto poskytuje pohled na základní přístupy studia politických stran.

Wareho klasifikace má kořeny v teoretických přístupech převládajících v určitém historickém období. Dvacátá a třicátá léta minulého století byla obdobím tzv. institucionalismu, kdy byl kladen důraz zejména na ústavní a právní aspekty studia stran. Od zhruba čtyřicátých let se politická věda zaměřovala na sociologické aspekty, zejména na funkce stran, volební účast, či vazby stran a voličů. Po druhé světové válce se studium politických stran stalo v politické vědě dominantním tématem. Zájem o politické strany jako organizace je spojen s nástupem nového institucionalismu, který vystřídal behavioristický přístup.

V širším kontextu se dosavadními přístupy studia politických stran zabývá H. J. Puhle. Analyzuje jednotlivé fenomény politických stran s ohledem na teoretické přístupy, které se jimi zabývaly. Podle autora je důvodem plurality přístupů jednak specializace politické vědy a na straně druhé multidimenzionální charakter politických stran. Hlavními fenomény, kterými se politická věda při studiu politických stran historicky zabývala, jsou: 1) volební dimenze (volatilita, elektorát, cleavages, stranická identifikace, 2) zájmy stranických stoupenců (velikost členské základny, společenská a náboženská struktura členské základny, spolupráce se zájmovými skupinami), 3) organizace strany (frakcionářství, problémy vůdcovství, role parlamentní skupiny uvnitř strany, mobilizační strategie, zdroje financování, stranická byrokracie, implementace zodpovědnosti, 4) stranický systém a veřejné instituce (ústavní a volební systém, vzorce interakce stran), 5) formulace *policy* (stranické programy, ideologie), 6) implementace *policy* (koalice, stabilita kabinetu, vláda a opozice). Pro studium stranické organizace jsou podle autora nejvhodnějším přístupem sociologická teorie organizací a institucionalistická teorie a zaměřená na aktéry.<sup>7</sup>

Vzhledem k množství oblastí a přístupů studia politických stran je nezbytné si jasně definovat fenomén, který bude v rámci studia stran zkoumán. Tato práce má za cíl zabývat se

---

<sup>6</sup> WARE, A.: *Political Parties and Party System*. s. 8-11.

<sup>7</sup> PUHLE, H. J.: *Still the Age of Catch-allism?* s. 61-62.

organizací a vnitřním fungováním politických stran. Toto téma je oblastí, které se ve srovnání s jinými oblastmi (politické strany ve vztahu k voličům, vládě, k ostatním politickým stranám) nevěnovalo mnoho autorů. Jak podotýká P. Mair, zejména v empirické oblasti je fenomén politických stran jako organizací studován překvapivě jen okrajově a porozumění, jak strany vnitřně fungují, má stále své limity.<sup>8</sup> V české politické vědě nebyla doposavad teoretickému ani empirickému studiu organizace a fungování stran věnována velká pozornost.

## 1.1. Cíl práce

Předkládaná práce *Politické strany, jejich organizace a vnitřní fungování* se zaměřuje, jak z názvu práce vyplývá, na vnitřní organizaci a fungování politických stran. Základním východiskem této práce je, že strany nepředstavují unitární aktéry (ačkoliv jejich výstupy se tak v rámci stranického systému mnohdy mohou jevit), a proto při studiu jejich fungování jsou vedle formálních pravidel (stanovy, řády) důležité i neformální vlivy (osobnost, naplňování pravidel). Důsledkem je skutečnost, že strany, které mají podobné organizační nastavení, nefungují stejně. Při studiu vnitrostranického fungování stran je proto nezbytné se zaměřit jak na formální vlivy (institucionální charakteristiky stran), tak i na vlivy neformální (interpretace formálních pravidel odvíjející se od politických aktérů).

Cílem této práce je definovat základní fenomény, na základě kterých lze studovat vnitřní organizaci a fungování politických stran a reflektovat jejich vnitřní dynamiku. Na základě reflexe proměnných modelů politických stran bude poukázáno, že ačkoliv modely zohledňují organizaci stran, pro studium vnitrostranické organizace a fungování nejsou modely dostatečné. Důvodem je obecná skutečnost, že modely v převážné míře přistupují ke stranám jako k unitárním jednotkám. Hlavními proměnnými, které jsou při analýze stran aplikovány, je např. podoba stranické soutěže či volební kampaně, vztah politických stran vůči státu a voličské základně, velikost členské základny a její pozice, styl reprezentace strany či hlavní zdroje financování strany. Modely tak nelze využít pro charakterizaci vnitřního fungování konkrétních politických stran. Protože politické strany, které mají charakteristiky daného modelu, se ve vnitřní organizaci a fungování mohou velmi lišit. Klasifikační modely politických stran tak dostatečně nezohledňují vnitřní dynamiku politických stran v otázkách

---

<sup>8</sup> MAIR, P.: *Party System Change: Approaches and Interpretations*. s. 121.

jejich organizace a fungování - jako je například změna ve struktuře moci stran, osoba předsedy strany, pozice strany ve vládě či v opozici, existence sub-skupin, míra vnitřní demokratizace strany, pozice členské základny. Teoretické poznatky budou využity v případové studii, která se bude zabývat organizací a fungováním české politické strany, konkrétně České strany sociálně demokratické.

V první části této práce bude na základě kritické reflexe klasifikace modelů politických stran (všeobecně přijímané klasifikace na strany kádru/elit, masové strany, *catch-all* strany a kartelové strany) poukázáno na nevhodnost využití těchto modelů pro cíle této práce. Na základě studia odborných článků zabývajících se klasifikací modelů politických stran bude vytvořen teoretický rámec pro zhodnocení a možnosti uplatnění dosavadních přístupů ke studiu vnitřní organizace stran.

Druhá nejobsáhlejší část práce se zabývá studiem politické strany jako organizace s ohledem na její vnitřní strukturu a fungování. Pro identifikaci hlavních fenoménů vnitrostranické organizace a fungování strany bude využito dostupné zahraniční literatury, která se jednotlivými fenomény vnitrostranické organizace zabývá. Na základě studia literatury budou představeny hlavní teoretické a empirické poznatky. Ty budou výchozími pro definování hlavních fenoménů, které budou v této práci studovány a budou tak reflektovat současná témata studia vnitřní organizace stran, kterým se politická věda věnuje.

Obsahem třetí části práce je případová studie, jejíž základní struktura bude vycházet ze získaných teoretických poznatků. Studie jedné z českých politických stran - České strany sociálně demokratické – se tak bude věnovat její vnitrostranické organizaci a fungování s ohledem na její vývoj. Při studiu České strany sociálně demokratické budeme vzhledem k malému množství dostupné literatury vycházet z dokumentů strany (zejména z novelizací stanov a organizačních řádů) a tematicky zaměřených novinových článků. Materiály budou doplněny o závěry z dotazníkového šetření mezi členy strany působícími v Parlamentu ČR a o výstupy z osobních rozhovorů se členy strany.

## 1.2. Současný stav řešené problematiky

Při reflexi historických modelů stran – kterými se zabýval zejména M. Weber, M. Duverger, S. Neumann, O. Kirchheimer či z pozdějších autorů P. Mair či A. Krouwel - vyjdeme z novodobých prací, které reflektují vývoj a hlavní charakteristiky stranických modelů. Konkrétně jde např. o práci R. Katz, – P. Mair: *Changing Models of Party Organization and Party Democracy* (1995); P. Mair: *Party System Change* (1997); H. J. Puhle: *Still the Age of Catch-allism?* (2002); A. Krouwel: *Party Models* (2006); S. B. Wolinetz: *Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies* (2002).

Studiem vnitřní organizace a fungováním politických stran se ve své práci zabýval již M. Weber, M. Duverger či R. Michels. Následovalo období, kdy téma organizace stran v politické vědě bylo spíše v pozadí a větší zájem byl kladem na téma stranických systémů. Návrat ke studiu organizace stran představuje práce A. Panebianca *Political Parties: Organization and Power* (1988). Autor analyzuje strany jako komplexní organizace. Zabývá se podmínkami a mechanismy organizačního řádu, organizačním vývojem stran v západní Evropě, organizačními problémy a změnami stran. Fenoménu vnitřního uspořádání strany (významu členů strany a organizačnímu členění) se věnuje G. Sartori v knize *Strany a stranické systémy* (1976). Ze současných prací jmenujme knihy *Political Parties: Old Concepts and New Challenges* (2002), editovaná R. Guntherem, J. R. Montero a J. J. Linzem a *Handbook of Party Politics*, kterou editoval R. Katz a W. J. Crotty (2006), které reflektují současné debaty k jednotlivým fenoménům politických stran, tedy i stranické organizace.

Při studiu fenoménu organizační struktury a struktury moci budeme vycházet z teoretické práce Jana Kellera *Sociologie, byrokracie a organizace* (1996). Autor se v knize věnuje vnitřním pravidlům a efektivnímu uspořádání organizací. Významnou prací, která se této tematice věnuje, je kniha A. Panebianca *Political Parties: Organization and Power* (1988). Dále budeme vycházet např. z článku *Ascendancy of the Party in the Public Office* R. S. Katze a P. Maira (2002); S. Bowler, D. M. Farrell a R. S. Katz: *Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments* (1999), či P. Mitchell: *Coalition Discipline, Enforcement Mechanisms, and Intraparty Politics* (1999).

Charakteristikou členství a jeho vývojem se zabývá ve svých pracích S. E. Scarrow - *Parties without Members? Party Organization in a Changing Electoral Environment* (2000); *Declining Memberships, Changing Members? European Political Party Members in a New Era* (2010). Členství ve straně se věnuje např. i K. Heidar v článku *Party Membership and Participation* (2006), P. Mair – I. van Biezen: *Party Membership in Twenty European Democracies, 1980-2000* (2001) či P. F. Whiteley *Is the Party Over? The Decline of Party Activism and Membership across the Democratic World* (2010).

Postavením členů strany z hlediska jejich mocenské a ideologické pozice se zabývá studie *Issue Conflict and Consensus Among Party Leaders and Followers* autorů H. McClosky - P. J. Hoffmann a R. O'Hara (1960). Změnami v pravomocích členů se věnují S. E. Scarrow - P. Webb a D. M. Farrell: *From Social Integration to Electoral Contestation* (2000).

Studium subskupin v rámci politických stran nepatří v politické vědě mezi nová témata. Jednou z prvních významných prací je *The Study of Party Factions as Competitive Political Organizations* autorů F. Belloni a D. C. Beller (1976). Mezi významné současnější práce patří studie od F. Boucek: *Rethinking Factionalism: Typologies, Intra-Party Dynamics and Three Faces of Factionalism* (2009) či kniha Moshe Maora *Parties Conflicts and Coalitions in Western Europe. Organisational Determinants of Coalition Bargaining* (1998).

Role a vývoj byrokracie v rámci politických stran představuje poměrně nedlouho zkoumaný fenomén. Není tak mnoho prací, které by se tématu na evropském kontinentě věnovaly. Byrokratizací a profesionalizací se ve své práci zabývá A. Panebianco. P. Webb a R. Kolodny se v článku *Professional Staff in Political Parties* (2006) věnují roli stranických byrokratů a expertů. Tématu se věnuje i D. A. Dulio ve stati *Party Crashers? The Relationship between Political Consultants and Political Parties* (2006).

Jednou z mála empirických prací zabývajících se konkrétními politickými stranami z organizačního hlediska je práce R. Katze a P. Maira *Party Organizations: A Data Handbook* z roku 1992. Dodnes, tedy již dvacet let, však nevznikla charakterem podobná kniha. V posledních letech vzniklo několik samostatných studií zkoumajících organizaci a členskou základnu konkrétních politických stran - M. Gallagher a M. Marsh *Party*

*Members in Ireland: The Members of Fine Gael* (2004); P. Seyd a P. Whiteley *British Party Members: An Overview* (2004); J. Saglie a K. Heidar *Democracy within Norwegian Political Parties: Complacency or Pressure for Change* (2004).

V české politologii se tématu vnitřní organizace politických stran nevěnuje téměř žádná práce. Většina autorů (M. Klíma, P. Fiala a P. Strmiska) se vnitřní organizací stran zabývá necíleně, spíše v širším kontextu studia politických stran. Organizaci politických stran v postkomunistických zemích studuje I. van Biezen v knize *Political Parties in New Democracies: Party Organization in Southern and East-Central Europe* (2003). Autorka se zabývá vnitrostranickou organizací ve vybraných zemích střední, východní a jižní Evropy včetně České republiky. Charakteristikám stranické organizace se věnuje P. Kopecký v pracích *Developing party Organizations in East-Central Europe: What Type of Party is Likely to Emerge* (1995); *Parties in the Czech Parliament: From Transformative Towards Arena Type of Legislature* (1996). Vliv ideologie na organizační strukturu studuje na příkladu českých politických stran Z. Enyedi a L. Linek v *Searching for the Right Organization* (2008). Vnitrostranickou organizaci a fungování českých politických stran popisuje v českém prostředí poměrně ojedinělá práce L. Linka *České politické strany a jejich členové. K postupné proměně charakteru členství*.

O České straně sociálně demokratické (ČSSD) pojednává několik odborných prací, které se zaměřují zejména na vývoj strany od doby jejího působení v exilu či pozici strany v kontextu stranického systému<sup>9</sup>. Organizaci strany se věnuje již zmíněná práce *České politické strany a jejich členové. K postupné proměně charakteru členství* (2004) od L. Linka.

---

<sup>9</sup> Např. NOVÁK, M. – LEBEDA, T.: *Volební a stranické systémy*. PŠEJA, P.: *Stranický systém České republiky: politické strany a jejich vývoj 1989-1998*.

## 2. MODELÝ POLITICKÝCH STRAN

Studium proměn organizace politických stran má v politické vědě již dlouhou tradici. První práce na toto téma vznikly již v první polovině dvacátého století, ale až v období po druhé světové válce je charakteristikám politických stran věnována cílená pozornost. Od té doby bylo vytvořeno několik jejich modelů a klasifikací. Klasifikace čtyř stupňů vývoje charakteristik a fungování stran se stala obecně přijímanou. Hovoříme o modelu strany kádřů, masové strany, *catch-all* strany a strany kartelové. První období moderních stran je datováno od devatenáctého století, tedy doby vzniku prvních politických stran, do první světové války. Do druhé světové války se strany charakterizují jako strany masové. Po druhé světové válce nastupuje model *catch-all* stran. Od sedmdesátých let se hovoří o post-catch-all modelech stran.

Prvním, kdo začal psát systematicky o charakteristikách a funkcích politických stran, byl před první světovou válkou M. Weber, který se zabýval profesionalizací politických stran. S rostoucím zájmem o studium stran jako organizací po druhé světové válce přichází M. Duverger s významnou prací, ve které mimo jiné popisuje rozdíl mezi dvěma modely stran - stranou kádřů a stranou masovou. S. Neumann na základě změny charakteru a fungování stran definuje modely individuální reprezentace a masové integrace. Ve druhé polovině šedesátých let minulého století přichází O. Kirchheimer s modelem *catch-all* strany, který nahrazuje postupně strany masové integrace. Jednotlivé modely politických stran reflektovaly změny v charakteru stran v jednotlivých časových etapách.

Strana kádřů je charakteristickým modelem prvních politických stran, které se začaly formovat v 19. století. Strany kádřů lze obecně charakterizovat jako slabě strukturované, postavené na prominentním individualismu a malém počtu členů. Členové se sdružují v parlamentním klubu a organizační síť mimo parlament téměř neexistuje. Hlavním cílem strany je příprava voleb a získání podpory. Strana kádřů je financována zejména z vlastních zdrojů jejích členů. Členové strany jsou ve velké míře autonomní a představují nástroj k uskutečňování cílů jednotlivců. Strana deklaruje, že hájí národní zájmy.

Masová strana je charakteristická tím, že reprezentuje určitou společenskou třídu či náboženskou skupinu, což má za výsledek jasně vymezenou voličskou i širokou členskou



základnu. Stranická organizace působí již na úrovni národní, regionální i místní. Program strany je detailní, vychází z potřeb reprezentovaných společenských skupin a přijímá ho stranický kongres. Moc působí ve straně od zdola nahoru a zároveň dochází k její strukturalizaci pod centrálním řízením. Volby již neorganizují samotní kandidáti, ale malá skupina osob. Působení členů parlamentu je řízeno vedením strany a členové strany se stávají nástrojem pro dosažení cílů strany.

Model *catch-all party* neboli všelidové či univerzální strany představuje stranu, která již není reprezentantem zájmů určité skupiny či třídy, ale orientuje se na získání co největšího počtu voličských hlasů. Politický program je méně vyhraněný a strana se zaměřuje zejména na volební úspěch. Dochází k posilování vedoucích stranických elit a byrokratizaci stran. Mocenská linie rozhodování působí od shora dolů. Strana se méně zaměřuje na konkrétní zájmy a otvírá se různým zájmovým skupinám.

Ekonomická krize a nová společenská hnutí jsou příčinou změny politických stran v sedmdesátých letech. Hovoří se, že v této době dochází ke krizi *catch-all* modelu. Důvody krize vycházejí ze samotné podstaty stran, kterou je jejich strukturální slabost spojená s malou integrační kapacitou a slabou artikulací politický cílů. Pro stranu vyvstává díky ztrátě stabilní voličské podpory neustálé úsilí oslovit co nejvíce voličů. Podle H. J. Puhleho dochází na jedné straně k větší profesionalizaci, komercializaci, korporativismu, závislosti stran na státu, personalizaci a na straně druhé k dezorganizaci, deregulaci, decentralizaci, fragmentaci a privatizaci. Převažuje větší stranická soutěž a ad hoc mechanismy při rozhodování.<sup>10</sup>

Modelů tzv. *post-catch-all* stran bylo definováno až do dnešní doby mnoho. R. S. Katz a P. Mair definovali v polovině devadesátých let minulého století model kartelové strany, která je charakteristická zejména svým vztahem ke státu.<sup>11</sup> Mění se významně financování stran, kdy stát poskytuje stranám subvence. Strana se pomyslně vzdaluje od společností, ani není pojítkem mezi společnostmi a státem, jak tomu bylo do té doby, ale je vtělena do státu. Mezi další charakteristiky patří zvyšující se počet byrokratů a profesionálů na parlamentní půdě. Volební kampaň se stává více národní a centralizovaná. Dochází k oslabování členské

---

<sup>10</sup> PUHLE, H. J.: *Still the Age of Catch-allism* s. 79-80.

<sup>11</sup> KATZ, R. S. – MAIR, P.: *Ascendancy of the Party in the Public Office*. s. 122-126.

základny a zároveň lídři jsou jistým ztělesněním strany. Strana se více atomizuje a mezi podporovateli strany a členy se smývají rozdíly. Organizační struktura strataarchická, tzv., že jednotlivé úrovně strany mají vyšší autonomii ve vzájemné vazbě, a zároveň propustnost mezi jednotlivými úrovněmi je malá, strana je více decentralizovaná. Stabilita strany se stává čím dál důležitějším cílem. Dochází tak k neokorporativismu, kdy mezi hlavními stranami funguje jistá spolupráce a omezená soutěž s cílem udržení se navzájem u moci<sup>12</sup>. Předešlé modely vycházely z pohledu lineárního vývoje politických stran, kdy jeden model je postupně nahrazován jiným a postupně převládne. P. Mair však popisuje, že model kartelové strany se rozvinul jen v některých zemích, a to zejména v politické kultuře, ve které se často objevuje mezistranická kooperace, tedy koaliční vládnutí. Příkladem, kde lze charakteristiky kartelové strany identifikovat je Rakousko, Dánsko, Německo, Finsko, Norsko, Švédsko. Naopak charakteristiky modelu se neobjevují u politických stran ve Velké Británii.<sup>13</sup>

Modely stran postihují hlavní proměny politických stran v reflexi času a snaha o pojmenování obecných charakteristik stran současné doby je stále předmětem zájmu. Názvy jednotlivých novodobých modelů stran většinou již ve svém názvu značí, jaká stranická charakteristika je pro daný model stěžejní. Například R. Koole definuje model moderní strany kádrů (*modern cadre party*), pro kterou je charakteristický význam profesionálního vedení, malý význam voličů a členů, silná orientace strany na voliče, udržení struktury masové strany, strany se spoléhají na externí finance od státu (dary a poplatky). S modelem podnikatelsko-firmních stran (*business firm party*) přichází J. Hopkin a N. Paolucci. Jde o strany, které mají původ v soukromé sféře a strukturu podobnou komerčním podnikům. Strana se vyznačuje profesionálním vedením a zaměřením na populární společenská témata.<sup>14</sup> Další autoři definují modely stran různě: T. Poguntke definuje model strany nové politiky (*new politics party*), S. B. Wolinetz model nové programové strany (*new programme party*), P. Haungs stranu nových členů (*new members party*). M. Machnig charakterizuje model stran sítě (*network party*) a podobně popisují nový model stran Lawson a Merkl, kteří hovoří o stranách, jako poskytovatelích kontaktů a spojnic.<sup>15</sup> Modelů popisujících politické strany současnosti bylo definováno mnoho a ani výčet výše uvedených není kompletním přehledem.

---

12 MAIR, P.: *Party System Change: Approaches and Interpretations*. s. 114–116.

13 Tamtéž. s. 108.

14 KROUWEL, A.: *Party Models*. s. 252.

15 PUHLE, H. J.: *Still the Age of Catch-allism?* s. 77.

Jak upozorňuje R. Koole, není úplně zřejmé, jak se tyto modely stran od sebe liší, či v kterých charakteristikách se modely překrývají. Tato skutečnost neposkytuje možnost určit, jak se jednotlivé politické strany mohou měnit z jednoho modelu do druhého.<sup>16</sup>

Tento názor podporuje i tvrzení, že s nástupem nových společenských hnutí v šedesátých a sedmdesátých letech se systémy stran zásadně nezměnily. Tyto nové strany se vstupem na politickou scénu samy změnily a transformovaly se více méně do podoby klasických politických stran. Příkladem je německá Strana zelených, ale i hnutí působící přechod komunistických režimů k demokratickým, z kterých se též staly politické strany podobné charakterem stranám již působícím.

Autoři se již od počátku studia politických stran vedle popisu jejich charakteristik zabývali také příčinami změn v těchto charakteristikách. Podle M. Duvergera se organizace stran mění primárně vnějšími vlivy, které vycházejí ze změny prostředí, ve kterém se strany nacházejí. Největší vliv na podobu stran mělo podle autora rozšiřování volebního práva a masové komunikace, které ovlivnilo zejména přechod stran kádřů na masové strany. Posléze změna struktury společnosti spojená s oslabováním skupinových identit ve společnosti, sekularizace, zvyšování gramotnosti, odpoutávání se od tradičních společenských tříd a štěpení ovlivňovaly politické strany po druhé světové válce a důsledkem byl přechod stran k *catch-all* charakteru stran. Podle M. Duvergera se strany mění na základě měnící se poptávky společnosti. Naopak M. Weber zdůrazňuje význam samotných politických stran na charakteristiky jejich fungování. Důvodem změn stran tak byla skutečnost, že samotné strany se více profesionalizovaly a staly se do určité míry byrokratickými organizacemi.

P. Mair tvrdí, že strany jsou ovlivňovány jak vnitřními tak vnějšími vlivy. Vnitřním vlivem je také skutečnost, že cílem stran je úspěch jejich samotné stranické organizace, proto jsou motivovány vytvořením takové organizace, která bude fungující.<sup>17</sup> Lze souhlasit, že oba vlivy – vnitřní i vnější – mají svou relevanci. Poněvadž mnoho z identifikovaných vnějších vlivů mají původ ve vnitřních vlivech, tedy v činnosti stran.

---

16 KOOLE, R.: *Cadre, Catch-all or Cartel?: A Comment on the Notion of the Cartel Party*. s. 520-521.

17 MAIR, P.: *Party System Change: Approaches and Interpretations*. s. 152.

## 2.1. Rozmanitost zkoumaných proměnných

R. Katz a P. Mair ve své práci *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The emergence of the Cartel Party* definují hlavní charakteristiky modelů politických stran - strany elit, masové, *catch-all* a kádrů – na jejichž základě je odlišují. Mezi proměnné zařazují historické období, stupeň společensko-politické inkluze, distribuci politicky relevantních zdrojů, základní cíle politiky, základ stranické soutěže, strukturu volební soutěže, hlavní finanční zdroje strany, charakter stranické práce a stranické kampaně, vztah mezi členy a vedením strany, charakter členství, komunikační kanály, pozice strany mezi společnostmi a státem a styl reprezentace strany.<sup>18</sup>

A. Krouwel se v článku *Party Models* pokouší o systematizaci modelů politických stran vznikajících od počátku studia stran až do dnešní doby.<sup>19</sup> Autor definuje obecné kategorie, kdy modely stran tvoří jejich určité subtypy a jsou zařazeny podle své podobnosti. Základními kategoriemi jsou strany elit, *caucusu* a kádrů; strany masové; *catch-all* a volební strany; kartelové strany a strany podnikatelsko-firemní. Vytvoření kategorií vychází z autorova závěru, že jednotlivé modely se často jen zaměřují na jiný fenomén daných stran a vycházejí tak z jiných charakteristik stran. Dva modely tak mohou popisovat fungování jedné strany. Jako příklad lze uvést modely strany kádrů a masové strany definované M. Duvergerem a strany individuální reprezentace a demokratické integrace popisované S. Neumannem. Oba autoři přicházejí s charakteristicky stejnými modely. M. Duverger se však zaměřuje více na organizační charakteristiky stran (vazba stranické organizace, původ vzniku strany či stavební jednotky strany atd.), naopak Neumann zdůrazňuje stranické funkce. Podobný přístup lze aplikovat u volebně profesionální strany A. Panebianca, u které klade větší důraz na organizaci strany než u kategoricky stejného modelu *catch-all* party O. Kirchheimera.<sup>20</sup> Jak A. Krouwel podotýká, výsledkem velkého počtu stranických modelů dochází k pojmovým nepřesnostem, klesající jasnosti pojmů.<sup>21</sup>

---

18 KATZ, R. S. - MAIR, P.: *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The emergence of the Cartel Party*. s. 18.

19 KROUWEL, A.: *Party Models*. s. 251.

20 WOLINETZ, S. B.: *Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies*. s. 139-140.

21 KROUWEL, A.: *Party Models*. s. 249.

A. Krouwel dále identifikuje hlavní proměnné kategorií stran. Vzhledem k rozmanitosti definovaných kategorií vychází z hlavních fenoménů stran - genetického, volebního, ideologického a organizačního. V rámci těchto fenoménů analyzuje devět proměnných: původ, volební snaha a společenská podpora, společenský původ a podoba jmenování elit, základ stranické soutěže, šíře stranické soutěže, význam členské základny, pozice vedení strany, pozice parlamentní či vládní reprezentace strany, struktura zdrojů a typ politické kampaně<sup>22</sup>. Ačkoliv se autor pokouší vytvořit komplexnější strukturu pro klasifikaci stran, výstupem je spíše utřídění zkoumaných proměnných, které se v zásadě neliší od klasifikace P. Maira.

Na obtížnost určení objektivitu definovaných proměnných, na základě kterých jsou strany porovnávány, poukazuje A. Ware. Poukazuje např. na jednu z charakteristik strany kádřů, kterou je malá členská základna. Podle autora je však v tomto modelu strany důležitější míra možnosti participovat, než určení velikosti členské základny. Na příkladu britských konzervativců demonstruje, že i současné politické strany mohou mít v porovnání s jinými stranami malé stranické jádro, ale obecná otevřenost strany určuje, že již nejde hovořit o straně kádřů.<sup>23</sup>

Jak poznamenávají R. S. Katz a P. Mair: „*Všechny tyto modely reprezentují vhodné polární typy, ke kterým se samotné strany mohou více či méně v různých obdobích přiblížit.*“<sup>24</sup> Konkrétní podobu politických stran může ovlivňovat několik faktorů jako např. odkaz minulosti či dědictví předešlého modelu; volební systém; společnost; tradiční legitimita stranické organizace, která většinou nezačíná ex novo<sup>25</sup>; cleavages či koaliční a vládní působení.<sup>26</sup>

Podobně vytýká H. J. Puhle autorům strany kádřů, že opomíjí stále přítomný *catch-all* charakter politických stran. Podle H. J. Puhle bychom místo nových modelů měly hovořit o stranickém modelu *catch-all party plus*. Období *catch-allismu*, které je charakteristické

---

22 WOLINETZ, S. B.: *Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies*. s. 253, 262-263.

23 WARE, A.: *Political Parties and Party Systems*. s. 66-67.

24 MAIR, P.: *Party System Change: Approaches and Interpretations*. s. 109.

25 Ačkoliv se lídři mohou pokoušet o ovlivnění hlavních reforem a inovací v rámci zděděné organizace, jsou zde nicméně jasné limity v rozměru ke změně a orientace na členskou základnu nemůže jednoduše zmizet.

26 KATZ, R. S. - MAIR, P.: *Ascendancy of the Party in the Public Office*. s. 127

menší systematickostí, strukturovaností a organizovaností vnitřního fungování strany, prošlo počtem důležitých modifikací. Dnešní strany jsou mixem, ve kterém se překrývá více fenoménů. Autor však stále nachází více podobných charakteristik dnešních politických stran s modelem *catch-all* než odlišných.<sup>27</sup> Opět tedy docházíme k tomu, že je důležité, které charakteristiky stran upřednostníme před ostatními. Podle H. J. Puhle by politické strany měly být chápány jako souhrn charakteristik a znaků, u kterých lze rozpoznat dominantní rysy.<sup>28</sup>

## **2.2. Reflexe modelů s ohledem na vnitřní organizaci a fungování stran**

Při studiu organizace a fungování politických stran není vhodné vycházet z modelů stran, což má důvody i v přístupech, na jejichž základě byly modely převážně vytvářeny. Podle S. B. Wolinetze jsou modely stran tvořeny v reflexi určitého historického vývoje. Tento přístup odpovídá skutečnosti, že se lépe popisují změny stran než jejich porovnání v určité době. Příkladem uveďme srovnání strany kádrů a strany masové M. Duvergera, strany aristokratické a strany elit M. Webera, strany individuální reprezentace a masové integrace S. Neumanna. S. B. Wolinetz v této souvislosti hovoří o *fascinaci změnou*.<sup>29</sup> Další skutečností je, že při definování modelů politických stran vycházeli autoři ve většině případů ze studia západoevropských stranických systémů, ve kterých můžeme nalézt podobné modely stran. Studium postkomunistických systémů prokázalo však poněkud jiný vývoj stran a nelze tak kontinuálně aplikovat čtyři vývojové stupně počínaje stranou elit.

Na základě reflexe hlavních proměnných v předešlé kapitole je zřejmé, že vnitrostranické aspekty nejsou v modelech stran zohledněny v takové míře, aby tvořily základ pro studium vnitrostranického fungování v konkrétní politické straně. Hlavními proměnnými, které jsou v modelech stran analyzovány, je např. podoba stranické soutěže či volební kampaně, vztah politických stran vůči státu a voličské základně, velikost členské základny a její pozice, styl reprezentace strany či hlavní zdroje financování strany.<sup>30</sup> Ačkoliv se tedy modely vztahují

---

27 PUHLE, H. J.: *Still the Age of Catch-allism?* s. 65

28 Tamtéž. s. 63.

29 WOLINETZ, S. B.: *Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies*. s. 138.

30 Proměnné vycházejí ze dvou klasifikací modelů politických stran - KROUWEL, A: *Party Models*. KATZ, R. S. – MAIR, P: *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*.

k organizaci strany, je patrné, že vnitrostranickou organizaci a fungování zohledňují jen v malé míře. Ačkoliv reflektují například změny v členské základně či mocenské působení, jde o zjednodušený pohled popisující až výstupy a nezohledňující vnitrostranický proces. Příkladem je jedna z charakteristik *vztah mezi členy strany a stranickým vedením* popisována R. S. Katzem a P. Mairem při klasifikaci stranických modelů. Je tak popsán směr mocenského vlivu uvnitř strany, nejsou však zohledněny vnitrostranické vlivy a odlišnosti (formální úprava schvalovacího procesu, role jednotlivců, tlak stranických skupin atd.).

Podle S. B. Wolintze bylo více pozornosti v politické vědě věnováno stranickým systémům či fenoménu stran jako jednotnému aktérovi.<sup>31</sup> Podobně R. Koole zdůrazňuje, že by úsilí mělo být spíše zaměřeno na střední úroveň studia, tedy jednotlivé aspekty stran, což by umožnilo jejich fungování lépe pochopit. Autoři by se měli více zaměřit na vlivy a skutečnosti, na jejichž základě se strany vyvíjejí a mění. Ty jsou podle autora podmíněny zejména odlišnostmi konkrétních zemí.<sup>32</sup>

Jak již upozorňoval ve své práci M. Weber, ale i P. Mair, vnitrostranické vlivy by neměly být přehlíženy, protože i ony významně ovlivňují změnu podoby politických stran. Podle slov M. Klímy: „*Po rozkrytí organizační struktury politických stran a vymezení jejich jednotlivých úrovní, po zkoumání procesů vytváření základních stranických dokumentů a formování stranického vedení i poslaneckých kandidátek a v souvislostech s problematikou stranického financování se jeví role stran v politickém systému a ve společnosti jako celku daleko zřejmější.*“<sup>33</sup>

---

31 WOLINETZ, S. B.: *Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies*. s. 138.

32 KOOLE, R.: *Cadre, Catch-all or Cartel?: A Comment on the Notion of the Cartel Party*. s. 520

33 KLÍMA, M.: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. s. 33.

### 3. VNITŘNÍ ORGANIZACE A FUNGOVÁNÍ POLITICKÝCH STRAN

Tato práce přistupuje k politickým stranám jako organizacím, které mají svou vnitřní organizační strukturu, pravidla fungování a členy, kteří tato pravidla vytvářejí, interpretují a naplňují. Modely politických stran, jak vyplývá z předešlé kapitoly, však přistupují k politickým stranám převážně jako k unitárním organizačním jednotkám a jsou tak nedostatečné pro studium vnitřní organizace a fungování stran. Proto pro účely této práce budeme vycházet z dostupné zahraniční literatury, která se jednotlivými fenomény vnitrostranické organizace a fungování zabývá. Na základě definovaných proměnných a jejich studia bude vytvořen teoretický základ pro analýzu organizace a fungování konkrétní politické strany.

Politická strana není svou podstatou ojedinělou formou, poněvadž svou strukturou a zaměřením představuje jeden z typů organizací. Jan Keller, významný český sociolog, vymezuje organizaci jako „*uměle ustanovený sociální útvar vybavený formalizovanými procedurami za účelem mobilizace a koordinace kolektivního úsilí k dosažení stanovených cílů.*“<sup>34</sup> Definice organizace plně odpovídá nejobecnějšímu vymezení politických stran. Politická strana je umělým sociálním útvarem mobilizujícím a integrujícím osoby se stejnými názory a má nastavená formální pravidla.

Politické strany jsou však specifické zejména ve skutečnosti, že kromě orientace na své členy se orientují na voliče a musí tak při své organizaci a fungování zohledňovat obě skupiny. Snahou vedení strany tak není - jako je tomu u klasických modelů organizací - jen orientace na zájmy členů strany a udržení organizace strany, ale také snaha o úspěch strany ve volbách od místních po státní úroveň.

Každá politická strana si však nastavuje pravidla a limity týkající se jejích formálních a procedurálních postupů, proto politické strany nejsou svou strukturou a fungováním stejné. Politické strany, jako i jiné organizace, nejsou řízeny jen nastavenými formálními procedurami. Velký význam mají i neformální pravidla, procedury či zvyky, které vytváří

---

<sup>34</sup> KELLER, J.: *Sociologie byrokracie a organizace*. s. 13.



více či méně vědomě konkrétní osoby. Formální pravidla jsou definována zejména ve stanovách. Stanovy však explicitně neformulují procedurální pravidla a jejich interpretace, naplňování a úpravy jsou vždy ovlivněny konkrétními aktéry.

Na vliv jednotlivců v politické straně upozorňuje ve své práci *Strany a stranické systémy* již Giovanni Sartori: „*At' je organizační – formální a neformální – uspořádání strany jakékoliv, strana je úhrnem jednotlivců, kteří vytváření nejrůznější soupeřící skupiny.*“<sup>35</sup> Stejný názor zdůrazňuje ve své práci *Political Parties: Organization and Power* i A. Panebianco, který tvrdí, že politické strany coby organizace jsou charakteristické mnoha „*technickými pravidly*“ (potřeba dělby práce či koordinace mezi jednotlivými kanceláři) a zejména neformálními prvky, kdy mocenské boje v rámci strany mohou poskytnout klíč k pochopení fungování strany a změn, které je provázejí.<sup>36</sup>

Odlišnost formálních pravidel jednotlivých politických stran a zejména realita neformálních pravidel uvnitř stran značně stěžuje možnost kvantitativních šetření a zobecňování. Vlivem změny členů strany, zejména tedy jejího vedení, se tato skutečnost v některých případech promítne do neformálních pravidel fungování. Proto ačkoliv se formální pravidla stran převážně nemění, strany na základě obměny své členské základny procházejí určitým dynamickým vývojem. Studium fungování konkrétní politické strany si tak vyžaduje sledování konkrétních proměnných v časovém období.

Pro definování těchto proměnných budeme vycházet, jak již bylo zmíněno, převážně z dostupné zahraniční literatury. Jednou z mála prací, která se zabývá konkrétními politickými stranami z jejich organizačního hlediska, je práce R. Katze a P. Maira *Party Organizations : A Data Handbook* z roku 1992. Od té doby však nevznikla charakterem podobná – empirická a tématicky ukotvená - kniha. Po roce 2000 lze pozorovat větší zájem autorů o téma vnitřního fungování stran, kdy se autoři již nepokouší definovat určitý model fungování, ale zaměřují se na aspekty vnitřní organizace konkrétních politických stran. Práce se převážně zaměřují na jeden z aspektů fungování či organizace strany (členská základna, subskupiny či vnitřní demokracie stran). Mezi jejich autory patří např. A. Panebianco, S. E. Scarrow, P. Mair, P. Seyd, P. Whiteley, I. van Biezen, M. Gallagher a K. Heidar.

---

35 SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 79.

36 PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power*. Preface XII.

Na základě studia bylo identifikováno pět fenoménů, které jsou považovány za stěžejní pro studium vnitřní organizace a fungování politických stran, jsou předmětem analýzy stran v evropské politické vědě a představují tak předmět studia v následujících kapitolách. Studovanými fenomény jsou struktura moci a organizační struktura, členství v politické straně, postavení členů, role subskupin a byrokratizace politických stran.

Předkládaný výčet fenoménů si neklade za cíl být konečným a vyčerpávajícím. Snahou je však sumarizovat nejdůležitější aspekty vnitřní organizace a fungování stran a otevřít tak prostor pro další teoretické rozpracování a empirické zkoumání v české politické vědě.

### **3.1. Organizační struktura a struktura moci**

Prvním a základním fenoménem studia politických stran je jejich organizační struktura a struktura moci. Budeme si klást otázky, jak je strukturována moc ve stranách, jak je uplatňována vnitrostranická demokracie, jakou roli má stranická koheze a disciplína, či jak se liší organizační struktura historických stran v západní Evropě oproti stranám, které vznikaly až na počátku devadesátých let minulého století ve střední a východní Evropě.

Mezi jednou z prvních prací zabývajících se strukturou moci uvnitř politických stran patří kniha R. Michelse *Political Parties: A Sociological Study of the Organizational Tendencies in Modern Democracies* (1962), ve které autor hovoří o železném zákonu oligarchie. Jeho teorie je charakteristická svým pesimismem, kdy podle autora již samotná existence organizace implikuje oligarchické tendence jejího vedení. V rámci politických stran tak panuje dominance zvolených nad volenými, zmocnitelů nad zmocněnými, delegátů nad delegovanými. Železný zákon oligarchie je i přes svůj trvalý význam v politické vědě v mnoha ohledech překonán.

K. Heidar, norský politolog, podotýká, že Michelsovo tvrzení implikuje závěr, že vnitřně demokratické strany prakticky neexistují a není třeba studovat pozice členů a rozhodovací procesy v rámci politických stran. K. Heidar zdůrazňuje, že tvrdit, že vnitřní politika strany neovlivňuje celkové vnější vystupování a celkové rozhodování strany, by bylo chybné.<sup>37</sup> R. T. McKenzie, který se v knize *British Political Parties* (1955) zabýval vnitřní organizací a

---

37 HEIDAR, K.: *Party Membership and Participation*. s. 309-310.

rozložením moci v *Labour party* a *Conservative party*, souhlasil s R. Michelsem, že strany mají tendenci vytvářet oligarchickou strukturu. Tvrdil však, že právě oligarchická struktura je nezbytná pro demokratický systém. Nesoulad v závěrech nastal i při pohledu na vnitrostranickou demokracii, kdy R. T. McKenzie zdůrazňuje, že si lídři nemohou dovolit kompletně přehlížet politické názory svých členů, bez ohledu na formální strukturu stranické organizace.<sup>38</sup> Proto je důležité při studiu vnitřní organizace stran zohlednit jak její strukturu, tak i vlivy, které ovlivňují mocenské rozhodování v politických stranách.

Současná politická věda se tématem rozložení moci ve straně zabývá se zaměřením na vnitrostranickou demokracii, která je politickými stranami deklarována. K. Heidar, J. Teorell či A. Ware patří mezi autory, kteří se zabývají důvody a důsledky demokracie v rámci strany. Mezi základní důvody, proč je vnitrostranická demokracie důležitá a prospěšná patří participace - členové mají možnost se účastnit důležitých událostí a rozhodování a tím se posiluje občanská orientace; deliberace - na základě diskuzí a debat se vytváří preference, kompromisy; soutěživost - otevřený systém zabraňuje oligarchickým tendencím. Důležitým faktorem, který ovlivňuje všechny tendence k větší demokratizaci uvnitř strany, je legitimita.<sup>39</sup>

J. Saglie a K. Heidar ve své práci *Democracy within Norwegian Political Parties* analyzují míru přímé demokracie na příkladu norských politických stran. Na základě dotazníkového šetření vyplývá, že se členové napříč jednotlivými stranami více přiklánějí k modelu reprezentativní demokracie. A to i navzdory očekávání, že členové strany se budou klonit k modelu přímé demokracie a delegáti v Kongresu k modelu reprezentativní demokracie. Se stávajícím stavem vnitřní demokracie jsou více spokojeni ti členové, kteří jsou ve veřejných funkcích. Autoři však upozorňují, že v rámci jiných šetření (v britských a dánských politických stranách) se členové spíše přiklánějí k přímé demokracii.<sup>40</sup>

### **3.1.1. Struktura a stabilita**

Politické strany jsou vnitřně organizačně členěny a každá z úrovní strany má odlišnou pozici a moc. Organizační struktura politických stran vzniká, jak podotýká A. Panebianco,

---

38 MCKENZIE, R. T.: *British Political Parties: The Distribution of the Power within the Conservative and Labour Parties*. s. 587.

39 SAGLIE, J. – HEIDAR, K.: *Democracy within Norwegian Political Parties*. s. 386.

40 Tamtéž. s. 399.

kvůli technickým potřebám strany, kterými je např. vnitřní dělba práce, ale také z důvodu politického, kterým je stranická kontrola.<sup>41</sup> Základní jednotkou jsou místní či lokální organizace sdružující členy strany. Orgány strany tak působí na místní úrovni, dále na jednotlivých vyšších územních celcích a na vrcholu pomyslné pyramidy je vedení strany v čele s jejím předsedou. Jak upozorňuje M. Klíma, „[v]edle těchto organizačních úrovní strany působí velmi vlivná parlamentní skupina tvořená zvolenými poslanci (poslanecký klub)“.<sup>42</sup> Struktura politických stran je velmi rozsáhlá a každá z úrovní má svůj potenciální mocenský vliv.

Vedle organizace stran na jednotlivých územních úrovních lze dělbu moci rozdělit i na horizontální úroveň, a to na moc výkonnou - kterou představuje předseda dané jednotky, a na moc zastupitelskou – kterou tvoří členové strany v roli delegátů, a moc soudní – kterou představují kontrolní komise.<sup>43</sup>

Základem personální hierarchie je dělení na vedení a na členskou základnu politické strany. Otázkou je, kdo vlastně představuje vedení strany, zda je to jen předseda strany, užší grémium strany či mnohem širší okruh členů. Zda lze k členské základně přistupovat jako k unitární jednotce, či je potřeba zohledňovat jednotlivé typy členů. Podle M. Maora je zásadní, že, „[v]šichni lidé spojení s politickou stranou se nacházejí ve vzájemných konkurenčních vztazích. I zde aktéři bojují se svými názory o relativní vliv, což vytváří hybnou sílu stranického života“.<sup>44</sup> Ačkoliv je tedy politická strana tvořena stabilní organizační strukturou, zároveň v ní probíhá mocenský boj, který má za výsledek dynamičnost strany. Nelze proto popisovat jen jediný směr moci – od vedení strany ke členům či naopak - je třeba se zabývat jednotlivými stranickými úrovněmi a jejich vlivem na celkovou mocenskou strukturu strany.

Předpoklad, že vedení strany, které je často ztělesňováno jen do osoby jejího předsedy, nemá výhradní mocenskou pozici, by mohly podložit tzv. zóny nejistoty (*zones of uncertainty*<sup>45</sup>), které definoval A. Panebianco. Jde o oblasti stranické činnosti, na které lídr

---

41 PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power*. s. 13.

42 KLÍMA, M.: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. s. 20.

43 Tamtéž. s. 19.

44 MAOR, M.: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe*. s. 1.

45 Koncept *zones of uncertainty* vypracoval Michel Crozier v knize *The Bureaucratic Phenomenon* (1964) a byl mnoha autory rozvíjen.

strany nemá možnost dohlížet či je ovlivnit a představují tak zdroj organizační moci ve straně. Existuje tak ve straně skupina osob či nějaký další lídr, kteří ovlivňují mocenskou strukturu strany. Ti, kteří oblasti kontrolují, drží podle autora „*trumfovou kartu*” ve vnitřních mocenských hrách a stranický lídr s nimi musí jednat. Zón můžeme definovat ve straně mnoho, a to i na nejnižší stranické úrovni. A. Panebianco definuje šest faktorů, díky kterým mohou tyto zóny vznikat a „*umožní určitým aktérům otočit mocenské hry ve svůj prospěch*“<sup>46</sup>. Jsou jimi: schopnost (kompetence či znalost, kterou ovládá jen konkrétní osoba), vnější vztahy (určování vztahů, témat vůči ostatním organizacím), komunikace (distribuce, a kontrola informací uvnitř strany), formální pravidla (kontrola a manipulace pravidel, tedy nastavení „*hráčského pole*“), finance (kontrola toku peněz) a přijímání nových členů (nastavení struktury strany).<sup>47</sup>

Autor připouští, že v mnoha případech však tyto trumfové karty nepředstavují zásadní ohrožení moci vedení strany. Důvodem je fakt, že z centra polické organizace vychází formální i neformální distribuce moci, která ovlivňuje jaké cíle a priority budou sledovány a vedení strany má také možnost určit, kdo bude onu kartu držet. Není tak zpochybněna skutečnost, že vedení strany může významně kontrolovat a ovlivňovat chod a politiku politické strany. Ačkoliv můžeme hovořit o dělbě práce uvnitř strany, podle A. Panebianco ve straně dochází ke kumulaci těchto mocenských zdrojů, což má za následek - i přestože existuje mnoho aktivit v rámci politické strany - že strany směřují ke koncentraci moci do rukou malé skupiny osob, kterou autor označuje za dominantní koalici (*dominant coalition*).<sup>48</sup>

Tématem centralizace moci se zabývají T. Poguntke a P. Webb v knize *The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis*. Věnují se v ní tématu personifikace a centralizace moci a tento fenomén označují „*presidencialismus*“. Autoři definují hlavní indikátory, na základě jejichž studia by tento fenomén měl být zřetelný: osoba předsedy vlády, předseda strany, volební kampaň orientovaná na voliče. Zároveň autoři připouštějí, že tyto indikátory nemusejí být naplněny ve všech zemích. Mezi charakteristiky centralizace moci v rukou předsedy strany autoři uvádějí – změna pravidel, která dává předsedovi strany více formálních pravidel; navýšení finančního a personálního

---

46 PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power*. s. 33.

47 Tamtéž. s. 33-36.

48 Tamtéž. s. 37.

zázemi předsedy; kapacita lídrů prosadit program strany autonomně; užívání plebiscitního modelu politické komunikace a mobilizace, tzv. přímou komunikaci s členskou základnou z pohledu programových a strategických otázek a obejít tak sub-lídrů a aktivistů; zřejmý personalizovaný mandát ve smyslu, kdy se osoba stane lídrem strany, aniž by dlouhodobým aktivním či zasloužilým členem strany a institucionalizace přímé volby vedení.<sup>49</sup>

Jiný pohled na pozici centralizace moci je vyjádřen v článku *Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments*, ačkoliv může být podle jeho autorů mezi vedením a členy strany asymetrie - poněvadž lídři mají přístup k patronátu a možnost vystupovat samostatně a rozhodovat, zatímco členové musí překonat problémy kolektivního jednání a soupeření - členská základna stále má možnost ovlivnit a disciplinovat lídra.<sup>50</sup> Pozice vedení strany tak není výlučná a lídr se by měl snažit udržet konsensus mezi členy strany, dochází tak ke vzniku vzájemné vazby.

Jak tvrdí v závěru své práce M. Tavits, který ve své práci zkoumal vliv lokálních vazeb a chování v parlamentu v Estonsku, lokální kandidáti vystupují v parlamentu jako větší individualisté a pravděpodobněji to jsou oni, kdo narušují stranickou jednotu. Důvodem je skutečnost, že lokální kandidáti jsou v pozici, kdy mají podporu občanů a jsou tak méně závislí na polické straně v případě rozchodu s politickou stranou.<sup>51</sup>

Důležitými faktory pro chod stranické organizace tak jsou považovány stranická koheze a disciplína. Vedení strany usiluje o organizační stabilitu, která je symbolem její legitimacy. O soudržnosti strany (kohezi) a o stranické disciplíně se ve spojení s politickými stranami často hovoří. Jak zdůrazňují S. Bowler, D. M. Farrell a R. S. Katz v již zmiňovaném článku *Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments*, tyto dva pojmy však nejsou totožné a pro jejich další průkaznost v rámci stran je potřeba si ujasnit jejich obsah. Pro rozlišení konceptů stranické koheze a disciplíny vycházejí z definice tureckého profesora E. Özbuduna, který kohezi definuje jako „*rozsah ve kterém...členové skupiny mohou být viděni jako pracující společně pro společné cíle*“<sup>52</sup> Na druhé straně, stranická disciplína je naplněna, když členové souhlasí a chovají se podle rozhodnutí vedení. Zároveň lídr má k dispozici způsoby a nástroje

---

49 POGUNTKE, T. – WEBB, P.: *The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis*. s. 20.

50 BOWLER, S. – FARRELL, D. M. – KATZ, R. S.: *Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments*. s. 16.

51 TAVITS, M.: *Effect of Local Ties On Electoral Success and Parliamentary Behaviour: The Case of Estonia*. s. 231.

52 BOWLER, S. – FARRELL, D. M. – KATZ, R. S.: *Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments*. s. 4.

k přivedení „*neposlušných*“ členů k akceptování daných pravidel či rozhodnutí. Oba koncepty jsou propojené, poněvadž stranická disciplína je pro fungování strany nezbytná zejména v době, když je stranická koheze nízká. Disciplína je poté pro fungování stranické koheze nutnou podmínkou.<sup>53</sup>

Skutečnost, že politické strany vystupují navenek většinou jednotně, by nemělo vést k závěru, že strany jsou vnitřně jednotné. Jak tvrdí P. Mitchell ve svém článku *Coalition Discipline, Enforcement Mechanisms, and Intraparty Politics*, strana vystupuje jako unitární hráč, pokud nezbytně musí. Tedy v situacích, kdy by nedisciplinované chování znamenalo vysoké kolektivní náklady.<sup>54</sup> Dalším motivem k jednotě strany je samotná snaha jejího lídra, jehož cílem je udržet se v čele strany. Např. dlouhá období vlády jsou tak podle autora výsledkem vnitrostranické disciplíny a souladu, které lídr podnítil.<sup>55</sup>

### 3.1.2. Organizace politických stran v postkomunistických zemích

I. van Biezen se ve své knize *Political Parties in New Democracies: Party Organization in Southern and East Central Europe* věnuje mimo jiné odlišnému vývoji organizace stran v zemích třetí vlny demokracie ve srovnání s vývojem politických stran v západní Evropě. V zemích, které prošly transformací k demokracii, se parlamentní reprezentace tvořila zároveň s formováním struktury dané politické strany. Netvořila tak poslední vývojový krok, jak tomu bylo převážně u stran v západní Evropě. Strany tak nejdříve formovaly zastoupení v parlamentu, které bylo následně často tvůrcem organizační struktury strany. Struktura stran v postkomunistických zemích je tak v počátcích často organizačně a početně méně vyvinutá. Jak podotýká P. Kopecký s ohledem na české politické strany, „*organizační struktury vznikajících stran byly vytvořeny několik měsíců před volbami 1992*“.<sup>56</sup>

Členství ve straně je podle I. van Biezen spíše inkluzivní. Na druhé straně do veřejných pozic jsou často nominováni i nestraníci a formální členství tak není výlučným předpokladem pro stranickou aktivitu. Strany na základě svého formování mají spíše institucionální než společenský základ (tak jak o něm píše Lipset, Rokkan). Stranický systém po transformaci

---

53 BOWLER, S. – FARRELL, D. M. – KATZ, R. S.: *Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments*. s. 3-5.

54 MITCHELL, P.: *Coalition Discipline, Enforcement Mechanisms, and Intraparty Politics*. s.281

55 Tamtéž. s. 277-278.

56 KOPECKÝ, P.: *Parties in the Czech Parliament: from Transformative towards Arena Type of Legislature*. s. 78.

není výhradně postaven na základě společenského rozložení. Politické strany tak nejsou historicky spojeny s nějakými společenskými skupinami či tématy, které vycházejí ze samotné společnosti. Společenské základny strany se tak tvoří v opačném směru, tedy až po vzniku samotných stran.<sup>57</sup> Autorka upozorňuje, že občané mají slabou stranickou identitu a politické strany se programově výrazně neprofilují. Nedostatek společenských rozdílů, které předešlý systém potlačil, způsobil slabé štěpení ve společnosti. V nových demokraciích důvěřují občané politickým stranám nejméně ze všech státních institucí a ve společnosti panuje spíše anti-politická nálada.

Podle I. van Biezen důležitou skutečností pro vývoj stran je na jedné straně jejich financování a na straně druhé masová média. Politické strany se formovaly oproti stranám v západní Evropě již za existence těchto dvou faktorů, což podle autorky nemotivovalo strany vytvářet hlubší vztah se společností a budovat si svou stabilní volební podporu a členskou základnu.

R. S. Katz a P. Mair se v článku *Ascendancy of the Party in the Public Office* věnují vývoji politických stran v souvislosti se změnou v rozložení mocenských center ve straně. Autoři se zabývají vztahem mezi centrálním vedením stranické organizace (*party in central office*), reprezentací strany ve vládě či parlamentu (*party in public office*) a členské základně (*party on the ground*). Autoři tvrdí, že dnešní politické strany jsou charakteristické „zvyšující se převahou strany v public office“<sup>58</sup>, kdy strana ve veřejném sektoru získává vůči vedení strany větší kontrolu. Hlavními znaky tohoto rozložení moci je distribuce finančních zdrojů (parlament rozhoduje o výši a distribuci státních subvencí), zvyšující se počet zaměstnanců v parlamentních kancelářích a zkušenost téměř všech stran s vládou.<sup>59</sup>

Na tyto závěry reaguje ve svém článku *On the Internal Balance of Party Power: Party Organizations in New Democracies* I. van Biezen, která se věnuje vnitrostranickému rozložení moci v postkomunistických politických stranách. Autorka na počátku uvádí, že vzhledem k významnému postavení členů v parlamentu a k již popisovanému institucionálnímu charakteru vytváření organizace stran, by bylo možné předpokládat, že

---

57 KOPECKÝ, P.: *Parties in the Czech Parliament: from Transformative towards Arena Type of Legislature*. s. 28-49.

58 KATZ, R. S. – MAIR, P.: *Ascendancy of the Party in the Public Office*. s. 122

59 Tamtéž. s. 123-124.



členové v *public office* budou mít ve straně dominantní pozici.<sup>60</sup> Na základě empirické evidence tří proměnných - oficiální stranické dokumenty, personální překryv a pravidla fungování financování stran - analyzuje autorka naplnění hypotézy i u českých politických stran. Ze stanov stran vyplývá, že parlamentní reprezentace stran je poměrně autonomní, přesto se podle autorky ve skutečnosti dá říci, že strana na centrální úrovni má významnější pozici. Překrývání funkcí je podle autorky tak četné, že je u politických stran často obtížné určit rozlišit jednotlivé tváře strany (centrální versus parlamentní). Třetím sledovaným fenoménem je financování stran, kdy přerozdělování prostředků v rámci strany dává větší pravomoci centrální úrovni strany. Závěrem empirického ověření je, že „*jen vysoká úroveň kumulace funkcí se zdá být jednoznačnou podporou původní hypotézy.*“<sup>61</sup> Oproti západoevropským stranám se tak nenaplnilo tvrzení, že by v dnešní době měli ve straně nejvýznamnější postavení členové v *public office*. Podle autorky může být důvodem kumulace funkcí snaha o udržení stranické koheze a zmenšení možnosti destabilizace strany vnitrostranickými konflikty.

Vliv na podobu politických stran nemají jen systémové vlivy (např. struktura politické soutěže), ale i vnější „*nesystémové*“ vlivy (např. historické, ideologické), a ty jsou obzvláště patrné v postkomunistických zemích. P. Mair tvrdí, že systémy, které prošly transformací k demokracii, jsou typické politickými stranami se slabou organizační strukturou, malou členskou základnou a slabou vazbou na společnost.<sup>62</sup>

P. Kopecký se v článku z roku 1995 *Developing party Organizations in East-Central Europe: What Type of Party is Likely to Emerge* pokouší potvrdit či vyvrátit hypotézu o charakteristikách stranické organizace ve východní a střední Evropě. Hypotéza je podobná výše citovaným závěrům P. Maira, kdy lze předpokládat, že strany mají nestabilní voličskou základnu, členská základna nemá významnější roli a dominantní roli má líder strany.<sup>63</sup> Nejvíce

---

60 Předpoklady pro silnější strany v *public office* jsou: za prvé, dříve než byla plně vytvořená organizační struktura, fungovala již parlamentní reprezentace stran a představovala tak nejvýznamnější stranické pozice. Za druhé, oproti stranám v západní Evropě strany mají spíše institucionální než společenský základ, a proto se spíše zaměřují na organizaci parlamentních a vládních struktur. Třetím důvodem je větší využívání jednodušší mediální strategie volební mobilizace než stranické mobilizace, což vytváří přímou vazbu členů parlamentu a voličstva. In: van BIEZEN, I.: *On the Internal Balance of Party Power: Party Organizations in New Democracies*. s. 396-7.

61 van BIEZEN, I.: *On the Internal Balance of Party Power: Party Organizations in New Democracies*. s. 409.

62 MAIR, P.: *Party System Change: Approaches and Interpretations*. s. 125.

63 KOPECKÝ, P.: *Developing party Organizations in East-Central Europe: What Type of Party is Likely to Emerge?* s. 517

se těmito charakteristikám podle autora přibližuje Občanská demokratická strana.<sup>64</sup> Autor upozorňuje na význam stranického původu a odlišnost charakteristik stran, které působily před a během komunistické doby či naopak těch, které svou organizaci tvořily nově. Původní strany (KSČM, KDU-ČSL) se vyznačují vyšší a stabilnější členskou základnou a vytvořenou organizační strukturou. Nové strany (ČSSD, ODS) se naopak musely v počátku svého fungování zaměřit na získávání členů, a to je i jeden z důvodů, proč požadavky na vstup do strany jsou menší. Obecně se však strany více orientují na volební cíle než na stranickou mobilizaci. Jedním z důvodů vstupu osob do strany je i její síla. Pokud je strana ve vládě, je pro potencionální členy zajímavější. P. Kopecký tak na základě empirické evidence zaměřené na šest českých politických stran dochází k závěru, že politické strany plně nenaplnují předpoklady hypotézy.

Podle P. Kopeckého ovlivňují organizační formaci politické strany faktory jako pozice ve vládě či v opozici, ideologická orientace a stranický původ. Opoziční strany se více orientují na mobilizaci podporovatelů a lze dodat i na posílení členské základny, aby tak překonaly nevýhodnější pozici oproti stranám vládním. Ideologicky levicově orientované strany se obecně více orientují na voliče a zájmová sdružení. Význam stranického původu byl již zmiňován výše v souvislosti s rozdílem mezi stranami starými a novými strany, tedy stranami, které existovaly před pádem režimu a které byly vytvořeny nově.<sup>65</sup>

Otázkou, do jaké míry ovlivňuje ideologie organizaci politické strany, se ve své práci *Searching for the Right Organisation: Ideology and Party Structure in East-Central Europe* zabývá Z. Enyedi a L. Linek. Podle autorů se ideologie a organizační struktura strany ovlivňují a jejich vztah je často výsledek historického vývoje.<sup>66</sup> Lze zobecnit, že pravicové a středo-pravicové strany ve střední a východní Evropě jsou charakteristické „lehčí“ stranickou organizací, což znamená menší roli byrokracie, menším počtem zaměstnanců, nižším očekáváním vůči aktivitám členům strany, jednodušší strukturou, individualističtějším vedením a významnou a autonomní pozicí členů strany, kteří jsou v parlamentu či ve vládě.<sup>67</sup> Levicové strany jsou charakteristické naopak širší byrokracií, aktivnějšími členy a spoluprací se příznivými organizacemi.

---

64 KOPECKÝ, P.: *Developing party Organizations in East-Central Europe: What Type of Party is Likely to Emerge*. s. 529-530

65 KOPECKÝ, P.: *Developing party Organizations in East-Central Europe: What Type of Party is Likely to Emerge?* s. 517.

66 ENYEDI, Z. – LINEK, L.: *Searching for the Right Organisation: Ideology and Party Structure in East-Central Europe*. s. 458.

67 Tamtéž. s. 459.

Na základě empirické analýzy středo-pravicových stran dochází autoři k závěru, že tyto strany mají mnoho společných charakteristik se západoevropskými stranami. Oproti obecným charakteristikám popsaným výše nacházejí však i nesoulady - např. volební aktivita u členů pravicových a levicových stran je téměř stejná, pravicové strany se stejně jako levicové spoléhají na státní subvence. Autoři připouštějí, že vedle ideologie ovlivňuje podobu organizace strany také její volební úspěch, zděděná struktura a národní kontext. V České republice je to ještě zejména stáří stran, které ovlivňuje organizační stránku strany.<sup>68</sup> Autoři tak docházejí ke stejnému závěru jako P. Kopecký.

### 3.2. Členství v politických stranách

Základem politické strany jako každé organizace jsou její členové. Ačkoliv se v souvislosti s politickými stranami v posledních letech hovoří o úpadku významu členů, politická strana ani v dnešní době nemůže fungovat bez členů a v této kapitole bude nastíněno několik důvodů, proč je pro strany členská základna důležitá. Otázkou bude, jaké jsou důvody, motivy a benefity členství pro členy stran. Do jaké míry je členská základna homogenní a jaké členy strany můžeme odlišovat? Jaká je ve skutečnosti míra aktivity členů v rámci strany.

Převážnou většinu dostupných studií o studiu členské základny lze datovat od konce druhé poloviny devadesátých let. *European Consortium for Political Research* (ECPR) se na své ročním vědeckém setkání v roce 1995 zabývalo tématem členské základny. V období 1995 - 2004 pracovala na téma členství v politické straně výzkumná skupina vedená P. Seydem a P. Whiteley. V roce skončení projektu se jedno z vydání časopisu *Party Politics* věnovalo výstupům projektu, tedy studiu role členů stran a jejich charakteristikám. Souhrnně tak byly publikované studie zabývající se analýzou konkrétních politických stran<sup>69</sup>. Od roku 2011 inicioval ECPR pracovní skupinu *Political Database Parties*, jejímiž členy jsou politologové z různých zemí - I. van Biezen, P. Kopecký, T. Poguntke, G. Rahat, S. Scarrow a P. Webb. Databáze by se měla stát zdrojem pro další výzkum politických stran a bude se

---

68 ENYEDI, Z. – LINEK, L: *Searching for the Right Organisation: Ideology and Party Structure in East-Central Europe*. s. 471.

69 M. Gallagher a M. Marsh se věnují irské Fine Gael Party Members in Ireland: The Members of Fine Gael (2004); P. Seyd a P. Whiteley analyzují britské politické strany British Party Members: An Overview (2004); J. Dahlie a K. Heidar provádějí výzkum členů norských politických stran Democracy within Norwegian Political Parties: Complacency or Pressure for Change? (2004)

zaměřovat na sběr dat v oblasti: členství ve straně a organizace; vnitrostranická demokracie a financování stran.<sup>70</sup>

### 3.2.1. Podněty ke členství a jejích proměny

Členství ve straně definuje ve své práci *Party Membership and Participation* K. Heidar jako „*přináležitost jednotlivců k politické straně přidělující těmto jedincům povinnosti a privilegia*“.<sup>71</sup> Mezi povinnosti členů strany patří ve většině případů placení členských příspěvků a prohlášení, že nejsou členy jiné strany. Každá politická strana si dále upravuje, jaké další požadavky na budoucí členy strany má. Mezi povinnostmi může být např. plnění dalších aktivit souvisejících s chodem strany (účast na schůzích, účast při volební kampani atd.). Na druhou stranu, odpověď na otázku, jaké privilegia členové stran očekávají a mohou obdržet, není snadno zodpověditelná. Výhody členství, jak poznamenává K. Heidar, záleží na typu strany a politické a společenské tradici.

Lidé vstupují do strany nejčastěji proto, aby získali vliv, materiální výhody, informace, společenské benefity či osobní uspokojení. Objektivní empirický výzkum podnětů ke vstupu do politické strany je však téměř nemožné učinit a motivy interpretované samotnými členy stran jsou často vágní a proměnlivé. Snahu o klasifikaci motivů učinili ve své práci *Incentive System: A Theory of Organizations* z roku 1961 P. B. Clark a J. Q. Wilson, kteří rozlišují tři základní skupiny podnětů vstupu do strany. Jimi jsou podněty materiální (kariéra), společenské (být v kontaktu s lidmi, vliv rodiny či přátel) a účelové (šířit politiku strany, podpořit stranu ve volebním boji). Podle K. Heidara poslední zmiňované podněty převládají u členů nově se formujících stran.<sup>72</sup>

S novějším modelem obecných podnětů (*general incentives model*) přicházejí P. Whiteley a P. Seyd. Podle nich jsou základními faktory vstupu do strany selektivní a kolektivní podněty, skupinová účinnost a osobní vazba vůči straně. Mezi selektivní podněty autoři zařazují samotný zájem o členství v organizaci, snahu ovlivňovat politiku a být zvolen do veřejné pozice, ideologickou profilaci, kdy příznivci levicových stran jsou více politicky aktivní, než ti pravicoví. Kolektivní podněty se vytváří na základě souladu mezi obsahovými

<sup>70</sup> ECPR Research Session Application : Political Parties Database Working Group. Portál <www.ecprnet.eu>. [cit. 2012-04-17].

<sup>71</sup> HEIDAR, K.: *Party Membership and Participation*. s. 301

<sup>72</sup> Tamtéž. s. 301

cíly politiky a preferencemi osob. Podnět osobní vazby je spojen se stranickou identifikací a podnět účinnosti se odvíjí od úspěšnosti strany při dosahování svých cílů.<sup>73</sup> Model obecných podnětů tak vychází jak z teorie racionální volby, tak poukazuje na důležitost společenských, politických a psychologických faktorů, které ovlivňují zapojení a participaci v politické straně.

Autoři v rámci studia poukazují na oslabování síly jednotlivých motivů k členství, k čemuž vzniká v důsledku politických, kulturních a sociologických faktorů.<sup>74</sup> Podle S. E. Scarrow a B. Gezgor se v reakci na společenské změny proměnily i motivy pro členství ve straně. Původní kulturní a společenské podněty se oslabují a převládají zejména motivy instrumentální a ideologické.<sup>75</sup>

Z pohledu stran jsou její členové v mnoha ohledech důležití. Poskytují legitimitu, stranické poplatky, angažují se ve volební kampani, rekrutují se z nich nové osoby do úřadů, umožňují ukotvení strany ve společnosti či přenesení do strany názorů společnosti.<sup>76</sup> Ačkoliv je poukazováno, že díky státním subvencím jsou politické strany méně závislé na členských poplatcích a potažmo tedy na členech samotných, nemělo by být zobecněno, že členové jsou pro politické strany nedůležití. Strany si díky velké členské základně zvyšují svou legitimitu, vytváří profil strany reprezentující širokou sféru společnosti.<sup>77</sup> Nespornou výhodou široké členské základny je větší volební stabilita, protože členové strany jsou jistými voliči. Šíře členské základny se také odráží na možnostech výběru osob při obsazování stranických pozic.

P. F. Whiteley se v článku *Is the Party over? The Decline of Party Activism and Membership across the Democratic World (2010)* zabývá reálným poklesem členů stran i jejich aktivity. Vychází ze tří modelů politické participace. První je občansko-voluntaristický model, který jako hlavní faktory stranické participace uvádí individuální zdroje (společenský status, vzdělání, volný čas, věk), druhý je kognitivně-poznávací model, který motivy k participaci spojuje se schopností a zájmem o informace ze společenského

---

73 WHITELEY, P. F. – SEYD, P.: *The Dynamics of Party Activism in Britain: A Spiral of Demobilization?* s. 114-121.

74 Tamtéž. s. 122.

75 SCARROW, S. E. - GEZGOR, B.: *Declining Memberships, Changing Members? European Political Party Members in a New Era.* s. 828

76 HEIDAR, K.: *Party Membership and Participation.* s. 304

77 Tamtéž. s. 305

a politického života. Hlavními proměnnými jsou dosažené vzdělání, příjem mediálních informací, zájem o politiku. Třetí je model společenského kapitálu, který důvody k participaci spojuje zejména se silnými společenskými a vztahy. Testováním modelů dochází autor k závěru, že druhý model má největší vypovídající hodnotu a naopak nejméně úspěšný s ohledem k vlivu na stranickou participaci je třetí model. Z prvního modelu autor potvrzuje správnost předpokladu, že vzdělání a společenský status mají pozitivní vliv na členství. Naopak předpoklad, že zaměstnání a nedostatek volného času budou mít negativní vliv na participaci, se nepotvrdil.<sup>78</sup>

Na základě těchto závěrů analyzuje P. F. Whiteley dvě možné příčiny poklesu členství v politických stranách, a to konkrétně přiblížení politických stran státu<sup>79</sup> a jejich následnou byrokratizaci, kdy strany se stávají už méně zájmovou aktivitou členů. Zde má konkrétně vliv zvyšující se kontrola a regulace činnosti členů stran. Důvodem může být také menší snaha stran aktivně získávat členy, pokud jsou placeni ze státních financí. Druhou možnou příčinou jsou nové formy participace a komunikace, které přinášejí nové příležitosti politické akce.<sup>80</sup> Na základě dat dochází autor k závěru, že státní regulace, nikoli nové komunikační možnosti negativně ovlivňují získávání nových členů stran.<sup>81</sup>

V posledních letech byl sledován v Evropě pokles v členských základnách stran. Jak upozorňují P. Mair a I. van Biezen v článku *Party Membership in Twenty European Democracies, 1980 – 2000* (2001), celkový počet členů mezi lety 1960-1980 byl v podstatě stejný, ačkoliv v poměru k rozšiřujícímu se elektorátu byl klesající. Na konci devadesátých let jsme však svědky jak relativního poklesu, tak i poklesu v absolutních hodnotách.<sup>82</sup> Pro srovnání uveďme, že největší počet členů v poměru k elektorátu vykazovalo Rakousko (17,66 %), Finsko (9,65 %) a Norsko (7,31 %). Naopak pod dvěma procenty se nacházelo Spojené království, Francie a Polsko. V České republice tvořila členská základna ve vztahu k elektorátu 3,94 %. V rozmezí osmdesátých a devadesátých let minulého století

---

78 WHITELEY, P. F.: *Is the Party over? The Decline of Party Activism and Membership across the Democratic World*. s. 27-31.

79 P. F. Whiteley v textu používá výraz *ovládnut státem* (*state capture*).

80 WHITELEY, P. F.: *Is the Party over? The Decline of Party Activism and Membership across the Democratic World*. s. 22.

81 Tamtéž. s. 36.

82 MAIR, P. – van BIEZEN, I.: *Party Membership in Twenty European Democracies*. s. 6.

zaznamenalo největší pokles členské základny Rakousko, Norsko, Finsko a Itálie, kdy pokles činil v průměru 4 %.<sup>83</sup>

S. E. Scarrow se ve svém článku *Parties without Members? Party Organization in a Changing Electoral Environment* (2000) přistupuje k fenoménu úpadku členské základny v perspektivě organizačního fungování stran. Autorka potvrzuje obecné závěry, že u většiny politických stran se od doby druhé světové války počet členů stran snižuje. Poukazuje však na skutečnosti, které by měly být reflektovány, pokud se zabýváme studiem úpadku členských základů. Autorka v této souvislosti poukazuje např. na historické odlišnosti v možnostech stran spočítat počet svých členů. Způsoby počítání se mohou během času změnit. Měnit se mohou také podmínky, za kterých jsou členové do stran přijímáni.<sup>84</sup> Podle autorky je také jeden z aspektů, že nelze předpokládat, že počet aktivních členů klesá lineárně s poklesem velikosti strany. Autorka tím míní, že klesající počet členů může zahrnovat tzv. neaktivní členy, kdy jádro aktivních zůstane nezměněno. Proto pokles členské základny není nutně totožný s poklesem organizačních základů strany. Míra posouzení tohoto jevu je však vzhledem k interakci mnoha skutečností velmi obtížná. S. Scarrow se snaží ve své práci poukázat, že ani samotná čísla nemají vypovídající hodnotu o kvalitě činnosti politické strany, a to zejména díky profesionalizaci stranické organizace.<sup>85</sup>

Ačkoliv autorka poukazuje na skutečnosti, které mohou ovlivnit objektivní zhodnocení členské základny, přesto nepopírá skutečnost, že počty členů stran klesají. S. E. Scarrow si spolu s B. Gezorem ve svém článku *Declining memberships, changing members? European Political Party Members in a New Era* (2010) klade základní otázku, do jaké míry jsou kvantitativní změny ve stranickém členství doprovázeny kvalitativními změnami v profilu členské základny. Autoři analyzují, zda se pokles členské základny promítá do priorit a charakteristik dosavadních či nových členů. Srovnání probíhalo mezi politickými stranami v západní Evropě mezi počátky devadesátých let a nového tisíciletí. Závěrem autorů je, že v rámci provedeného srovnání nedochází podle demografických proměnných k zásadním změnám<sup>86</sup>, výjimku tvoří zvyšující se průměrný věk členů. Odpověďmi na otázky, zda se zvětšuje propast mezi členy strany a jejími přívrženci a zda se po změně motivů vstupu do

---

83 MAIR, P. – van BIEZEN, I.: *Party Membership in Twenty European Democracies*. s. 9-12.

84 SCARROW, S. E.: *Parties without Members? Party Organization in a Changing Electoral Environment*. s. 85-86.

85 Tamtéž. s. 98-100.

86 Zkoumanými proměnnými byly: věk, pohlaví, vzdělání, členství v odborech, příjmy, náboženství.

strany a větší možnosti rozhodování členů stran zvýšila jejich ideologická vyhraněnost je, že nebyla shledána celková kvantitativní proměna členství. Nepotvrdily se domněnky, že by se díky malé členské základně dosavadní členové více ideologicky vyhraňovaly, či by to vedlo k náboru jen radikálních příznivců.<sup>87</sup>

### 3.2.2. Typy členů a stranické benefity

A. Panebianco odlišuje dva typy členů, co do charakteru jejich zapojení se do aktivit politické strany. První typem jsou tzv. neaktivní hráči, kteří platí stranické poplatky a účastní se politických schůzí. Členství ve straně chápou jako čest a jako určitý symbol postavení ve společnosti. Druhou skupinou jsou tzv. aktivisté, jejichž činnost se však na základě časového rozvržení, obsahu i intenzity liší. Aktivní „jádro“ představuje malou skupinu, která participuje kontinuálně, a její aktivity umožňují fungování strany. Její členy lze na základě účasti rozdělit na dva typy, tzv. věrné (*believers*) - orientující se na kolektivní ideologické motivy, kteří se věnují oficiálnímu cíli strany a protestují proti jeho potírání, a na tzv. kariéristy (*careerists*) - orientující se na selektivní benefity, kteří mohou vytvářet hlavní rozkoly ve straně.<sup>88</sup> Přesto většina aktivistů představuje podle autora věrné členy, kteří se identifikují se stranou a jsou k její politice loajální. Tato skutečnost vysvětluje „*proč vždy existuje jakási přirozená většinová podpora mocenského vedení.*“<sup>89</sup>

Závěry tedy potvrzují, že členská aktivita není výsledkem jen zhodnocení nákladů a benefity, ale význam má také faktor jako je loajalita a sympatie ke straně. Větší aktivitu vykazují obecně i členové, kteří jsou obklopeni rodinnými členy či známými.

Další přístup zabývající se typy členů strany přináší G. Sartori, který definuje tzv. neangažované přívržence neboli nezávislé členy, kteří se vždy přiklánějí k vedení strany než k nějakým proudům a pokud takovýchto členů převládá, není strana významně fragmentovaná.<sup>90</sup> „*[Neangažovaní přívrženci] ... mohou fungovat jako podpůrné skupiny*

---

87 SCARROW, S. E. - GEZGOR, B.: *Declining Memberships, Changing Members? European Political Party Members in a New Era.* s. 836.

88 PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power.* s. 30.

89 Tamtéž. s. 30.

90 SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy.* s. 83 - 84.



*a stát se vskutku nejvyhledávanějšími kartami ve hře, neboť mohou zasáhnout rovnováhu mezi většinou a menšinou uvnitř strany.*<sup>91</sup>

Vazba vedení a členů strany je v mnoha ohledech dvousměrná. Předseda očekává podporu členů strany potřebnou pro další zvolení na kongresu strany a s tím související volnost pro své jednání. Za podporu však členové strany očekávají určité benefity, které strana pro zajištění participace svých členů na chodu organizace musí zajistit. Stranickými benefity se ve své práci věnuje A. Panebianco. Vymezuje kolektivní benefity související s ideologickými cíly a identitou a selektivní benefity mající materiální či personální status.<sup>92</sup> Vedení strany se musí podle autora snažit vyvažovat na jedné straně potřebu udržet proklamované cíle strany, na kterých stojí stranicko-politická identita, a také sledovat další organizační potřeby strany. A. Panebianco zdůrazňuje nutnost „[d]istribuuovat podněty kolektivní identity tzv. věrným a selektivní či materiální podněty tzv. kariéristům. (...) vytvořit tak rovnovážný systém.“<sup>93</sup>

### **3.2.3. Stranická aktivita členů**

Při rozlišování aktivních a neaktivních členů je participace na stranické činnosti považována za jeden z hlavních definičních znaků. Určení míry mezi slabou a významnou participací je ale obtížně definovatelné. Při studiu by vedle určení doby participaci měl být zohledněn i její stupeň spojený s odlišnými aktivitami, jako je např. volba kandidáta, volba lídra, vytváření politického názoru.

K. Heidar nastiňuje přístupy, pomocí kterých lze zkoumat participaci členů strany. Prvním tradičním přístupem je studium konkrétních politických témat, kdy je zkoumáno, jak se proces vyvíjel a kdo ovlivnil finální výstup. Zástupcem tohoto přístupu je např. R. Michels. Druhý přístup se zaměřuje na organizační pravidla a vychází z něj např. R. S. Katz a P. Mair. Třetí možností je provést rozhovory a průzkumy u lídrů a členů stran na téma, jak organizace funguje. Tento přístup aplikuje např. časopis *Party Politics*. Posledním

---

91 SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 84.

92 PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power*. s. 22-24.

93 Tamtéž. s. 243.

definovaným přístupem je využití názorů expertů, kteří stupeň centralizace moci ve straně srovnávají. Tento přístup používá např. K. Janda.<sup>94</sup>

K. Heidar ve své práci shrnuje dosavadní závěry, které byly učiněny na zdánlivě jednoducho otázku „co členové strany dělají“? Závěrem mnoha učiněných studií je skutečnost, že mnoho členů vstoupí do strany primárně pro vyjádření podpory a poté jsou již neaktivní. Dále studie ukazují, že aktivity členů na pravidelné bázi se pohybují mezi 10 - 45 %. Zásadní otázkou zde však je, jak definujeme onu hranici pravidelnosti participace. Důležité je také odlišení aktivit členů strany, které probíhají jak uvnitř, tak i vně strany, a proto lze rozlišovat různé typy a stupně participace.

Na základě studia aktivity členů dvou největších britských stran dochází P. F. Whiteley a P. Seyd v článku *The Dynamics of Activism in Britain: A Spiral of Demobilization?* (1998) k závěru, že aktivita členů se v období osmdesátých a devadesátých let minulého století u obou stran snížila. Tuto skutečnost autoři spojují s poklesem motivů, za kterými stojí jak sociologické změny, tak i změny v samotných politických stranách. Přítomnost podnětů k aktivitě se umocňuje, pokud je např. strana úspěšná ve volbách. Autoři upozorňují, že motivací členů k aktivitě jsou zejména selektivní podněty a osobní vazba ke straně. Naopak podněty související s ideologickou profilací a účinností strany při realizaci svých cílů nemají na rozsah stranické činnosti velký dopad.<sup>95</sup>

Pokles aktivity členů sledují u irské *Fine Gael* M. Gallagher a M. Marsh v práci *Party Members in Ireland: The Members of Fine Gael* (2004). Z odpovědí dotazníkového šetření vyplývá, že 20 % členů strany se považuje za velmi aktivní, 41 % za poměrně aktivní, 29 % za ne příliš aktivní a 10 % členů uvedlo, že se považují za neaktivní. Zároveň však na otázku, kolik hodin se věnují měsíčně stranickým aktivitám, odpovědělo 55 % dotázaných, že se jim nevěnují vůbec. 32 % členů uvedlo, že jsou oproti období před čtyřmi lety méně aktivní, a to zejména z důvodů osobních. Autoři na základě studia docházejí k závěru, že v rámci strany, která má 20 000 členů, jich lze za velmi aktivních označit 6000 až 7000. Tito členové

---

94 HEIDAR, K.: *Party Membership and Participation*. s. 310.

95 WHITELEY, P. F. – SEYD, P.: *The Dynamics of Party Activism in Britain: A Spiral of Demobilization?* s. 134-135.

participují aktivně na všech činnostech – např. účastní se schůzí, podílejí se na jejich obsahu, zapojují se do příprav volební kampaně.<sup>96</sup>

Ze studia aktivit členské základy norských politických stran vyplývá, že více jak polovina členů nenavštívila během roku žádnou stranickou akci. Autoři studie *Democracy within Norwegian Political Parties* (2004) upozorňují, že klesající aktivita souvisí s poklesem členů strany.<sup>97</sup>

### 3.3. Postavení členů politických stran

Fenomén postavení členů stran bezesporu souvisí s již studovanou kapitolou *Organizační struktura a struktura moci*. Téma této kapitoly se však konkrétně zaměřuje na tvorbu *policy* a ideologickou vyhraněnost členů strany na různých úrovních. Snahou bude zodpovědět otázky: Jaká je vazba a vliv členské základny na tvorbu politik (*policies*)? Jak probíhají nejruznější stranická rozhodování? Jsou členové na různých stranických úrovních stejně ideologicky vyhranění?

Pro studium postavení a vlivu členů stran je podstatné určit oblast stranické organizace a fungování, která bude analyzována. Velká část prací zabývajících se postavením a pravomocemi členů stran se zabývá výběrem a volbou členů na pozice v různých úrovních stran. Již jsme zmiňovali význam dominantní koalice, jak ji definoval A. Panebianco. Při výběru a volbě kandidátů do legislativních pozic, je však podle autorů článku *Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments* zásadní pozice mimoparlamentních členů stran. Ačkoliv autoři připouštějí, že v proporčních systémech je výběr více centralizovaný.<sup>98</sup>

S. E. Scarrow a B. Gezgor se věnují změnám pravidel, ke kterým v souvislosti s výběrem a volbou kandidátů strany dochází. Autoři předpokládají, že se změnou motivů pro členství a poklesem členské základny strany dochází k logické reakci samotných politických stran, kdy výsledkem je, že v některých zemích dochází k vnitrostranické demokratizaci. Jejím cílem je zvýšit legitimitu strany a zájem o členství. Členové tak mají možnost získat v rámci strany

---

96 GALLAGHER, M. - MARSH, M.: *Party Membership in Ireland: The Members of Fine Gael*. s. 413-415.

97 SAGLIE, J. – HEIDAR, K.: *Democracy within Norwegian Political Parties*. s. 388-389.

98 BOWLER, S. – FARRELL, D. M. – KATZ, R. S.: *Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments*. s. 7.

větší moc – např. přímá role ve výběru stranických kandidátů, lídrů strany či vliv na formování obsahu stranické politiky.<sup>99</sup> Jak poznamenávají J. Saglie a K. Heidar, přímá demokracie se stala diskutovanou alternativou stranického rozhodovacího procesu. Členská hlasování o programových a personálních otázkách byla zavedena, či alespoň mnoha stranách diskutována.<sup>100</sup>

Větší pravomoci členů ve výběru a volbě kandidátů patří k jednomu z nástrojů, selektivnímu benefitu, kterým strany mohou reagovat na snižující se velikost členské základny, o kterém bylo již hovořeno. Tuto hypotézu se pokusili S. Scarrow a P. Webb a D. M. Farrel v článku *From Social Integration to Electoral Contestation* potvrdit. Tezí je, že politická práva představují nejméně nákladné benefity, které strana potencionálním členům může poskytnout.<sup>101</sup>

Článek postihuje tři oblasti vnitro-stranické činnosti a zkoumá, do jaké míry jsou členům uvolněny možnosti rozhodování. První oblastí je výběr volebních kandidátů (*candidate selection*), kde tradičně lídři chtějí upřednostnit kandidáty, kteří mají co nejpodobnější ideologický profil a jsou loajální, čímž by si zajistili stranickou kohezi a disciplínu. Strany však postupně podle analýzy autorů uvolňují tuto volbu členům strany.<sup>102</sup> Na druhé straně si stále udržují možnost veta k rozhodnutím na lokální či regionální úrovni. Autoři tak shrnují, že v oblasti výběru kandidátů k úplné decentralizaci moci zatím nedochází.<sup>103</sup> Druhou oblastí je výběr lídra (*leadership selection*), který probíhá většinou na stranických kongresech, na kterých mají největší vliv sub-lídři. Na základě empirických příkladů však autoři dochází k faktu, že ne ve všech zemích tomu tak je a že nelze určit jednoznačný závěr, kdo má při výběru lídra rozhodující pozici. Třetí analyzovanou oblastí je tvorba politiky (*policy making*). Podle autorů je dlouhodobé ideologické směřování strany stanovováno členy strany na kongresu. Vedení strany však má možnost interpretovat stranické závěry či například vybírat témata pro volby. Zvyšuje svůj vliv na procesu rozhodování, když je strana ve vládě.

---

99 SCARROW, S. E. - GEZGOR, B.: *Declining Memberships, Changing Members? European Political Party Members in a New Era*. s. 826 – 828.

100 SAGLIE, J. – HEIDAR, K.: *Democracy within Norwegian Political Parties*. s. 398.

101 SCARROW, S. E. – WEBB, P. - FARRELL, D. M.: *From Social Integration to Electoral Contestation*. s. 132

102 V osmdesátých a devadesátých letech minulého století byly zavedeny nástroje přímé demokracie u vnitrostranických voleb hlavních politických stran v Rakousku (ÖVP, SPÖ), Německu (CDU, SPD), britské Labour Party a v irské Fine Gael. In: SCARROW, S. E. – WEBB, P. - FARRELL, D. M.: *From Social Integration to Electoral Contestation*. s. 140.

103 SCARROW, S. E. – WEBB, P. - FARRELL, D. M.: *From Social Integration to Electoral Contestation*. s. 142.

Závěrem článku je zjištění, že straničtí lídři si stále udržují moc a proces demokratizace uvnitř stran není tak hluboký, jak by se dalo očekávat.<sup>104</sup>

M. Laver a K. A. Shepsle se ve své práci *How Political Parties Emerged from the Primeval Slime* zabývají postavením členů v oblasti ideologického směřování. Autoři tvrdí, že základem modelu stranického rozhodování jsou ministři a potencionální ministři, nikoli vedení strany. Teze vychází ze skutečnosti, že jednotliví politici mají odlišné názory a jejich změna tak přináší změnu v důležitosti politických témat. Proto nominace určitého ministra má podle autorů za důsledek odlišnou politiku samotné strany. Autoři tak upozorňují zejména na rozdíl mezi situací, kdy strana je či není ve vládě. Pokud strana není vládní, může to znamenat menší vliv členské základny na parlamentní část strany.<sup>105</sup> Podle autorů tedy členská základna nemá stěžejní postavení v procesu ideového formování strany. Podle P. Mitchella, však členové jen výjimečně vystupují proti vládě své strany. Mohou však kritizovat určitou politiku ministra, který se vzdaluje od volebního programu. Podle autora by neměl být opomíjen vliv vnitrostranické politiky na koaliční vyjednávání i samotné působení takovéto vlády.<sup>106</sup>

### 3.3.1. Ideologická profilace

Jak ve své práci upozorňuje A. Panebianco, původní cíl politické strany - vytvoření a prosazování její postupné institucionalizace mění tak, že strana se sama stane cílem, který je třeba udržet. Ideologická otázka se tak dostává do rozporu s otázkou mocenskou, což narušuje počáteční ideologickou jednotu strany.<sup>107</sup>

Ačkoliv se ideologická profilace v mnoha případech hlavních politických stran mnohem méně vyhraňuje, jak tvrdí P. Mitchell v článku *Coalition Discipline, Enforcement Mechanisms, and Intraparty Politics*, ideologie strany má stále svůj význam. „Dokud jsou

---

104 SCARROW, S. E. – WEBB, P. - FARRELL, D. M.: *From Social Integration to Electoral Contestation*. s. 142-149.

105 LAVER, M. – SHEPSLE, K. A.: *How Political Parties Emerged from the Primeval Slime: Party Cohesion, Party Discipline, and the Formation of Governments*. s. 24-25.

106 MITCHELL, P.: *Coalition Discipline, Enforcement Mechanisms, and Intraparty Politics*. s. 281-283..

107 PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power*. s. 53.

*voliči motivováni obsahem politiky či tématy volební kampaně, strany zajímající se o své volební výsledky budou minimálně předstírat zájem o obsahovou stránku politiky“.*<sup>108</sup>

Většina studií vychází při studiu ideové profilace členů a konfliktů z hierarchických úrovní mocenské struktury stran. Zároveň však autoři nedefinují stejné stranické úrovně, proto ne vždy je možné porovnávání jejich závěrů. Podle některých autorů, kteří rozlišují členy a vedení strany, jsou členové obecně mnohem méně ideologicky rozdělení a vyhranění než vedení. Hlubší vazba vedení na obsah politiky pramení podle H. McCloskyho z jejího většího uvědomění, zodpovědnosti a potřeby hájit stranické pozice ve stranickém systému. Lídři tak mají oproti ostatním členům strany větší zájem rozvíjet a udržovat ideologické postoje. Na druhou stranu členové strany mají menší důvod odlišovat své názory od jejich oponentů a jsou zároveň méně indoktrinováni.<sup>109</sup>

Opačný názor zastávají ve své o třicet let novější práci *Multiparty Government: the Politics of Coalition in Europe* (1999) M. Laver a K. A. Schofield, kteří poukazují na konflikt mezi částí strany, která působí v parlamentu, a členskou základnou. Členská základna se podle autorů více zabývá ideologií, méně obsazováním postů a odmítá politiku kompromisů nezbytných ke vstupu do koalice. Stejné vymezení nastává i mezi ministry a členy parlamentu. Ministři zastávají ještě více kompromisní politiku pro udržení svých pozic. Členská základna je tedy nejstabilnější v názorech a stojí za původní ideologií strany.

J. May vychází ve své práci ze tří hierarchických úrovní, kterou tvoří lídři (členové vlády, parlamentu, vedení strany), sub-lídři (regionální a lokální vedení) a ostatní členové stran (*non-leaders*), mezi nimiž panuje hlavní ideologické rozdělení. Teorie označována jako *May's law of curvilinear disparity* (1973) dochází k závěrům, že ideologicky nejvyhranějšími jsou sublídři, členové strany jsou spíše názorově umírnění a lídři stran se nachází zhruba uprostřed těchto dvou skupin.<sup>110</sup>

Dosavadní přístupy kriticky reflektuje P. Norris a tvrdí, že dochází k mnoha osobním, ideologickým a volebním podnětům, které mění názory lídrů i členů. Nelze tak jednoznačně

---

108 MITCHELL, P.: *Coalition Discipline, Enforcement Mechanisms, and Intraparty Politics*. s. 269.

109 MCCLOSKEY, H. - HOFFMANN, P. J. - O'HARA, R.: *Issue Conflict and Consensus Among Party Leaders and Followers*. *The American Political Science Association*. s. 426.

110 NORRIS, P.: *May's Law of Curvilinear Disparity Revisited : Leaders, Officers Members and Voters in British Political Parties*. s. 30.

klasifikovat, která stranická úroveň je více či méně vyhraněná, protože v rámci každé z nich lze nalézt individuální odlišnosti. Na základě studia postojů k jednotlivým tématům dochází P. Norris k závěru, že sub-lídři nejsou vždy názorově nejradikálnějšími, ale oni a členové strany jsou často na pozici uprostřed mezi vedením a voliči strany. Podle autorky zatím nebylo na základě studií evropských stran potvrzeno, že by existovala nějaká jasná struktura popisující ideologické rozdělení strany. Pohled na sub-lídry jako ideologicky vyhraněné členy je podle autorky často ovlivněn mediálními stereotypy, které se zaměřují na vnitrostranické konflikty. Skutečnost, že postoje lídrů stran, které se podle autorky ideologicky nejvýrazněji profilují, je nejvíce ovlivněna nominací do voleb, kdy se kandidát musí jasně profilovat a zejména volební kampaní.<sup>111</sup>

### 3.4. Vnitrostranické skupiny

Již v předešlých kapitolách bylo zdůrazněno, že mocenská struktura strany není dvoupólová a lineární. Což se promítá jak na jednotlivých úrovních politických stran, tak např. při volbě kandidátů. Tato kapitola se zabývá fenoménem názorových či silových formací, které se ve stranách vytvářejí. Je otázkou, proč a s jakým výsledkem se tyto skupiny formulují a jak na to reaguje vedení strany.

Podle F. Boucek politická strana představuje soubor jednotlivců, kteří ze strategických důvodů tvoří koalice či skupiny, které se vyznačující rozdílnými preferencemi, zájmy a konkurenčními požadavky na stranické zdroje a prostředky.<sup>112</sup> Tyto vnitrostranické skupiny mohou představovat neformální sílu ovlivňující fungování politické strany. Jak zdůrazňuje L. Neumayer, „*proudy společně uvnitř strany soutěží o prosazení hlavní stranické identity a ideologie.*“<sup>113</sup>

Jak upozorňují autoři (např. F. Boucek či G. Sartori) terminologie tohoto fenoménu není jednotná. Na české politické scéně se pro označení vnitrostranických skupin ustálily pojmy frakce a platforma. V anglosaské politologii se nejčastěji objevuje pojem *faction*. Pojem

---

111 NORRIS, P.: *May's Law of Curvilinear Disparity Revisited : Leaders, Officers Members and Voters in British Political Parties.* s. 42-43.

112 BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe.* s. 56.

113 NEUMAYER, L.: *Euroskepticism as a political label: The use of the European Union issues in political competition in the new Member States.* *European Journal of Political Research.* s. 7.

frakce je však často u české veřejnosti vnímám negativně, což je způsobeno již samotnou negativní historickou konotací pojmu. Ta souvisí s formováním politických stran v 18. století, kdy převládal poměrně negativní vztah ke stranám, které byly viděny jako zdroje konfliktu ve společnosti. A právě v době utváření politických stran pojmy „strana“ a „frakce“ splývaly. Jak podotýká G. Sartori, „[t]ermín frakce zjevně neztratil v běžném užití svou původní konotaci, totiž že frakce nejsou ničím jiným než vyjádřením osobních konfliktů, chováním beroucím zřetel jen na vlastní já a pohrdajícím veřejností.“<sup>114</sup>

Ačkoliv existence stranických skupin - frakcí, platforem, proudů - není v politické vědě novým fenoménem, analýzou jejich struktury či příčin formování se zabývá jen několik autorů<sup>115</sup>. Jak připomíná F. Boucek, R. Zariski ve své práci *Party Factions and Comparative Politics: Some Preliminary Observations* (1960) vytvořil jednu z prvních a základních definic frakcí, kterou charakterizuje jako jakékoliv vnitrostranické těleso či skupinu, jejíž členové sdílejí pocit společné identity a společný cíl a společně vystupují jako jednotný blok v rámci strany za účelem realizace svých cílů. Frakce tak podle autora nepředstavuje plánovanou organizaci nýbrž výsledek náhodného vývoje. F. Boucek vznik frakce popisuje jako proces formování skupiny uvnitř větší strany či jako rozpad strany do menších jednotek.<sup>116</sup>

Frakce lze podle autorů článku *Factions and Opinion Groups in European Mass Parties* rozdělit do tří skupin podle svého původu vzniku. Za prvé, frakce představuje skupinu osob, kteří se buď znají, pocházejí ze stejného místa či mají podobný postup v politice. Významnou osobou je lídr, který je podporován ostatními členy frakce. Panují zde osobní vztahy a vzájemný zájem. Tento přístup lze označit za „personální“ (*personal*) či *leader-follower*.<sup>117</sup> Za druhé, frakce představuje ideologickou skupinu s konzistentní tématickou profilací a ideologickým základem. Frakce je charakterizována jako názorová skupina, která se svou strukturou podobá politické straně.<sup>118</sup> Za třetí, frakce představuje politické vyjádření ekonomických či sociálních rozdílů mezi voličstvem strany.<sup>119</sup> Na základě různosti regionů

---

114 SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 44.

115 Mezi nejvýznamnější autory zabývajícími se otázkou stranických skupin jmenujme např.: R. Rose, R. W. Nicholas, R. Zariski, G. Sartori, F. Boucek, A. Panebianco.

116 BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*. s. 61

117 STERN, A. J. – TARROW, S. – WILLIAMS, M. F.: *Factions and Opinion Groups in European Mass Parties*. s. 532.

118 Tamtéž. s. 532-533.

119 Tamtéž. s. 532.



se vytváří regionální reprezentace odlišující se od stranického vedení. Takto definovaná frakce může být žádoucím vnitrostranickým prvkem, protože oslovuje část voličů, kteří se s frakcí identifikují a při volbách ji podpoří, a tak podpoří i celou politickou stranu.

Autoři nejčastěji charakterizují frakce podle prvního či druhého pohledu, tzv. zdůrazňují roli vůdce či roli ideologie. Typy frakcí mohou být různé, a to jak z povahy svého vzniku, tak i na základě své profilace. Podle většiny teoretiků je povaha frakcí obecně konfliktní a důležitou roli při jejím konstituování má ideologické vymezení se a role lídra v jejím čele. Neshoda však panuje nad otázkou, zda vzniku frakcí dominuje právě spíše ideologická otázka či osobní ambice.

Podle R. W. Nicholase se všechny skupiny profilují zejména okolo osoby lídra. Členové frakce mohou mít různé zájmy, ale jejich společným zájmem je následování a podpora lídra. Stejný pohled má i P. W. Chambers, podle něhož frakce jsou spíše výsledkem individuálního následování vedoucí osoby, než že by frakce měla nějakou konzistentní ideologii. Opačný pohled zastával například R. Rose ve své práci *Parties, Factions and Tendencies in Britain* (1964), podle kterého je ideologie pro charakteristiku frakce nejdůležitější. Roli vůdce R. Rose klade svým významem až na druhé místo. Frakce tak představuje poměrně dobře organizovanou skupinu, která sleduje širokou škálu politických témat a to skrze kontinuální organizační aktivitu.<sup>120</sup> Podle K. Jandy jsou typy frakcionářství spojeny, a pokud se formuluje ideologická frakce, rovná se zároveň frakci vůdcovské.<sup>121</sup>

### **3.4.1. Důvody vzniku a působení skupin**

Podle F. Boucek, frakce může vznikat z důvodu rozpadu strany do menších jednotek či jako proces formování skupiny uvnitř větší strany.<sup>122</sup> V tomto případě - na základě výše uvedených přístupů pro definici frakce - můžeme vyvodit tři základní důvody vzniku frakcí. Nejméně známé vysvětlení je, že frakce se formuluje na základě vnitřní „*poptávky*“ ve straně, kdy frakce oslovuje marginální, ale důležitou část voličů, kterou strana sama svou profilací neoslovuje. Druhou možností je, že frakce vzniká jako protestní skupina, která se ideologicky neshoduje s politikou strany. Hlavními příčinami kritického postoje je tedy ideologické

120 BELLONI, F. – BELLER, D. C.: *The Study of Party Factions as Competitive Political Organizations*. s. 537.

121 BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*. s. 59.

122 Tamtéž. s. 64.

odklonění strany či vnitrostranické neshody. Cílem založení frakce je pak snaha o změnu politiky (*policy*), vnitrostranických pravidel či výměnu lídra strany. Třetí důvod je, že se frakce formuluje jako mocenské těleso, které se buď snaží oslabit roli lídra strany nebo se samo stává půdou, kde určité osobnosti mohou dosáhnout vedoucí pozice, které by ve straně nedosáhly.

Frakce nevznikají jen jako konfliktní a mocenské skupiny, ale mohou se stát předstranickými tělesy (*preparty entities*), jejichž formace je spíše spojena s konstituujícím se stranickým systémem, než s výsledkem politického štěpení v rámci již existující politické strany. Na druhou stranu zejména konfliktní frakce se však nejčastěji stanou součástí organizace strany.<sup>123</sup>

Jak tvrdí R. Rose či R. Zariski, frakce mohou mít poměrně dlouhé trvání. Podle jiných autorů jsou však frakce charakteristické spíše krátkým působením. (F. Boucek) Odlišný pohled je dán základním přístupem obou skupin teoretiků. Ti, co frakce charakterizují zejména jako personalizovaná (ne ideologická) tělesa, hovoří o jejich krátkém trvání. Naopak ti, kteří poukazují na ideologický základ frakce, přistupují k frakcím jako ke stabilním tělesům. Tento pohled je dále spojen s předpokladem, že ideologicky profilovaná tělesa se mohou snáze přetvořit do politické strany. Pokud v čele strany nestojí silná osobnost, její postavení se zhoršuje. Lze shrnout, že formování frakce vždy ovlivňují ideologické faktory, vnější prostředí i osobní (mocenské) otázky.

Pokud se frakce profiluje jen na jednom politickém tématu (*single-issue*), nelze předpokládat, že se udrží delší dobu. Pro tyto tématické frakce je vhodné použít terminologii R. Rose, který vedle frakcí definuje tendence, proudy (*tendencies*). Stranické proudy nelze označit za stabilní tělesa, ale spíše jde o postoj. Představují neorganizovanou skupinu, která se profiluje na konkrétním problému či tématu a má flexibilní ideologii. Autor ale připouští, že pojmy frakce a proudy mohou být díky mnoha nejasně zřetelným rozdílům obtížněji aplikovatelné do praxe. Obecně lze však proudy chápat jako protestní hlas ve straně k určité tématice a frakci jako protestní těleso, které se profiluje dlouhodoběji na více politikách. Na Rose navázal A. Panebianco, který proudy vymezil jako vertikálně a slaběji organizované skupiny. Existenci proudů spojil se stranami, ve kterých funguje centralizovaná kontrola

---

123 BELLONI, F. – BELLER, D. C.: *The Study of Party Fractions as Competitive Political Organizations*. s. 536.

a poměrně velká koheze ve vedení. Na druhé straně frakce definoval na základě horizontálního dělení jako silně organizované skupiny působící ve straně, která je většinou charakteristická svou rozptýlenou kontrolou hlavních oblastí a slabou kohezí ve vedení. Důležitá je skutečnost, že názorový proud oproti frakci nemá mocenskou ambici institucionalizace.<sup>124</sup>

### 3.4.2. Podmínky formování skupin

Ideologická frakce se v dnešní době jeví jako možná, pokud dojde k rozpadu či rozštěpení původní strany. Nově vzniklé frakce se tak vůči sobě ideologicky vymezí a voliče si nejpravděpodobněji získá jen jedna z nich. Ve stranicky konsolidovaném systému tak můžeme sledovat ve většině případů vznik mocenských frakcí, kdy díky „ideologickému vyplnění“ politického spektra nové strany již těžko oslovují voliče. Malá strana poté získává voliče spíše jako alternativa ve stranickém spektru, což je zřejmé z určitého cyklického střídání stran. Navíc pokud vzniká frakce ve stabilním stranickém systému, dochází k tomu zvláště v době vnitrostranických problémů a oslabení dané politické strany. Což opět implikuje onen mocenský podtext.

Vedle povahy stranického systému ovlivňuje možnost vzniku frakcí i vnitřní uspořádání strany – otázka centralizace a decentralizace. Pohled teoretiků na význam úlohy centralizace strany však není jednotný. Podle A. Panebianca je kvalitní organizační struktura politické strany důležitá, poněvadž silně institucionalizovaná organizace může lépe udržet svou stabilitu a politické koalice. Naopak F. Boucek podotýká, že je lepší dát prostor pluralitě zájmů než tlumit soutěž mezi vnitřními prvky a bránit se fragmentaci.<sup>125</sup> Podobné stanovisko zaujímá M. Maor, podle kterého centralizované politické strany paradoxně trpí větším nedostatkem mechanismu pro rozmělnění vnitřní opozice, poněvadž vedení strany chybí nástroj k uklidnění a neutralizaci této opozice.<sup>126</sup>

Politické strany na jedné straně uznávají vnitřní demokratická pravidla, tedy možnost odlišného názoru, na druhé straně je pro ně důležité jednotné vystupování v politické soutěži a ideová jednota. Pro politickou stranu je důležitá vnitřní koheze, která souvisí s vertikálními

---

124 PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power*. s. 38-39.

125 BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*. s. 57.

126 MAOR, M.: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe*. s. 98.

změnami a stabilita související s horizontálními změnami.<sup>127</sup> Zejména veřejná koheze je pro prezentaci strany před voliči důležitá. Otázka centralizace a decentralizace ovlivňuje řešení těchto otázek. Jak řekl G. Sartori: „[O]rganizační proměnná má přednost, protože zajišťuje pravděpodobně nepraktičtější ukazatel vnitrostranické roztržitosti“<sup>128</sup> Vnitrostranické názorové štěpení ovlivňuje vnitřní organizaci strany.

Podle A. Panebianca se strana potýká s otázkou centralizace a individualizace, která je bezesporu spojena s formálními ustanoveními strany. Organizace politických stran se liší (jak již vyplývá z obsahu stanov), proto lze hovořit o různé míře centralizace či decentralizace stran. Tyto fenomény lze identifikovat na základě skutečnosti: „Čím více jsou omezeny možnosti participace v politickém procesu, tím vyšší je centralizace strany, a čím více členů má přidělenou moc v určité oblasti, tím více je strana decentralizovaná.“<sup>129</sup>

Kvalitní organizační struktura politické strany je důležitá, poněvadž, jak zmiňuje A. Panebianco, silně institucionalizovaná organizace může oproti slabě institucionalizované lépe udržet svou stabilitu a politické koalice. Jiný pohled reprezentuje F. Boucek, která podotýká, že je lepší dát prostor pluralitě zájmů než tlumit soutěž mezi vnitřními prvky a bránit se fragmentaci.<sup>130</sup> Jak tvrdí i M. Maor, centralizované politické strany paradoxně trpí větším nedostatkem mechanismu pro rozmělnění vnitřní opozice manifestované vně strany - *exit, voice* – poněvadž vedení strany chybí nástroj k uklidnění a neutralizaci této opozice.<sup>131</sup> Podle autora pak vnitřní konflikty častokrát vedou k úpadku vyjednané podpory při důležitých rozhodnutích a situace může vyústit až k rozpadu strany či koalice a následně vlády.<sup>132</sup>

Oproti tomu decentralizovaná politická strana má podle M. Moshe dostatečné organizační mechanismy, jimiž může být vnitřní nespokojenost neutralizována – např. frakce. Organizace tak lépe řeší konflikty, které jsou manifestovány - *voice option* - v rámci

---

127 PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power*. s. 39.

128 SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 84.

129 MAOR, M.: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe*. s. 20.

130 BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*. s. 57.

131 MAOR, M.: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe*. s. 98.

132 Tamtéž. s. 16.

parlamentní či stranické scény. Formování nové frakce či slovní opozice ve straně bývají v rámci strany vyřešeny, aniž by členové museli stranu opustit.<sup>133</sup>

### 3.5. Role byrokracie v politických stranách

S institucionalizací politických stran je spojován také zvyšující se počet nevolených zaměstnanců a expertů stran. Tématem byrokracie se ve svých pracích zabývali již např. M. Weber či R. Michels. V současnosti se však tématu stranické byrokracie, roli stranických odborníků a expertů věnuje poměrně málo prací. Jak upozorňují P. Webb a R. Kolodny v článku *Professional Staff in Political Parties*, „jedním z nejvíce neprozkoumaných polí ve studiu politických stran jsou straníční zaměstnanci“.<sup>134</sup> Jak autoři upozorňují, dosavadní studium tohoto fenoménu se zaměřovalo zejména na sociologické aspekty - jako je výběr, socializace či aktivity těchto osob. Chybí však širší a systematický komparativní výzkum zabývající se podstatou odborného personálu.<sup>135</sup> Většina prací zabývajících se tímto tématem se orientuje na situaci v amerických politických stranách, ve kterých je role odborníků a konzultantů mnohem více rozšířena. Obecně je velká pozornost kladena zejména na téma volební kampaně a roli odborníků, kteří ji připravují (např. D. A. Dulio *Party Crashers? The Relationship between Political Consultants and Political Parties*).

Jak upozorňuje A. Panebianco, důvodem malého zájmu může být i skutečnost, že pojem byrokracie má poměrně negativní konotaci, stejně tak pokud se hovoří o profesionální politice.<sup>136</sup> Podle autora představuje byrokracie vhodný a účinný nástroj kontroly strany. Lze rozlišit dva typy stranické byrokracie – exekutivní a reprezentativní. Tzv. exekutivní byrokraté pracují pro stranické vedení a jsou mu odpovědní. Tzv. reprezentativní byrokraté navíc podléhají volební kontrole a mají tak svým způsobem legitimizační úlohu v rámci vnitrostranického fungování. Jak upozorňuje dále autor, velmi často není zohledňován rozdíl mezi stranickými byrokraty (*byreaucrats*) a odborníky (*professionals*). S tím souvisí odlišení procesu stranické byrokratizace - představující zvyšující se počet administrativních pracovníků, kteří pracují pro stranickou organizaci - a stranické profesionalizace - představující zvyšující se počet expertů zaměstnaných stranou na úkor původních

---

133 MAOR, M.: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe*. s. 91.

134 WEBB, P. – KOLODNY, R.: *Professional Staff in Political Parties*. s. 337.

135 Tamtéž. s. 344.

136 PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power*. s. 221.

zaměstnanců.<sup>137</sup> Podle A. Panebianca profesionalizující se organizace se stávají více decentralizovanými, protože kontrola odborníků je obtížnější.

Ačkoliv odborníci působící v politických stranách nejsou novým fenoménem, lze konstatovat, že jejich role se zvětšuje. Ačkoliv se většina studií zabývá západoevropskými politickými stranami, lze jejich závěry rozšířit i na země střední a východní Evropy. Jedním z důvodů je permanentnost volební kampaně, kterou strany ve velké míře vedou a z toho důvodu se více spoléhají na větší centralizovanost a permanentnost lidských zdrojů než jen na lokální aktivismus. Odborný personál tak spravuje např. marketing a publicitu volební politiky strany, výzkum politických témat a názorů protikandidátů, výzkum veřejného mínění či rozpracování politických témat. Jak doplňují P. Webb a R. Kolodny, odborný personál spravuje i každodenní potřeby organizace jako jsou účetní a finanční záležitosti, personální oddělení, tiskové oddělení atd.

Osoby v rámci stran autoři člení do tří skupin: dobrovolníci a členové strany, odborný personál s pravidelným úvazkem a odborní konzultanti zaměstnaní na konkrétní dobu.<sup>138</sup> Postavení konzultantů se věnuje D. A. Dulio, ačkoliv se ve své práci orientuje na situaci v Spojených státech amerických, upozorňuje na nedostatek informací, které jsou o roli konzultantů dostupné. Autor rekapituluje vztah mezi stranami a konzultanty, kdy lze rozlišit dva tábory, jedni v nich vidí spojence a jiní protivníky - protože politické strany budou mít postupně ve volební soutěži menší vliv. Autor hodnotí jejich význam jako pozitivní a upozorňuje na oboustrannou potřebnost. Zajímavé je i jeho zjištění, že konzultanti většinou již pro stranu nějakou formou pracovali a do strany se vrací.<sup>139</sup> Nepředstavují tak pro stranu novou a neznámou osobu. Z jiného pohledu tuto skutečnost popisuje A. Panebianco, který tvrdí, že „*stát se stranickým byrokratem je obecně nezvratnou a definitivní volbou*“.<sup>140</sup> Je obtížné najít podobnou práci na trhu práce, čímž si autor vysvětluje i v určité míře konformitu byrokratů a jejich podřízenost vedení.

Podle autorů však v Evropě, zejména v parlamentních demokraciích, kde je politika více orientovaná na politické strany, není autonomie stranických odborníků velická. Ti jsou spíše

---

137 PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power*. s. 224-232.

138 WEBB, P. – KOLODNY, R.: *Professional Staff in Political Parties*. s. 337-8.

139 DULIO, D. A.: *Party Crashers? The Relationship between Political Consultants and Political Parties*. s. 353.

140 PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power*. s. 227.

centrování na národní úrovni strany a netvoří nezávislou sílu.<sup>141</sup> Je však obtížné zhodnotit, na to již autoři neupozorňují, do jaké míry jsou výstupy a činnost stran ovlivněny byrokraty a odbornými pracovníky. Lze jen obtížně určit, na kolik jsou např. názory a kroky vedení strany autentické a na kolik jsou převzaté od svých poradců. Je však pravdou, že s převzatými názory či doporučeními by měl být ten, kdo je interpretuje, ztotožněn.

---

141 WEBB, P. – KOLODNY, R.: *Professional Staff in Political Parties*. s. 340.

## 4. PŘÍPADOVÁ STUDIE – ČESKÁ STRANA SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ

Podobu a fungování politických stran v České republice upravuje zákon o politických stranách z roku 1991. Zákon stanovuje, že členem politické strany se může stát pouze občan, nikoli kolektiv. Politická strana nesmí porušovat demokratické principy, musí mít demokratické stanovy či demokraticky ustavené orgány. Ve stanovách musí být uvedeny např. programové cíle, orgány a způsob jejich ustavování (včetně orgánů statutárních, rozhodčích a revizních), či ustanovení o organizačních jednotkách. Prakticky tedy zákon upravuje fungování stran jen v minimální míře a organizační struktura a vnitřní fungování stran je tak zcela v rukách samotných stran.<sup>142</sup>

Struktura organizace politických stran byla po pádu komunistického režimu v Československu vytvářena tzv. za pochodu - v procesu konání voleb. I. van Biezen či P. Kopecký upozorňují ve svých pracích na odlišný vývoj struktury stran ve střední a východní Evropě. Oproti vývoji v západních státech zde byla nutnost vytvořit nejprve reprezentaci na vládní úrovni, a naopak mimoparlamentní stranická úroveň nestála na počátku organizační výstavby strany. Jak poznamenal P. Kopecký, mimoparlamentní struktura stran byla vytvořena až několik měsíců před volbami v roce 1992.<sup>143</sup>

Česká strana sociálně demokratická, která patří mezi jednu z hlavních a stabilních politických stran českého stranického systému, byla obnovena 9. února 1990, kdy došlo k její registraci pod názvem Československá sociální demokracie. První sjezd strany se konal v březnu téhož roku, byly na něm přijaty stanovy strany a prvním předsedou byl zvolen J. Horák. Na sjezdu strany v únoru 1993 se změnil název strany na Česká strana sociálně demokratická. Strana vykazovala v první polovině devadesátých let minulého století nízkou voličskou podporu (okolo 5-6 %). Ke změně došlo zvolením M. Zemana předsedou strany v roce 1993. Politické vedení strany vedlo razantnější rétoriku, strana se profilovala jako jasně opoziční a více se otevřela novým členům a uskupením. Úspěchu dosáhla strana v následných volbách do Poslanecké sněmovny ČR v roce 1996, kdy se stala druhou

---

142 Zákon o sdružování v politických stranách a politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů (ze dne 2. 10. 1991) [online]. Portál <aplikace.mcvr.cz>. [cit. 2012-04-17].

143 KOPECKÝ, P.: *Parties in the Czech Parliament: from Transformative towards Arena Type of Legislature*. s. 78.



nejsilnější stranou. V následných předčasných volbách v roce 1998 získala 32,3 % hlasů a z opoziční strany se stala poprvé vládní. Prvním předsedou vlády za ČSSD se stal M. Zeman (1998-2002), následovala vláda V. Špidly (2002-2004), S. Grosse (2004-2005) a J. Paroubka (2004-2005). Po volbách do Poslanecké sněmovny ČR v roce 2006 se ČSSD stala stranou opoziční. Na úrovni krajů dosáhla strana úspěchu až v roce 2008, kdy však překvapivě získala více jak dvojnásobnou voličskou podporu oproti předešlým krajským volbám.<sup>144</sup>

Při studiu organizace České strany sociálně demokratické bylo vycházeno zejména z dokumentů strany, které byly poskytnuty Organizační sekcí a archivem ČSSD (zejména se jedná o novelizace stanov a organizačních řádů) a novinových článků. Členům strany působících v Poslanecké sněmovně a Senátu ČR byl rozeslán dotazník zaměřující se na některé aspekty vnitrostranické organizace a fungování. Ačkoliv by pro analýzu strany bylo potřeba mnohem širšího zacílení dotazníkového šetření, bohužel vzhledem k organizační a časové náročnosti nebylo tak pro účely této práce provedeno. Z oslovených 87 poslankyní, poslanců, senátorek a senátorů (mimo předsedy a místopředsedy strany) vyplnilo dotazník 24 z nich, což představuje návratnost 27,6 %. Výstupy z provedeného šetření budou doplňovat jednotlivé podkapitoly zabývající se fenomény organizace a fungování strany. Pro pochopení vnitřních stranických nálad a názorů byly velmi přínosné osobní rozhovory vedené se členy a vedoucím organizační sekce ČSSD.

#### **4.1. Organizační struktura a struktura moci**

Vnitřní organizaci a fungování strany upravují Stanovy České strany sociálně demokratické.<sup>145</sup> Organizační struktura má čtyři úrovně a vychází z územního uspořádání země (*Příloha č. I*). Základní politickou a organizační jednotkou strany jsou místní organizace (MO), které může tvořit minimálně pět osob. Členské schůze se mají konat nejméně čtyřikrát do roka. Původní stanovy z roku 1990 obsahovaly ještě požadavek deseti členů na možnost vytvoření místní organizace a do roku 2007 bylo stanoveno, že schůze MO se konají nejméně šestkrát ročně. Na konci roku 2011 měla ČSSD 1216 místních organizací,

---

<sup>144</sup> Zdroj: *Portál* <www.volby.cz>, <www.vlada.cz>, [cit. 2012-04-17].

<sup>145</sup> Při odkazu na Stanovy ČSSD budeme vycházet z jejich aktuální platné verze, tedy stanov schválených na XXXVI. Sjezdu ČSSD dne 19.3.2011, pokud nebude uvedeno jinak.

což je ve vývoji strany nejvyšší počet. Nejvíce místních organizací vykazovala strana do této doby v roce 1998, a to okolo 1150. Úpadek následně nastal v roce 2002 a od té doby počet organizací stagnuje či mírně stoupá<sup>146</sup>. Pokles počtu místních organizací může být zapříčiněn zánikem samotné MO (usnesením jejích členů), poklesem počtu členů pod pět, kdy tento stav trvá déle jak rok, či rozhodnutím o zrušení vyšším orgánem.

Na území bývalých okresů či obvodů působí okresní organizace (OkO), které sdružují místní organizace. Nejvyšším orgánem je Okresní konference, která se koná nejméně jedenkrát ročně a počet delegátů z jednotlivých místních organizací je dán v poměru k velikosti dané MO. Užším orgánem je Okresní výkonný výbor (OVV), který je volen na dva roky a koná se nejméně jednou za dva měsíce. V období mezi zasedáním OVV výboru řídí činnost OkO Předsednictvo Okresního výkonného výboru. Na území krajů působí krajské organizace (KO), do roku 2000 – do vzniku samosprávných krajů - působily pod názvem regionální organizace. Struktura orgánů je totožná jako u okresních organizací, jen Krajská konference se koná oproti okresní jednou za dva roky.

Ústředními orgány strany, tak jak je definují stanovy (čl. 28-33), jsou Sjezd ČSSD, Ústřední výkonný výbor ČSSD (ÚVV), Předsednictvo ČSSD (P ČSSD), Politické grémium ČSSD (PG) a Ústřední kontrolní komise ČSSD (ÚKK). Sjezd strany je nejvyšším orgánem. Koná se jednou za dva roky a tvoří ho delegáti s hlasem rozhodujícím a poradním a hosté. Počet delegátů stanovuje ÚVV určením kvóty pro zastoupení okresních a krajských organizací. Velikost sjezdu, která je průměrně 500-600 osob, se mění. Podle slov vedoucího organizační sekce, se to odvíjí od kapacity prostor, finančních prostředků a důležitosti sjezdu. Vzhledem k tomu, že každý řádný sjezd je volebním, je však jeho důležitost vždy velká.<sup>147</sup> Mimořádný sjezd, který stanovy umožňují, je i vzhledem ke své organizační náročnosti svoláván jen výjimečně. Naposledy se konal v roce 2006 a byl na něm zvolen nový předseda strany J. Paroubek.

Sjezd stanovuje politický program, cíle a hlavní úkoly strany; volí a odvolává předsedu a místopředsedu strany; schvaluje členy a náhradníky Ústředního výkonného výboru či schvaluje třípětinovou většinou Stanovy ČSSD. Pravomoci sjezdu zůstávají s ohledem na

---

<sup>146</sup> Informace byly poskytnuté během rozhovoru s vedoucím organizační sekce Lidového domu ČSSD. 26. 3. 2012.

<sup>147</sup> Vedoucí organizační sekce Lidového domu ČSSD. Rozhovor. 26. 3. 2012.

novelizaci stanov téměř nezměněny. V roce 2011 bylo upraveno, že Sjezd ČSSD *schvaluje* členy a náhradníky ÚVV, které volí Krajské konference, do té doby je pouze *bral na vědomí* a následně *potvrzoval*. Pravomoci sjezdu se změnily ve prospěch Krajských konferencí při volbě členů Ústřední kontrolní komise, které do roku 2001 *volil* a nyní je *schvaluje*.

Ústřední výkonný výbor řídí činnost strany mezi Sjezdy ČSSD a podle stanov se schází nejméně třikrát za rok. V posledních letech se schází zhruba pětkrát až šestkrát ročně. ÚVV tvoří členové Předsednictva ČSSD, po jednom zástupci z každé OkO, pět zástupců členů zahraničního regionu a zástupci z každé Krajské organizace, což tvoří zhruba 170 osob. Vedle řádně naplánovaných jednání, je předseda strany povinen svolat mimořádné zasedání ÚVV tehdy, požádá-li o to P ČSSD nebo nejméně dvě pětiny všech členů ÚVV. Mimořádná jednání ÚVV však nejsou příliš využívána. Nejvíce jich využíval předseda strany J. Paroubek, kdy se mimořádné zasedání ÚVV konalo k aktuálním tématům např. volbám.<sup>148</sup> Ústřední výkonný výbor mimo jiné schvaluje roční rozpočet a zprávu o hospodaření za příslušný rok, podílí na sestavování kandidátních listin a schvaluje kandidátní listiny pro volby podle Řádu přípravy voleb, schvaluje vnitrostranické dokumenty jako např. Organizační řád, Volební řád pro volby do orgánů ČSSD či Základní směrnice pro hospodaření.

Předsednictvo ČSSD tvoří předseda a místopředsedové ČSSD, nejvýše postavený člen vlády za ČSSD, předsedové Poslaneckého a Senátského klubu ČSSD v Parlamentu ČR, předseda skupiny poslanců ČSSD v Evropském parlamentu, po jednom zástupci za každou Krajskou organizaci a dalších deset členů volených ÚVV. Předsednictvo je odpovědné svou činností Ústřednímu výkonnému výboru a svolává ho předseda strany. Jednání Předsednictva je plánováno vždy na celý kalendářní rok dopředu a koná se zpravidla, jak vychází ze Stanov, jednou za měsíc s výjimkou července a srpna. Předsednictvo zajišťuje realizaci a plnění usnesení ÚVV, zpracovává podkladové materiály pro jeho jednání a podílí se na sestavování kandidátních listin pro volby podle schváleného Řádu přípravy na volby.

Politické grémium strany (PG), nejvyšší orgán vedení strany, je složené z předsedy, místopředsedů strany (kterých je v současné době šest), předsedů Poslaneckého a Senátského klubu. Právo účasti na jednání Grémia s hlasem poradním mají předseda

---

<sup>148</sup> Vedoucí organizační sekce Lidového domu ČSSD. Rozhovor. 26. 3. 2012.

ÚKK, předseda a místopředsedové komor Parlamentu České republiky za ČSSD, nejvýše postavený člen vlády za ČSSD a dva nejvýše postavení hejtmani za ČSSD v Asociaci krajů ČR. PG řídí činnost strany v době mezi zasedáními Předsednictva ČSSD, v praxi je to zhruba jednou za týden. Četnost jednání se odvíjí od aktuální situace na politické scéně.

Tzv. soudní mocí disponují v rámci strany Kontrolní komise ČSSD (č. 32), které se zaměřují na *a) dodržování politického programu, b) dodržování Stanov ČSSD a vnitrostranických norem ČSSD, c) plnění usnesení stranických orgánů, d) činnost a hospodaření stranických orgánů*. Kontrolní komise kopírují úroveň struktury strany, kdy je zřizována okresní (obvodní), krajská a ústřední kontrolní komise. Kontrolní komise provádějí kontroly na základě podnětu či namátkově. Ústřední kontrolní komisi tvoří předseda a čtrnáct členů zvolených na krajských konferencích a schválených sjezdem ČSSD. Kontrolní komise se na základě podnětu zabývá vyšetřováním velkého nárůstu počtu členů v konkrétní MO či KO organizaci.

Ve stanovách je deklarována spolupráce s organizacemi mimo ČSSD, kterými jsou Mladí sociální demokraté, Masarykova demokratická akademie a Svaz dělnických tělovýchovných jednot České republiky. Článek o spolupráci byl do stanov zařazen při novelizaci v roce 2007, do té doby stanovy upravovaly jen vztah k Mladým sociálním demokratům. ČSSD se tak profiluje jako strana otevřená různým skupinám, díky nimž rozšiřuje své myšlenky. Vazbu na mládežnickou organizaci má i Občanská demokratická strana, ale vazba na Mladé konzervativce není nijak formalizovaná. Historickou tradici exilového působení strany udržuje strana Zahraničním regionem ČSSD, který tvoří členové žijící v zahraničí (čl. 50 stanov).

Stanovy České strany sociálně demokratické byly od jejich prvního vydání v roce 1990 několikrát novelizovány (1991, 1993, 1997, 1999, 2001, 2007, 2009, 2011), tedy téměř na každém sjezdu strany. Úpravami stanov se zabývá komise pro stanovy, jejíž členy volí Sjezd ČSSD. Při srovnání novelizovaných verzí stanov je zřejmé, že se stanovy obsahově rozšiřují a upravují více aspektů organizace a fungování strany. První stanovy, ještě tedy Československé sociální demokracie z roku 1990, byly děleny na šestnáct tematických kapitol, které nebyly více strukturované, a každá kapitola představovala souvislý text<sup>149</sup>.

---

149 Stanovy Československé sociální demokracie 1990.

Stanovy z roku 1997 byly již jasněji strukturovány, děleny na třináct tematických částí a 43 článků<sup>150</sup>. Struktura článků zůstává od té doby zachována. K nejobsáhlejšímu doplnění stanov došlo v roce 2007, kdy se navýšil počet článků na 54. Nově vznikl článek definující možnost přeregistrace členů (čl. 9), zánik místní organizace (čl. 17). Byly samostatně odděleny články o Předsednictvu Okresního a Krajského výkonného výboru (čl. 22, čl. 27), byl zrušen ústřední stranický orgán Konference ČSSD, který svolával mimořádně v případě potřeby Ústřední výkonný výbor k projednání aktuálních a zásadních politických otázek. Naopak mezi ústřední orgány bylo nově zařazeno Polické grémium ČSSD (čl. 32.), pátá část stanov byla nově strukturována do článků Volby, Usnesení orgánů ČSSD a jejich závaznost a Vnitrostranické referendum (čl. 35-37), nově vznikl článek, který popisoval volbu předsedy ČSSD (čl. 42) či definoval spolupráci s organizacemi mimo ČSSD (čl. 52).<sup>151</sup>

Popisované změny stanov jsou v některých případech technického charakteru. Důležité změny však buď reflektují či přímo reagují na vnitrostranické události (stanovy přinášejí nové formálně ukotvené nástroje řešení), či vycházejí z důvodu komplexnějšího, jak tomu bylo u novelizace stanov doprovázené změnou Organizačního řádu v roce 2007, jež souviselo s plánovanou modernizací strany.<sup>152</sup> Podnětem k širší úpravě stanov mělo být, jak vyplývá z usnesení Sjezdu, jejich zjednodušení a jednotnost výkladu. K takovýmto změnám však zatím nedošlo, což může být ovlivněno i obtížností a menší ochotou měnit již mnoho let používaná pravidla.<sup>153</sup> Příkladem nutnosti reagovat na aktuální situaci doplněním stanov kvůli dosavadním chybějícím formálním nástrojům je např. úprava stanov týkající se přeregistrace členů či zániku místní organizace v roce 2007. Obě tyto úpravy souvisely s nabíráním tzv. *mrtvých duší* v rámci místních organizací v letech 2006-2007, kdy toto téma bylo medializované a vyžadovalo řešení.

Politické grémium strany je poměrně novým ústředním orgánem. Grémium je formálně definováno ve stanovách v roce 2001 v části 7. Řízení ČSSD a mělo vykonávat „operativní

---

150 Stanovy České strany sociálně demokratické 1997.

151 Stanovy České strany sociálně demokratické 2007.

152 „Sjezd schvaluje Projekt modernizace ČSSD a ukládá ve smyslu diskuse orgánům strany tento projekt realizovat.“ Zdroj: Usnesení XXXIV. Sjezdu ČSSD konaného ve dnech 23. - 25. března 2007 BVV Brno

153 „Sjezd ukládá orgánům strany pokračovat v práci na úpravě stanov, zejména na jejich zjednodušení vedoucí k jednotnému výkladu; diskusi na úpravu stanov vést s celou členskou základnou.“ Zdroj: Usnesení XXXIV. Sjezdu ČSSD konaného ve dnech 23. - 25. března 2007 BVV Brno. „Sjezd ukládá orgánům strany vést dlouhodobou a širokou vnitrostranickou diskusi ke změně Stanov ČSSD k projednání na 36. Sjezdu ČSSD.“ Zdroj: Usnesení XXXV. Sjezdu ČSSD dne 20. - 22. března 2009, Praha.

*politické řízení*“. Až od roku 2007 je zařazeno mezi ústřední orgány strany a nahradilo tak do té doby nejužší orgán strany Předsednictvo ČSSD scházející se nejméně jednou měsíčně a tvořené zhruba třiatřiceti osobami. Důvodem této určité centralizace moci v rámci strany je z velké části tlak, aby strana byla schopna reagovat na aktuální témata a výzvy co nejrychleji. V současné době tvoří P ČSSD více osob s hlasem rozhodujícím, než tomu bylo např. podle stanov z roku 1997. Tehdy např. členové vlády za ČSSD měli poradní hlas a nyní je nejvýše postavený člen vlády členem s hlasem rozhodovacím (od roku 2001). Naopak dříve měli hlas poradní předsedové výborů obou komor Parlamentu ČR, dnes ho mají předseda Ústřední kontrolní komise, předsedové Krajských výkonných výborů (od roku 2007) a předsedové zájmových hnutí v rámci ČSSD.

Při novelizaci stanov v roce 2009 je nejvýznamnější změnou ukotvení přímé volby předsedy ČSSD, ke které dochází v rámci čl. 42. Ten nově definuje, že „*ÚVV [Ústřední výkonný výbor] může rozhodnout o tom, že předsedu ČSSD zvolí v přímé a tajné volbě členové ČSSD, kteří byli členy ČSSD nejméně 30 dnů přede dnem konání voleb*“. Přímé volby se musí zúčastnit alespoň nadpoloviční většina členů a vítězí kandidát, který obdržel více jak polovinu odevzdaných hlasů. Zvoleného předsedu strany může odvolat sjezd. O možnosti přímé volby rozhoduje Ústřední výkonný výbor ČSSD nejpozději 120 dnů před konáním sjezdu. Ačkoliv je tato úprava obsahem stanov, jde zatím pouze o formální úpravu, která nebyla v praxi uskutečněna. V roce 2011 byl předseda strany stále volen hlasy delegátů Sjezdu ČSSD. Důvodem, proč k přímé volbě nedošlo, lze zvažovat politickou neochotu související s vnitropolitickou situací, ale i důvod čistě technického rázu vyvstávající z organizační a finanční náročnosti. Jak se k tématu vyjádřil vedoucí organizační sekce Lidového domu, na přímou volbu předsedy strany není vzhledem k množství voleb, které strana připravuje, čas.<sup>154</sup> Podnět ke změně volby předsedy strany lze spojovat se snahou tehdejšího předsedy strany J. Paroubka o modernizaci strany. Přímá volba předsedy tak představovala jeden z nástrojů, jak stranu učinit pro její členy zajímavější a demokratičtější.

Formální změny ve stanovách směřují v některých ohledech k více centralizované mocenské struktuře strany. Příkladem je politické grémium, tedy nejužší vedení strany, které se stává ústředním orgánem a rozhoduje o mnoha stranicko-politických tématech. To je umožněno jeho malou personální početností a s tím související operativností a možností

---

<sup>154</sup> Vedoucí organizační sekce Lidového domu ČSSD. Rozhovor. 26. 3. 2012.

rychlého vyjádření a rozhodnutí. K posílení centra strany dochází nejen ve formální rovině, ale také v rovině personální. Členové Grémia strany často zastávají pozice ve vládě či nejvyšší pozice v zákonodárných orgánech. Předsedou vlády je vždy předseda strany. Z dosavadního studia fungování strany však vyplývá, že ačkoliv se strana více v posledních letech formálně centralizovala, existuje ve straně stále určitá míra decentralizace, jak formálního či neformálního charakteru. Jak podotkl dotazovaný člen strany, úpravy stanov se v praktickém fungování na nižších stranických úrovních téměř neprojevují.<sup>155</sup>

Struktura strany je ovlivňována její vládní zkušeností. Jak tvrdí P. Mair, účast na vládě je jedním z faktorů, který posiluje postavení části strany ve veřejné sféře (*public office*). Vládní zkušenost z let 1998-2002, 2002-2006 byla pro stranu velkou zkušeností a znamenala posun k její větší profesionalizaci. Novelizací stanov v roce 2001 nejvýše postavený člen vlády získává hlas rozhodující na Předsednictvu strany a hlas poradní na Politickém grémiu.

## 4.2. Členství

Stanovy (čl. 3-9) upravují podmínky vzniku, přerušení, pozastavení a zániku členství. Uchazeč žádá o členství u místní organizace v místě svého trvalého pobytu. Členem strany se může stát občan České republiky starší osmnácti let, který potvrdil podpisem přihlášku a tím dal i souhlas s programem a Stanovami ČSSD, podepsal prohlášení, že není členem jiné strany a uhradil členský poplatek. Členství vzniká vyslovením souhlasu nadpoloviční většinou přítomných členů schůze MO. Pokud by vstup do strany MO neschválila, může se uchazeč proti rozhodnutí odvolat. Tyto požadavky na kandidáta o členství ve straně lze označit za minimální, což je obvyklé i u ostatních politických stran.

K přerušení členství dochází na základě požadavku člena, kdy např. členství ve straně se neslučuje s vykonávaným zaměstnáním či možnou funkcí. K obnovení dochází opět na základě požadavku. O pozastavení řádného členství rozhodují orgány strany (Okresní či krajský výkonný výbor, Předsednictvo či Ústřední výkonný výbor strany), a to v případech obvinění člena strany ze spáchání trestného činu. Pokud je rozsudek negativní, je mu členství obnoveno.

---

<sup>155</sup> Člen Okresního výkonného výboru ČSSD v Mostě a zastupitel. Rozhovor. 13. 4. 2012.

Členství může zaniknout z několika důvodů<sup>156</sup>, kdy jedním z nich je jeho zrušení. Podle informací vedoucího organizační sekce ČSSD však k jeho členství spíše nedochází, častější je jeho pozastavování.<sup>157</sup> O zrušení členství mohou nadpoloviční většinou členů rozhodnout Místní organizace, Okresní či Krajský výkonný výbor, Předsednictvo strany, Ústřední výkonný výbor či Sjezd strany (jeho rozhodnutí je konečné). Ke zrušení může dojít: *a) pro závažné porušení Stanov ČSSD, b) pro jednání, které zpochybňuje úsilí ČSSD o plnění jejího volebního programu, c) v důsledku pravomocného odsouzení za úmyslný trestný čin, a to ve lhůtě do tří měsíců ode dne, kdy se příslušný orgán ČSSD o této skutečnosti dozví, d) pro dlouhodobou, více jak jednoletou neomluvenou neúčast na činnosti ČSSD, e) pro aktivní účast na činnosti jiných politických stran nebo politických hnutí, bez souhlasu příslušného orgánu ČSSD, f) pro opakované neplnění usnesení ÚVV nebo Sjezdu ČSSD.* Od novelizace stanov v roce 2007 je vyřazen důvod ke zrušení členství neplacení členských příspěvků více než jeden rok (je nyní důvodem pro zánik členství) a byl doplněn bod poslední, *opakované neplnění usnesení ÚVV nebo Sjezdu ČSSD.* Ve stanovách bylo dále upraveno, že opětovně získat členství lze pouze u orgánu, který o zrušení rozhodl.

Díky mediálnímu zájmu jsou známa zejména zrušení členství poslancům strany. V roce 1996 byli ze strany vyloučeni dva poslanci (J. Wagner a T. Teplík), kteří podpořili návrh státního rozpočtu vládní koalice. O jejich vyloučení rozhodl Ústřední výkonný výbor s odůvodněním, že porušili volební program ČSSD. V důsledku ne zcela zřejmé vazby hlasování o rozpočtu na program strany, byly stanovy doplněny o důvod ke zrušení členství „*pro jednání, které zpochybňuje úsilí ČSSD o plnění jejího volebního programu*“<sup>158</sup>. V roce 2007 byl vyloučen poslanec M. Melčák, který podpořil při hlasování o důvěře vládě středo-pravicovou koalici a ČSSD se tak ocitla v opozici. Místní organizace překvapivě odmítla členství zrušit a svého práva využil ÚVV, které rozhodl o zrušení členství s odkazem na

---

156 Řádné členství v ČSSD zaniká (čl. 8): *a) doručením písemného oznámení člena ČSSD o svém vystoupení z ČSSD předsedovi MO, ve které je členem, b) úmrtím člena, c) zrušením členství, d) usnesením OVV při nezaplacení členského příspěvku za uplynulý rok; toto usnesení musí být přijato nejpozději do dvou měsíců od nesplnění této povinnosti člena, e) dnem přijetí do jiné politické strany nebo politického hnutí, f) porušením povinností podle čl. 4 odst. 2 písm. b), a to ke dni registrace kandidátních listin nebo přihlášek k registraci podle volebních zákonů, g) nepřeregistrovanému členu dnem ukončení přeregistrace, pokud P ČSSD nerozhodlo o tom, že toto členství nezaniklo.*

157 Vedoucí organizační sekce Lidového domu ČSSD. Rozhovor. 26. 3. 2012.

158 Stanovy České strany sociálně demokratické 1997, čl. VI /5/.



porušení stanov.<sup>159</sup> O vyloučení ze strany rozhodla MO v případě poslance E. Snítílého, který v prezidentské volbě v roce 2008 podpořil kandidáta opoziční ODS.

Stanovy upravují v čl. 10 práva a povinnosti řádných členů. Člen strany je tak povinen: *a) dodržovat Stanovy ČSSD a řídit se programem ČSSD, b) svou činností a vystupováním prosazovat politiku ČSSD, c) plnit usnesení orgánů ČSSD, d) plnit povinnosti vyplývající z funkce, kterou dobrovolně přijal s odpovědností tomu orgánu ČSSD, který jej do funkce zvolil, e) platit řádně a včas stanovené členské příspěvky, vždy nejpozději do konce příslušného kalendářního roku, f) chránit a šetřit majetek ČSSD, g) při jednáních s členy ČSSD i na veřejnosti dodržovat zásady dobrých mravů.* Poměrně striktní povinností je, že členové jsou povinni plnit usnesení orgánů ČSSD. Více než pouhé akceptování programu také požaduje bod *b) svou činností a vystupováním prosazovat politiku ČSSD.* Tato povinnost je ve stanovách od roku 1997, tedy od doby prvního vyloučení dvou poslanců ze strany. Poslední bod povinností byl do stanov doplněn v roce 2007 za předsednictví J. Paroubka. Ačkoliv požadavky na členy ČSSD nejsou příliš velké, ale přesto jde o aktivnější participační závazek než např. u Občanské demokratické strany. Příkladem uveďme schůze Místních organizací, které se podle stanov ČSSD musí konat nejméně čtyřikrát ročně (do roku 2007 šestkrát ročně), schůze MO je usnášeníschopná za přítomnosti 2/5 členů. Podle stanov ODS se místní sněm musí konat nejméně jedenkrát ročně a počet členů pro jeho usnášeníschopnost není stanoven<sup>160</sup>. Při srovnání lze konstatovat, že povinnosti členů ČSSD jsou na pomyslné přímce povinností zhruba uprostřed mezi požadavky KSČM a ODS.

Podíváme-li se na vývoj členské základny ČSSD je zřejmé, že se počet členů, tak jako je tomu ve stranách v západní Evropě, nesnižuje. Od počátku devadesátých let se členská základna strany téměř zdvojnásobila, což ovlivňují stranické i vnitrostranické okolnosti. V první polovině devadesátých let minulého století se pohyboval počet členů okolo 12 000. Nejvyšší nárůst zaznamenala strana v roce 1998, kdy počet členů stoupl na zhruba 17 000 členů. Důvod nárůstu lze spojovat s úspěchem strany ve volbách pod vedením M. Zemana. Následovalo období pomalého úbytku členů, avšak od 2006 lze opět sledovat nárůst počtu členů. Na konci roku 2009 dosáhla strana nevyššího počtu členů v dosavadním fungování strany, a to 24 297 členů. Nárůst členské základny nastal v období vstupu strany do vlády.

<sup>159</sup> Miloš Melčák byl vyloučen ze strany [online]. Portál <www.novinky.cz>. 10.2.2007. [cit. 2012-04-17].

<sup>160</sup> Stanovy Občanské demokratické strany. [online]. Portál <www.ods.cz>. [cit. 2012-04-17]. Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy [online]. Portál <www.kscm.cz>. [cit. 2012-04-17].

Od té doby velikost členské základny zůstává stejná či mírně klesá a na konci roku 2011 strana vykazovala 24 396 členů (*Příloha č. 2*).

Z dat o zastoupení strany v krajích vyplývá (*Příloha č. 3*), že ČSSD vykazuje nejvíce členů ve Středočeském kraji, Moravskoslezském kraji a v Praze (přes 3000 členů v rámci kraje). O několik desítek členů méně vykazuje v kraji Ústeckém a Jihomoravském. Od roku 2008 až do třetího čtvrtletí roku 2011 byla nejpočetnější Krajská organizace ČSSD v Ústeckém kraji, kde má strana již mnoho let největší volební podporu. Za poslední čtvrtletí roku 2011 se ale počet členů snížil o 251. Úbytek členů v tomto konkrétním kraji lze spojovat s odchodem J. Paroubka ze strany v říjnu 2011, který byl lídrem kandidátky a předsedou Krajského výkonného výboru ČSSD. Bývalý předseda strany měl v kraji podporu, a proto jeho odchod z ČSSD a vytvoření nové strany Národní socialisté – levice 21. století lze spojovat s důvodem odchodu části jeho nejbližších příznivců ze strany. Do jaké míry lze však pokles spojovat s podporou J. Paroubka, zůstává však otázkou.<sup>161</sup>

Motivy ke vstupu do strany jsou obtížně zjistitelné a jsou velmi individuální. V dotazníkovém šetření uvedly více jak tři čtvrtiny dotázaných, že motivem bylo ideologické a programové zaměření strany. Téměř čtvrtina dále uvedla jako důvod stranické zájmy (posílit a podpořit ČSSD v politickém boji) a společenskou otázku (být v kontaktu s lidmi, rodinná tradice). Jen v jednom případě byl uveden důvod kariérní motivace. Jak již bylo zmíněno v souvislosti s vazbou ideologie a organizační struktury politických stran, u levicově orientovaných stran se očekává zapojení členů v různých zájmových organizacích. Z odpovědí dotazníkového šetření vyplývá, že téměř 60 % dotázaných je členem nějaké organizace.

Sledování vývoje a interpretace dat o členské základně je ztíženo problémem se zkreslováním počtu členů dané místní organizace, ať již více či méně cíleným. V médiích se tento fenomén vžil pod označením tzv. *černé* či *mrtvé duše* či *velrybářství*. *Černé duše* představují účelově vykazovaná členy, kteří se však nijak na chodu MO nepodílí. V praxi může jít o registraci neexistujících osob, či situaci, kdy je zaregistrován *nový člen*, který se však neúčastní žádných schůzí MO a členský příspěvek mu je hrazen. Jak poznamenává

---

<sup>161</sup> V Libčevsi opustilo ČSSD přes dvě stě lidí, mnozí míří k Paroubkovi [online]. Portál <zpravy.ihned.cz>. 21.11.2011. [cit. 2012-04-17].

L. Linek, „*Důvodem falšování údajů o členské základně je hlavně nízký počet členů strany. Aktéři stranické politiky se shodují, že ve straně s větším počtem členů k těmto projevům nemůže téměř docházet. Většinový odhad aktérů pro zemi s typem osídlení ČR a s počty volených zastupitelských orgánů je přibližně 50 000 členů v jedné straně.*“<sup>162</sup>

Důvodem falšování však není jen nízký počet členů strany, ale také snaha jednotlivých organizací o získání většího počtu členů, se kterým je spojen kvótně odpovídající vyšší počet zástupců na vyšších rozhodovacích orgánech. Jak vyplývá z rozhovorů, pro vnitrostranické fungování strany jsou počty členů jednotlivých místních organizací velmi důležité, protože to umožňuje větší úspěch při hlasování v rámci strany.<sup>163</sup> Vytvářejí se tak vnitropolitické proudy na úrovni krajů. S *mrtvými dušemi* se strana potýkala již po svém vzniku na počátku devadesátých let. V posledních letech bylo poukazováno na hromadné přijímání členů na Teplicku, kde si různé zájmové skupiny vytvářely *mrtvé duše*, aby díky jejich hlasům mohly získat v rámci vnitrostranického boje politickou moc.<sup>164</sup> Z tohoto pohledu jsou Místní organizace potažmo Okresní a Krajské organizace ČSSD významné, protože ovlivňují rozložení mocenských sil ve straně.

Vrátíme-li se k vývoje členské základny v prvním čtvrtletí roku 2011, je zde viditelný pokles počtu členů strany oproti konci roku 2010 (24 486 členů k 31.12.2010, 23 648 k 31.3.2011). Pokles o téměř 840 členů ještě snižuje skutečnost, že výsledný počet je průměr odchodících a nově přichodících členů, a proto reálný úbytek je ještě větší.<sup>165</sup> Úbytek členů je způsobem zejména nezaplacením členského příspěvku, jehož důvodem tedy může být i regulérní opuštění strany. Vzhledem k počtu a faktu, že v předchozím roce probíhaly volby do Poslanecké sněmovny ČR, lze konstatovat, že tento výkyv byl do jisté míry důsledkem snahy tzv. *velrybářství*.

V některých případech existuje ale i opačná snaha spojená se zamítáním nových uchazečů. Jak podotýká L. Linek. „*Schvalování vstupu nových členů hlasováním funguje na jedné straně jako nástroj udržení vlády určité skupiny v místní organizaci, a tedy i jako*

---

162 LINEK, L: *České politické strany a jejich členové. K postupné proměně charakteru členství*. s. 11.

163 Člen Okresního výkonného výboru ČSSD v Mostě a zastupitel. Rozhovor. 13. 4. 2012.

164 ČSSD hasí potíže v Paroubkově kraji. Hromadně se tam hlásí noví straníci [online]. Portál <zpravy.ihned.cz>, 11.12.2009. [cit. 2012-04-17]. Týden po sjezdu ČSSD zase řeší náborů černých duší [online]. Portál <aktualne.centrum.cz>, 28.3.2011 [cit. 2012-04-17]. Ústecká ČSSD odmítla návrh na přeregistraci [online]. Portál <www.ceskatelevize.cz>, 8.4.2011 [cit. 2012-04-17].

165 Sociální demokracie se zabývá členů, které naverbovali "velrybáři" [online]. Portál <zpravy.ihned.cz>, 21.3.2011 [cit. 2012-04-17].

*potenciál ke snadnějšímu přístupu na kandidátku dané strany pro volby do místních zastupitelstev“.* I vedoucí organizační sekce ČSSD potvrdil, že se někdy stává, že předseda MO má snahu udržet si v organizaci svou podporu pro další zvolení. S tím může být spojena určitá „*obezřetnost*“ při přijímání nových členů.

V roce 2009 navrhovalo vedení strany jako možné řešení zavedení čekací lhůty pro zájemce o členství, nutnost ručitele či úpravu kvóty pro počet delegátů na jednáních vyšších orgánů strany, které jsou určovány počtem členů místní organizace. Nově by např. kvóty reflektovaly výsledky voleb či počet voličů v dané organizaci.<sup>166</sup> Z navržených úprav však do stanov nepromítly žádné. Jedním z používaných nástrojů strany, jak „očistit“ MO, je přeregistrace jejích členů. Tento nástroj je ve stanovách zakotven od roku 2007 a již byl několikrát použit. Jde prakticky o zrušení členství těm členům, kteří se na základě výzvy zaslané dopisem nedostaví ve stanoveném termínu na místo, kde bude komise znovu potvrzovat členství ve straně. Kdo na přeregistraci nedorazí, zaniká mu členství ve straně.<sup>167</sup>

Důvodem, proč nebyla implementována navrhovaná opatření, může být úsilí strany o větší počet členů, kdy navrhovaná opatření by mohla mít odrazující důsledek pro uchazeče a ztěžovala by tak přijímání nových členů do strany. Zároveň však i samotní členové, kteří o úpravě stanov hlasují, mohou být proti této regulaci.

Při studování vývoje členské základny je potřeba zohledňovat jak vnější podněty (např. úspěch strany ve volbách), tak podněty vnitrostranické (např. osobnost předsedy strany, nabírání *mrtvých duší* či mocenské změny ve straně).

Velikost členské základny je pro strany důležitým ukazatelem, pro fungování strany má však důležitý dopad aktivita členů. Určení míry participace a aktivity členů je však velmi obtížné. Závěry studií a odhady míry participace se shodují, že v rámci stran působí aktivně maximálně čtvrtina členů. Podle provedených analýz v západoevropských zemích vyplývá, že aktivita členů na stranické činnosti se pohybují v rozmezí 10 – 45 %.

---

<sup>166</sup> *Recept ČSSD na černé duše: Čekací lhůty pro zájemce o členství* [online]. Portál <zpravy.ihned.cz>. 12.12.2009 [cit. 2012-04-17].

<sup>167</sup> *Sobotka hrozí rušením místních organizací, Foldyna chce přeregistraci soc. dem. na Ústecku* [online]. Portál <zpravy.ihned.cz>. 11.6.2010. [cit. 2012-04-17].

Z provedeného dotazníkového šetření vyplynulo, že se více než polovina poslanců a senátorů věnuje stranické činnosti více než 21 hodin měsíčně, ostatní uvádějí ve stejném zastoupení 6-10 hodin či 11-20 hodin. Jedná se o účast na stranických schůzích, přípravu podkladů, účast na schůzích MO či společenských akcích. Více jak polovina dotazovaných poslanců a senátorů si myslí, že je více aktivní než ostatní kolegové, ostatní uvádějí, že jsou stejně aktivní. Na otázku - zda lze souhlasit s tvrzením, že při porovnání v časovém horizontu (ve srovnání s obdobím před sedmi lety) jsou členové strany dnes méně aktivní – odpověděla kladně necelá čtvrtina, s tvrzením tak nesouhlasily více jak tři čtvrtiny dotázaných. U odpovědi je však nutné přihlédnout k dotazované skupině, která většinou zastává nějaké volené funkce v rámci stranické organizace.

Jak potvrdili dotazovaní členové stran, na místní úrovni je velmi málo aktivních členů. Za aktivního lze považovat vždy předsedu MO a několik členů. Záleží samozřejmě na dané MO a její velikosti. Zejména v době voleb pociťují MO nedostatek aktivních členů, kdy lokální kampaň poté vede velmi úzká skupina osob.<sup>168</sup> Aktivita členů je celkově nižší u starších členů strany. Mladší generace – osoby do 40 let – tvoří 31 % členů strany a členů nad 60 let je téměř 33 %.<sup>169</sup> Proto se strana pokouší oslovit mladší generaci (význam spolupráce s Mladými sociálními demokraty) či se pokouší aktivizovat starší členy a ženy, které tvoří 35 % členské základny<sup>170</sup>, skrze zájmová hnutí v rámci ČSSD, kterými jsou Klub seniorů (KS) a Sociálně demokratické ženy (SDŽ). Členem Klubu seniorů se může stát každý člen, který dosáhl věku šedesáti let. Posláním KS je aktivizovat starší generaci, umožnit ji ovlivňovat vývoj a podílet se na zajištění národního programu přípravy na stárnutí. Členové KS mohou usilovat o zastoupení seniorů na volených orgánech (čl. 49 stanov). Členkou sociálně demokratických žen se může stát každá členka ČSSD. Posláním SDŽ je vytvářet program zaměřený na rovné příležitosti, ženy a rodiny či prosazovat optimální zastoupení žen v orgánech strany (čl. 48). Zájmová hnutí disponují v rámci orgánů strany jistými privilegii. Předsedové SDŽ a KS a předseda Mladých sociálních demokratů mají právo na jednání Předsednictva ČSSD s hlasem poradním.

---

<sup>168</sup> Člen Okresního výkonného výboru ČSSD v Mostě a zastupitel. Rozhovor. 13. 4. 2012. Člen ČSSD Praha-západ. Rozhovor. 23. 4. 2012.

<sup>169</sup> Věková struktura členů ČSSD k 31.12.2011: 18-29 let: 12,45%, 30-39 let: 18,68 %, 40-49 let: 18,25 %, 50-59 let: 17,81 %, 60-69 let: 19,78 %, 70-79 let: 9,02 %, 80-99: 3,95 %, > 99: 0,06 %. Zdroj: *Organizační sekce ČSSD*.

<sup>170</sup> Údaj platný k 31.12.2011. Zdroj: *Organizační sekce ČSSD*.

Stanovy dále upravují, že do jedné pozice místopředsedy Okresního a Krajského výkonného výboru by měla být zvolena žena. Mezi volenými deseti členy Předsednictva ČSSD by měly být nejméně tři ženy.

### 4.3. Postavení členů

Navzdory tvrzením, že se význam členské základny zmenšuje v souvislosti s nástupem státního financování stran, s jejich profesionalizací související s úlohou expertů či vlivem médií, jsou členové strany pro dobré fungování strany nezbytní.

Při pohledu na financování strany se skutečně relativní výše členských příspěvků na celkovém objemu zmenšuje, ale zároveň stále tvoří stálý a nezanedbatelný příjem. Význam členů při volební kampani se vlivem médií a profesionalizace mění, i přesto aktivita samotných členů není plně nahraditelná. Nízký počet členů má za důsledek nedostatek aktivních členů strany, které by strana mohla nominovat do volených pozic. Dochází poté k tomu, že kandidáti nejsou nominováni jen z řad členů, ale na přední místa kandidátek jsou dosazováni nestraníčtí kandidáti.

Jak podotýká I. van Biezen, která se v knize *Political Parties in New Democracies: Party Organization in Southern and East Central Europe* (2003) zabývá pozicí členů českých politických stran, „V souvislosti s výběrem členů do státních úřadů, tedy kandidátů pro poslaneckou sněmovnu a senát, je oficiální výběr nejvíce decentralizovaný v ČSSD, kde kandidátní listy jsou schvalovány na úrovni volebních organizací“.<sup>171</sup> Před úpravou stanov v roce 2007 bylo stanoveno, že pro volby do místní samosprávy sestavuje kandidátní listinu MO; okresní konference navrhuje kandidáty pro volby do orgánů kraje a Parlamentu ČR a krajské konference schvalují kandidáty pro volby do orgánů kraje a Parlamentu ČR.<sup>172</sup> Od roku 2007 je stanoveno, že místní organizace, Okresní a Krajské konference se podílejí na sestavování kandidátních listin pro volby podle Řádů přípravy na volby.<sup>173</sup> Formální pravidla procesu kandidatury byla tak fakticky přenesena ze stanov do jednotlivých Řádů pro dané volby. Řády již neschvaluje Sjezd ČSSD tak jako v případě stanov, ale Ústřední výkonný

---

<sup>171</sup> BIEZEN, van, I.: *Political Parties in New Democracies: Party Organization in Southern and East Central Europe*. s. 152.

<sup>172</sup> Stanovy České strany sociálně demokratické 2001.

<sup>173</sup> Stanovy České strany sociálně demokratické 2007.

výbor. Úpravou se jednoznačnost pravomocí místních, okresních a krajských orgánů se tak zmenšila.

K určitým zásahům vedení strany do podoby kandidátních listin docházelo ještě před novelizací stanov a byla tak narušována autonomie okresních a krajských organizací. Jedním z příkladů bylo doplnění nestranických osobností z veřejné sféry na přední místa kandidátek pro volby do Poslanecké sněmovny ČR. Za nominacemi známých osobností do čela kandidátek lze zvažovat buď nedostatek vnitrostranických osobností, snahu oslovit voliče skrze známou tvář coby marketingově-volební nástroj či jiné osobní důvody. Tento trend se objevil nejviditelněji u voleb do Poslanecké sněmovny v letech 2006, kdy se na kandidátkách objevil např. P. Telička, M. Jahn, V. Jandák a v roce 2010 K. Brožová či J. Šlégr. Ačkoliv se proti kandidatuře osobností z veřejné sféry na čelních pozicích kandidátek někteří členové ohrazovali<sup>174</sup>, kandidátní listiny byly nakonec díky početní většině schváleny.<sup>175</sup> Druhým způsobem ovlivňování kandidátek, který již plně obcházel jednotlivé stranické organizace, bylo na základě vyškrtnutí některých kandidátů do voleb do Poslanecké sněmovny ČR (J. Palas, O. Němec), a to na základě rozhodnutí Předsednictva ČSSD.<sup>176</sup> Ovlivňování kandidátek se však neobjevuje jen ze strany vedení strany. Ještě větší a méně medializovanou možnost mají samotní okresní či krajské úrovně. Medializovaným příkladem se stalo uplácení členů za hlasování při sestavování kandidátních listin v pražské organizaci ČSSD.<sup>177</sup>

Silné postavení ve straně je často spojováno jen s vedením strany. V rámci ČSSD však mají silnou pozici i předsedové Krajských výkonných výborů. Díky velkému úspěchu strany v komunálních volbách v roce 2008 se předsedové stali zároveň hejtmany. Někteří zastávají i pozici poslance či senátora a disponují tak velkou legitimitou a pravomocemi. Od roku 2010 je strana na základě voleb do dolní komory parlamentu v opozici a kraje tak představují jedinou oblast výkonné moci, na které strany působí.

Význam předsedů krajů je dán také jejich participací na ústředních orgánech strany. Na Politickém grémiu ČSSD mají dva nejvyšší postavení hejtmani za ČSSD v Asociaci krajů

---

174 Tehdejší předseda teplické organizace se ohrazoval proti přínosu známých osobností ve volbách. In: *Teplická ČSSD dosadila na volební kandidátku Brožovou i Šlégr*. [online]. Portál <www.ceskatelevize.cz>. 9.6.2009. [cit. 2012-04-17].

175 *Kandidatura Brožové je v pořádku, vzkazuje Paroubek* [online]. Portál <www.tyden.cz>. 29.4.2009. [cit. 2012-04-17].

176 *Členové ČSSD reagují na vyškrtávání kandidátů rozporupně* [online]. Portál <zpravy.ihned.cz>. 16.1.2006. [cit. 2012-04-17].

177 *Policie obvinila 17 členů pražské ČSSD kvůli úplatkům* [online]. Portál <www.ceskenoviny.cz>. 1.3.2012 [cit. 2012-04-17].

hlas poradní; na Předsednictvu ČSSD mají předsedové Krajských výkonných výborů hlas poradní. Předsedové KVV, kteří jsou zároveň hejtmany a poslanci či senátory, disponují velkou legitimitou na základě jejich zvolení ve veřejných volbách. Předsedové krajů jsou tak v rámci strany politicky důležití. V jejich pozici se tak střetává veřejná funkce (hejtman, poslanec, senátor) a funkce v rámci organizace strany (předseda KVV, pozice na Okresním výkonném výboru, člen v Krajské kontrolní komisi atd.), což onu vnitrostranickou angažovanost oslabuje. Posilují to tak jejich „*samostatnost*“ v rámci strany. V. Dvořáková v této souvislosti dodává, „*jsme svědky, že vedení stran ztrácí kontrolu nad regionálními politiky, naopak stává se na nich závislými*“<sup>178</sup> a spojuje tento vývoj s rostoucím klientelismem na regionální úrovni.

V rámci již zmiňované plánované modernizace strany v období let 2006-2010 bylo navrženo i několik úprav, které měly členům stran umožnit větší rozhodovací pravomoci. Vedle přímé volby předsedy strany byl do stanov v roce 2007 doplněn také článek o vnitrostranickém referendu. Ačkoliv bylo jedno referendum plánováno, zatím tento nástroj stejně jako přímá volba předsedy strany využít nebyl. Je zřejmé, že formální ustanovení jsou ovlivňována i dalšími neformálními vlivy. V rámci modernizace byla plánovaná také větší komunikace vně i uvnitř strany či vnitrostranické vzdělávání.<sup>179</sup>

Podle slov vedoucího organizační sekce členové strany označují komunikaci směrem od centrálního vedení jako slabou. Mnoho členů však prý zájem o informace ani nemá a čeká, až nějaké informace obdrží. Ty jsou členům strany zasílány přes intranet, do kterého má každý člen strany možnost, nikoli povinnost se přihlásit (povinnost mají samozřejmě funkcionáři strany na jednotlivých regionálních úrovních). Jak vyplynulo z rozhovorů, členové MO v mnoha případech intranet nevyužívají, ani o jeho existenci nevědí. Což je v mnoha případech dáno i věkovou strukturou, kdy starší členové strany nemají ani možnost přístupu k internetu. Informace tak získávají zejména od předsedy organizace.

Deklarované vnitrostranické vzdělávání měla zastřešovat Masarykova demokratická akademie (MDA)<sup>180</sup>, tedy jak je uvedeno „*sociálnědemokratický think-tank, instituce*

---

178 DVOŘÁKOVÁ, V.: Rozkládání státu [online]. *Listy 3/2011*. [cit. 2012-04-17].

179 Paroubek o modernizaci strany: *Potřebujeme mladší a vzdělanější voliče* [online]. Portál <www.ceskatelevize.cz>. 31.5.2008 [cit. 2012-04-17].

180 V letech 1991-2009 nesla název *Masarykova dělnická akademie*.



*popularizující hodnoty sociální demokracie, pořádající debaty, semináře a školení*“. MDA pořádá měsíčně panelové diskuze či konference pro veřejnost. Vzdělávání členů ČSSD by měla zajišťovat Akademie sociální demokracie pro začínající političky a politiky do věku 35 let. Do jaké míry svou úlohu plní, však není úplně zřejmé.<sup>181</sup>

Postavení členů se neodvíjí jen od jejich aktivity, ale i od míry ideologické profilace, která je často ve straně chápána hierarchicky. Ačkoliv se jasná ideologická profilace u mnoha hlavních politických stran snižuje, zejména v době voleb je stále důležitým rysem. ČSSD se profiluje jako středo-levicová strana a její ideologická profilace je spíše slabá. Jak vyplynulo z odpovědi na otázku v rámci dotazníkového šetření - vymezili byste své názory jako spíše levicové či pravicové - více jak tři čtvrtiny respondentů označili své postoje a názory za spíše levicové, ostatní je zařadili jako středové či levicově-středové (ačkoliv tedy možnost nebyla mezi možnými odpověďmi) a dva respondenti své názory označili jako spíše pravicové. Jasně levicová vyhraněnost členů strany tak nebyla potvrzena ani na parlamentní úrovni.

Obecně lze konstatovat, že členové strany nejsou ideologicky hluboce vyhranění. Což se projevuje konzistentní podporou politiky vedení strany, kdy nevznikají významné názorové platformy uvnitř strany vystupující proti konkrétní politice strany. Na obecní či krajské úrovni díky koalicím je programová profilace slabá. Vznikají koalice jak s Komunistickou stranou Čech a Moravy, tak s Občanskou demokratickou stranou. Podle slov jednoho člena strany se na nižší stranické úrovni oproti polovině devadesátých let minulého století méně debatuje o směřování či programu strany. S tím se váže přesvědčení členů, že nemají významnou možnost ovlivňovat ideologický a programový profil strany.<sup>182</sup> Je však vhodné přihlídnout ke skutečnosti, že fungování každé MO je jiné. Jak potvrdil jiný člen strany, většina členů starší generace na schůzích ještě debatuje o politicko-programových otázkách.<sup>183</sup> V otázce ideologické profilace je třeba reflektovat i skutečnost, že díky médiím máme možnost slyšet politické názory zejména vedení, nikoli řádných členů strany. Vedení tedy z podstaty nutnosti profilace strany v rámci mezistranické soutěže musí udržovat její určité ideologické vymezení. Samotná členská základna ČSSD se však profiluje nejednotně, od radikálnějších levicových členů po spíše konzervativní a liberální. Nelze tak hovořit

---

181 Akademie se měla konat na podzim 2011 - jaro 2012 za podpory nadace Friedrich Ebert Stiftung. Na internetových stránkách je však informace, že jsou ve výstavbě.

182 Člen Okresního výkonného výboru ČSSD v Mostě a zastupitel. Rozhovor. 13. 4. 2012.

183 Člen ČSSD Praha-západ. Rozhovor. 23. 4. 2012.

o jasné struktuře ideologického rozdělení strany, poněvadž na každé stranické úrovni se lze setkat s odlišnou mírou ideologické profilace.

Profilace ČSSD jako strany levicového středu je omezena z jedné strany existencí KSČM, která jí ubírá levicové voliče. Z druhé strany je ČSSD nucena profilovat se proti středo-pravicové ODS, jež je hlavním politickým soupeřem. Pro stranu je tak těžké se jasně profilovat, aby tak neodradila buď přesvědčené levicové voliče či voliče středové (střední třídu, mladou generaci). Samotná ideologická profilace strany i z těchto důvodů není úplně zřejmá, ČSSD je ve svých názorech heterogenní, ale pro udržení své pozice ví, že je nutné zachovat jednotu. Doplňme, že obecně sociálně demokratické strany v Evropě prochází jistým vývojem a modernizací, kdy je snahou se jasně ideologicky vymezit, oslovit tak v širším rozsahu členy i voliče.

Na tvorbě programu strany by se měly podílet Odborné komise ČSSD (čl. 38 stanov), které jsou podle stanov organizovány na jednotlivých úrovních strany. Komise by měly sdružovat odborníky, kteří se podílejí na tvorbě a realizaci programu a politiky ČSSD. Odborné komise ČSSD jsou ustaveny ve stanovách z roku 2001, kdy je stanoveno, že při tvorbě politiky se orgány ČSSD opírají o odborná stanoviska odborných komisí. Komise však v reálu nevykonávaly roli, tak jak bylo plánováno. Proto i jejich role byla novelizací stanov upravena a v dnešní době fungují zejména na centrální úrovni, kdy připravují materiály pro stínovou vládu ČSSD a jsou následně prezentovány jako krátkodobé či střednědobé programové materiály.<sup>184</sup> Oddělení stínové vlády a odborných komisí je součástí organizační struktury řízení ČSSD.

#### **4.4. Vnitrostranické skupiny**

ČSSD je již od svého založení charakteristická názorovou pestrostí, jak bylo zmíněno v předešlé kapitole. Přesto strana působí jednotně a netvoří se v ní štěpící linie, které by ji významně rozdělovaly. Názorová pestrost se promítá do určitých proudů, které se v rámci strany vytváří. V první polovině devadesátých se formoval tzv. rakovnický proud reprezentovaný např. J. Paroubkem či P. Morávkem, který se definoval více v politickém středu, byl proti jakémukoliv provázání s komunistickou stranou a vůči vládní straně

---

<sup>184</sup> Vedoucí organizační sekce Lidového domu ČSSD. Rozhovor. 26. 3. 2012.

udržoval spíše tzv. *konstruktivní* opozici. Proud se tak rétoricky vymezoval proti vyhraněné politice M. Zemana. V době velké koalice ODS a ČSSD v druhé polovině devadesátých let minulého století se formoval proud reprezentovaný mladší generací politiků např. P. Buzkovou či S. Grossem, který zastával mírnější úpravy, nepodporoval ústupky ODS a udržení koaliční smlouvy pro ně nebylo prioritní. Proud se stavěl proti proudu okolo předsedy M. Zemana. Při volbě předsedy strany v roce 1999 však M. Zeman svoji pozici předsedy strany obhájil a P. Buzková a S. Gross zůstali místopředsedy strany. P. Buzková však v reakci na schvalování volební reformy v roce 2002 na pozici místopředsedkyně strany rezignovala a S. Gross se naopak více přiklonil k proudu předsedy. Ačkoliv celkově hlasování o reformě členy Poslanecké sněmovny ČR rozdělovalo, fakticky se to při hlasování neprojevalo.

O rozdělení strany na dva proudy se hovořilo zejména kolem období Sjezdu ČSSD v březnu 2011, a to na příznivce B. Sobotky a M. Haška. Krajská podpora jednotlivých kandidátů byla vyrovnaná a nakonec v tajném hlasování byl zvolen B. Sobotka. Stranické proudy však byly svým charakterem spíše mocenské, než že by šlo o nějaké faktické dělení strany, která by se štěpila na ideové profilaci obou kandidátů. Mezi oběma kandidáty nedocházelo k zásadním politicko-společenským debatám. M. Hašek byl vnímán jako výraznější osobnost a pro krajské politiky byl známější osobou. Naopak B. Sobotka byl vnímán jako pokračovatel J. Paroubka ve vedení strany. I přes předvolební tlak oba kandidáti zdůrazňovali, že důležitá je jednotu strany. Proto neúspěšný uchazeč o předsedu strany se měl být zvolen do pozice prvního místopředsedy strany. Na jednotu tak apeloval M. Hašek slovy, „celou dobu kampaně jasně deklaruji, že ze sjezdu musí vyjít ČSSD posílená, jednotná a sebevědomá.“<sup>185</sup>

Zásah do stranické jednoty způsobil J. Paroubek, který na podzim 2011 opustil ČSSD. Bývalý předseda jako důvod uvedl zklamání politikou ČSSD a neplnění programu. Samo vedení strany bylo jeho odchodem překvapeno a možné štěpení strany v době odchodu přívrženců J. Paroubka by jistě znamenalo nevíтанou skutečnost.<sup>186</sup> J. Paroubkovi byla

---

185 Hašek popřel údajnou dohodu o rozdělení moci se Sobotkou [online]. Portál <www.novinky.cz>. 3.3.2011. [cit. 2012-04-17].

186 Paroubkova nová strana povstane z národních socialistů [online]. Portál <aktualne.centrum.cz>. 17.8.2011 [cit. 2012-04-17]. Paroubek zkouší rozštěpit ČSSD. Přetáhl k sobě celou jednu stranickou buňku [online]. Portál <zpravy.ihned.cz>. 22.11.2011 [cit. 2012-04-17]. Paroubek zkouší rozštěpit ČSSD. Přetáhl k sobě celou jednu stranickou buňku [online]. Portál <zpravy.ihned.cz>. 22.11.2011 [cit. 2012-04-17].

přičítána porážka strany ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2010, na druhou stranu jako předseda svým osobitým a konfrontačním politickým stylem oslovil mnoho voličů orientovaných více levicově.

Ačkoliv je patrné, že strana není jednotná, což je dáno přirozeným mocenským rozložením politických stran, přesto se v ČSSD vytvářejí spíše názorové proudy. Příkladem je postoj J. Paroubka, který patřil do tzv. rakovnického proudu, ale v době svého stranického předsednictví byl zástupcem rétoricky kriticky vyhraněného proudu, který se stal postupně kritizovaným. V ČSSD se tak nevytvářejí frakce, které by měly snahu se ideologicky či personálně oddělit. Ačkoliv se v posledních letech objevily určité kritické hlasy vůči organizaci strany, nebyla však vytvořena nějaká zřetelnější platforma jejích členů. Příkladem byla tzv. Vyšehradská výzva (2009) kritizující poměry ve straně, zejména silný marketingový přístup strany a úpravy kandidátek.<sup>187</sup>

Proudy v ČSSD jsou charakteristické převážně rétorickou, názorovou a mocenskou profilací vůči jiné skupině (nejčastěji vedení strany). Přítomnost jednotlivých proudů v ČSSD byla obvykle řešena tak, že strana neměla snahu proudy potlačit, ale zapojila je do vedení strany.

#### **4.5. Stranická byrokracie**

Role nevolených stranických orgánů, tedy zaměstnanců, poradců či expertů, se v politických stranách zvyšuje. Jak odkazují stanovy strany ČSSD (čl. 43), „*[p]ostavení, práva a odpovědnost včetně stanovení vzájemných organizačních vazeb nevolených zaměstnanců ČSSD v rámci řízení ČSSD upravuje Organizační řád ČSSD*“. Organizační řád ČSSD je interním dokumentem upravující politicko-organizační a hospodářskou činnost strany. Veřejně je k dispozici organigram struktury řízení ČSSD.

Organizační řád ČSSD byl naposledy novelizován v roce 2002, 2006, 2007 a 2011. ČSSD má podle informací vedoucího organizační sekce strany zhruba 180 zaměstnanců, jež tvoří zaměstnanci na ústředí (Lidový dům), poradci a asistenti předsedů a místopředsedů strany, okresní a krajsí tajemníci – kterých je 105, tajemníci na klubech ČSSD v parlamentu

---

<sup>187</sup> Vyšehradská výzva. Přečtěte si, jak poslanci ČSSD kritizují vedení [online]. Portál <zpravy.idnes.cz>. 24.7.2009 [cit. 2012-04-17].

či členové odborných komisí. Zaměstnanec, který nebyl zvolen volbou, nemůže být zvolen do orgánů strany, pokud daná osoba neobdrží výjimku. Vzhledem k četnosti zasedání sjezdu a ÚVV, může poměrně často docházet ke změně organizační struktury či minimálně ke změně osob na sekretariátu předsedy či asistentů (nejčastěji dochází ke změně v důsledku volby nového předsedy strany). Krátká periodicita změny vedení, která se odráží na chodu jednotlivých oddělení organizačního zázemí strany, je zaměstnanci z organizačního hlediska vnímána jako komplikace. Zde je tak zřetelný střet specifčnosti politických stran jako organizací, kde se protíná organizační snaha o kontinuitu s pravidelnou demokratickou obměnou.

Srovnáme-li organizační strukturu strany v roce 2002 a v roce 2011 je zřetelný velký rozdíl. V organizačním řádu platném v období let 2002 - 2006 (*Příloha č. 4*) byla struktura řízení strany značně decentralizovaná. Předsedovi byl podřízen statutární místopředseda a čtyři místopředsedové, ty však byly voleny sjezdem a jejich mandát byl více „*legitimní*“. Podle aktuálně platné struktury je v čele strany její předseda, kterému je přímo podřízena sekce sekretariátů předsedy ČSSD a poradců, zahraniční oddělení a ústřední tajemník ČSSD. V období 2007-2011 (*Příloha č. 5*), byla předsedovi podřízena Sekce PR a marketingu a Politicko-analytická sekce. Tyto sekce jsou aktuálně řízeny ústředním tajemníkem. Nově je oddělení sekretariátu spojeno s poradci předsedy. Počet ani jména poradců nejsou veřejnou informací. Od roku 2011 (*Příloha č. 6*) byla vytvořena nově pozice místopředsedy ČSSD pro hospodaření, kterému je podřízena sekce ekonomická a hospodářská. Tato agenda do té doby spadala pod ústředního tajemníka. Pod něj dnes spadá organizační sekce, personální a mzdové oddělení, oddělení místopředsedů a asistentů místopředsedů ČSSD, sekce PR a marketingu, sekce pro odborné zázemí a archiv, politicko-analytická sekce a útvary organizací blízkých ČSSD.

Pozice ústředního tajemníka byla vytvořena v roce 2006 a je přímo podřízena předsedovi strany. Bouřlivé schvalování úpravy organizačního řádu bylo způsobenou úpravou, kdy agenda tehdejšího místopředsedy pro řízení měla z velké části nově spadat pod předsedu strany. Místopředseda pro řízení na svou pozici rezignoval z důvodu oslabení kompetencí. Do agendy místopředsedy pro řízení spadala organizační sekce, ekonomická sekce a personální, právní či kontrolní oddělení. Svou pozici si tak upevnil předseda strany

J. Paroubek a nový šéf poradců J. Tvrdlík.<sup>188</sup> Na pozici ústředního tajemníka působil v letech 2006-2010 Jiří Havlíček (který před svým nástupem do funkce jako ředitel kabinetu ministra průmyslu a obchodu). J. Horáček rezignoval v listopadu 2010 a od dubna 2011 funkci zastává M. Kucián (zastupitel za Prahu 3). S novelizací řádu v roce 2011 se však opět ekonomické a hospodářské otázky strany vrátily pod vedení místopředsedy strany, kterou řídí tehdejší místopředseda pro řízení (M. Starec). V poslední novelizaci Organizačního řádu tak došlo k jistému návratu, kdy agenda ústředního tajemníka přímo podřízeného předsedovi strany byla rozdělena mezi dvě osoby.

Na vývoji organizační struktury strany je patrná postupná centralizace vedení – nahrazení místopředsedů strany ústředním tajemníkem, který je volen Ústředním výkonným výborem ČSSD na základě návrhu Předsednictva strany. Vedle ústředního tajemníka působí v každé okresní a krajské organizaci okresní a krajské tajemníci, kteří jsou svou činností ústřednímu tajemníkovi podřízeni. Tajemníci jsou vybíráni ve výběrových řízeních na návrh předsedy okresního či krajského výkonného výboru a schvalování jsou ústředním tajemníkem. Ačkoliv je kandidát na pozici vybírán podle objektivních požadavků, politický vliv – tedy názor předsedy dané okresní či krajské organizace – je přítomen. Což je dáno očekávatelnou blízkou spoluprací těchto dvou osob. Na otázku, zda mohou být tajemníci apolitici, se vedoucí Organizační sekce ČSSD vyjadřuje spíše skepticky. Vzhledem k charakteru práce tajemníků, tajemníci musí mít minimálně pozitivní vztah ke straně vztah.<sup>189</sup> Podle velikosti dané organizace může být zaměstnán ještě administrativní zaměstnanec. Politicky je tajemník řízen Předsednictvím OVV a KVV či daným výkonným výborem.

Význam poradců strany je patrný i z Organizačního řádu, kdy v rámci sekretariátu předsedy jsou uvedeni poradci, kteří se tak stali oficiální součástí řízení organizace strany. Dalším významným stranickým orgánem, který nebyl a zatím není oficiálně uveden ve stanovách či Organizačním řádu, je Ústřední volební tým ČSSD.

---

188 *Paroubek převzal Starcovy kompetence* [online]. Portál <www.lidovky.cz>. 28.7.2006. [cit. 2012-04-17].

189 Vedoucí organizační sekce Lidového domu ČSSD. Rozhovor. 26. 3. 2012.

## ZÁVĚR

Klasifikační modely politických stran nereflektují dostatečně jejich vnitřní organizaci a fungování. Navíc podobu jednotlivých stran ovlivňuje mnoho vnějších i vnitřních faktorů, nelze tak vycházet z předpokladu, že modelově podobné strany budou mít stejnou vnitřní organizaci. Proto pro účely této práce byly definovány hlavní fenomény vnitrostranického organizování a fungování, které byly nejprve teoreticky studovány a následně využity v případové studii zabývající se Českou stranou sociálně demokratickou. Hlavními studovanými fenomény se stala organizační a mocenská struktura, členství, postavení členů, vnitrostranické skupiny a byrokratizace stran.

Již poměrně mnoho autorů se v politické vědě zabývá různými aspekty organizace strany. Jsou jimi např. P. Whiteley, P. Seyd, I. van Biezen, T. Poguntke, S. Scarrow, P. Webb. Stále však chybí empirická studie věnující se stranické organizaci a jejímu fungování. Česká politologie se tématu komplexněji dosud nevěnovala, výjimku tvoří některé z prací P. Kopeckého či L. Linka.

Politické strany v postkomunistických zemích mají oproti západoevropským stranám, kterými se většina dostupných studií zabývá, v některých aspektech jiné charakteristiky. P. Kopecký upozorňuje na vliv vnějších faktorů, kdy za nejvýraznější považuje volební úspěch, ideologickou orientaci a stranický původ. Stranický původ se projevuje v charakteristikách tzv. starých a nových (postkomunistických) stran, poněvadž nové strany si musely vybudovat stranickou strukturu, ideově se profilovat či oslovit členkou a voličskou základnu. Vlivu ideologické orientace vycházející z historie vzniku stran se věnují Z. Enyedi a L. Linek a docházejí k závěru, že pravicové a levicové strany sdílejí mnoho podobností, ale existují i odlišnosti (např. navzdory očekávání levicové strany nevykazují aktivnější členy, pravicové strany se stejně jako levicové spoléhají na státní subvence), které jsou v českém systému podle autorů dány zejména již zmiňovaným vlivem stranického původu stran. Studovaná Česká strana sociálně demokratická má charakteristiky levicově orientovaných stran, kdy se vyznačuje komplexněji definovanou organizační strukturou, spolupracuje se spřízněnými organizacemi (Mladí sociální demokraté, Masarykova demokratická akademie, Svaz dělnických tělovýchovných jednot ČR), členové participují v zájmových organizacích (v dotazníkovém šetření to uvedlo více jak 60 % dotázaných), stanovuje určité požadavky na

aktivitu členů (účast na schůzích místních organizací čtyřikrát ročně, usnášeníschopnost schůzí při účasti 2/5 členů, podle stanov by členové měli svou činností prosazovat politiku ČSSD).

Organizační struktura ČSSD má čtyři úrovně a vychází z územního uspořádání země. Základní jednotkou jsou místní organizace, které musí tvořit minimálně pět osob. Nejvyšším orgánem strany je Sjezd, který se koná každé dva roky. V praktické politice však o mnoho věcech rozhoduje nejužší orgán strany - Politické grémium ČSSD, které tvoří předseda, místopředsedové strany a předsedové Poslaneckého a Senátního klubu ČSSD. Jak podotýkají autoři článku *Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments*, pozice vedení strany není úplně výlučná, a proto je snahou každého vedení udržet mezi členy strany konsensus. Soudržnost strany je důležitým znakem legitimacy nejen samotného předsedy strany, ale i celé strany. ČSSD lze v tomto ohledu označit za stabilní stranu, která si je vědoma důležitosti své jednoty.

Na skutečnosti, které utvářejí mocenskou strukturu konkrétní strany, poukazuje A. Panebianco. Popisuje tzv. zóny nejistoty (*zones of uncertainty*), které představují oblasti, které nejsou přímo kontrolovány vedením strany. Autor definuje několik oblastí, kde tyto zóny mohou vznikat. U ČSSD lze za oblast, kterou přímo neovlivňuje předseda strany, považovat přijímání nových členů, o kterém rozhodují místní a okresní organizace. Jiné oblasti nemusejí být trvalými a odvíjejí se od aktuální vnitrostranické činnosti. Jako dočasná zóna nejistoty se projevila komunikace uvnitř strany. Místopředseda strany M. Hašek, který ze své pozice předsedy Asociace krajů ČR, měl možnost častěji komunikovat s jednotlivými krajskými organizacemi. Což se v důsledku projevilo na Sjezdu ČSSD (2011), kdy se ve volbě předsedy strany stal M. Hašek díky podpoře krajů významným soupeřem prvního místopředsedy strany B. Sobotky.

R. S. Katz a P. Mair se zabývají mocenskou rolí jednotlivých „tváří“ stran a docházejí k závěru, že začíná převládat role stran ve veřejné sféře (*public office*) na úkor centrálního vedení strany (*central office*). I. van Biezen tyto závěry empiricky studuje u postkomunistických zemí. Ačkoliv lze s ohledem na vývoj stran očekávat, že závěry budou stejné, na základě studia tří faktorů - oficiální stranické dokumenty, kumulace funkcí



a pravidla financování stran - autorka potvrzuje, že významnější pozici má vedení strany (*central office*).

Ke stejným závěrům lze dojít i u ČSSD, a to i přes skutečnost, že předsedové klubů v parlamentu jsou členy Politického grémia ČSSD a že nejvýše postavený člen vlády má na Předsednictvu strany hlas rozhodující a na Politickém grémiu hlas poradní. Zde je zřejmý význam opozičního či vládního působení strany. V tomto ohledu je třeba zmínit silnou roli předsedů Krajských výkonných výborů ČSSD. Ti jsou v současné době zároveň hejtmany, poslanci či senátoři a disponují tak velkou legitimitou a důležitostí, což je důsledkem úspěchu strany v komunálních volbách v roce 2008.

S mocenskou strukturou stran souvisí vnitrostranická demokracie, která je samotnými stranami proklamována, ale neexistuje jasný vzor, jak by měla vypadat. Jak vyplývá z dostupných závěrů dotazníkových šetření, někteří členové se kloní k modelu reprezentativní demokracie, jiní by uvítali více prvků přímé demokracie. Z provedeného dotazníkového šetření mezi členy ČSSD v komorách Parlamentu ČR vyplývá, že téměř dvě třetiny dotázaných by uvítali více pravomocí v podobě přímé demokracie.

Stanovy ČSSD upravující pravidla vnitřní organizace strany byly již mnohokrát novelizovány. Ať už z důvodu reflexe konkrétních událostí (stanovy přinášejí nové formálně ukotvené nástroje řešení), či z důvodu komplexnějšího, jak tomu bylo u novelizace stanov doprovázené změnou Organizačního řádu v roce 2007, jež souviselo s plánovanou modernizací strany. Srovnáme-li novelizaci stanov s charakteristikami, které T. Poguntke a P. Webb v knize *The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis* označují jako „*prezidencialismus*“, tedy centralizaci moci v rukách předsedy strany, lze zde nalézt určitou shodu. Autoři mezi charakteristikami „*prezidencialismu*“ v rámci stran označují změnu, která dává předsedovi strany více formálních pravidel (novelizací došlo k ustavení Grémia jako ústředního orgánu strany, místopředsedové pro řízení byli nahrazeni ústředním tajemníkem), navýšení finančního a personálního zázemí předsedy (nově bylo podřízeno oddělení PR a marketingu či politicko-analytická sekce přímo předsedovi strany); možnost lídrů prosadit program strany autonomně (podřízenost politicko-analytické sekce předsedovi strany); užívání plebiscitního modelu politické komunikace a mobilizace, tzv. přímou komunikací s členskou základnou z pohledu programových

a strategických otázek a obejití tak sub-lídrů a aktivistů (svolání mimořádného zasedání ÚVV); zřejmý personalizovaný mandát ve smyslu, kdy se osoba stane lídrem strany, aniž by byla dlouhodobým aktivním či zasloužilým členem strany (zde shoda není) a institucionalizace přímé volby vedení (obsahem novelizace stanov).

Z dosavadního studia vyplývá, že se strana více v posledních letech formálně centralizovala. Jak podotkl dotazovaný člen strany, úpravy stanov se v praktickém fungování na nižších stranických úrovních téměř neprojevují. Lze tak shrnout, že ve straně existují stále oblasti decentralizované moci, které souvisejí s formálními ustanoveními či neformálními vlivy.

Členská základna ČSSD se oproti trendům stran v západní Evropě nezmenšuje. Nejvíce členů měla strana za dobu svého působení v roce 2009, kdy měla 24 497 členů. Podle S. E. Scarrow, B. Gezgor se původní kulturní a společenské podněty ke vstupu do politických stran oslabují a převládají zejména motivy instrumentální a ideologické. V dotazníkovém šetření uvedly více jak tři čtvrtiny dotázaných, že motivem bylo ideologické a programové zaměření strany. Téměř čtvrtina dále uvedla jako důvod stranické zájmy (posílit a podpořit ČSSD v politickém boji) a společenskou otázku (být v kontaktu s lidmi, rodinná tradice). Jen v jednom případě byla uvedena kariérní motivace. Zde se potvrzují předpoklady M. Gallaghera a M. Marshe, že tento materiální podnět spíše nikdo ověřeně nepřiznává.

Ačkoliv někteří autoři docházejí k závěru, že členové nejsou již pro politickou stranu v době státních subvencí a médií tak důležití, ve skutečnosti tomu tak není. ČSSD má snahu o zvýšení počtu svých členů, zejména o mladé osoby, ale i ženy. Z pohledu stran jsou pro ni členové v mnoha ohledech důležití. Poskytují legitimitu, stranické poplatky, angažují se ve volební kampani, rekrutují se z nich nové osoby do úřadů, umožňují ukotvení strany ve společnosti či přenesení názorů společnosti.

Při studiu členské základny se potvrzují závěry I. van Biezen, podle kterých je pro postkomunistické strany charakteristické, že členství je více inkluzivní, do veřejných pozic jsou často nominováni i nestraníci a formální členství není výlučným předpokladem pro stranickou aktivitu. Členství vzniká podpisem přihlášky a zaplacením členského příspěvku a schvaluje ho daná místní organizace. K nominaci nestranických osob z veřejné sféry, které

byly umístěny na čelní místa kandidátních listin do Poslanecké sněmovny ČR, i přes to, že do té doby ve straně vůbec nepůsobily, docházelo v posledních dvojích volbách. Nestraníční kandidáti jsou na kandidátkách u komunálních voleb.

Nejen počty členů, ale i míra jejich aktivity je pro strany velmi důležitá. A. Panebianco v této souvislosti odlišuje neaktivní a aktivní členy. Aktivní členové se dělí na tzv. kariéristy a věrné, kterých je více, což je i jedním z důvodů podpory předsedy strany. Podle dosavadních studií se aktivity členů na pravidelné bázi se pohybují mezi 10 - 45 %.

Otázkou, zda se v důsledku snahy stran o zvýšení motivace členů k větší participaci zvyšuje jejich zapojení, se zabývají E. Scarrow, P. Webb a D. M. Farrell v článku *From Social Integration to Electoral Contestation*. Autoři dochází k závěru, že k procesu větší demokratizace u studovaných stran nedochází. Ke stejným závěrům můžeme dojít i u ČSSD. O výběru kandidátů do voleb rozhodují nižší stranické úrovně, ale vedení strany může (zejména se tak stává u voleb do komor parlamentu) do podoby kandidátek zasáhnout. U výběru předsedy strany sice došlo k ustavení možnosti jeho přímé volby, která sice může být chápána jako snaha o centralizaci své pozice, zároveň se tak nesporně rozšiřuje vliv jednotlivých členů strany. Ačkoliv stanovy od roku 2007 přímou volbu umožňují, zatím k ní ještě - ať z důvodů organizačních, finančních či mocensko-politických - nedošlo.

Je předpoklad, že se členové stran na různých hierarchických úrovních strany v různé míře ideologicky profilují. ČSSD vystupuje jako středo-levicová strana a její ideologická profilace je spíše slabá. Obecně lze konstatovat, že členové strany nejsou ideologicky hluboce vyhranění. Což se projevuje konzistentní podporou politiky vedení strany, kdy nevznikají významné názorové platformy uvnitř strany vystupující proti konkrétní politice strany. Z uskutečněných rozhovorů vyplývá, že obecně se na nižších stranických úrovních již méně debatuje o směřování či programu strany. Někteří členové, převážně starší generace, však stále politicko-programové otázky diskutují a nelze proto vytvořit jednoznačný závěr. Na druhé straně členové nemají významnou možnost programový obsah strany ovlivňovat. Díky médiím máme možnost slyšet politické názory zejména vedení, nikoli řádných členů strany. Ačkoliv tedy vedení z podstaty nutnosti profilace strany v rámci mezistranické soutěže musí udržovat určité ideologické vymezení strany, lze se obecně klonit k závěrům P. Norris, že

neexistuje nějaká jasná struktura popisující ideologické rozdělení strany. Na každé stranické úrovni se lze setkat s odlišnou mírou ideologické profilace.

V této souvislosti uvádí M. Maora, že je zásadní, že „[v]šichni lidé spojení s politickou stranou se nacházejí ve vzájemných konkurenčních vztazích. I zde aktéři bojují se svými názory o relativní vliv, což vytváří hybnou sílu stranického života“.<sup>190</sup> Podle F. Boucek politická strana představuje soubor jednotlivců, kteří ze strategických důvodů tvoří koalice či skupiny, které se vyznačující rozdílnými preferencemi, zájmy a konkurenčními požadavky na stranické zdroje a prostředky. Již samotné členství v místní organizaci představuje působení ve skupině, která může mít jiné zájmy, volební preference atd.

V ČSSD se již od počátku devadesátých let projevuje názorová pestrost jejích členů. Přesto strana působí jednotně a netvoří se v ní štěpící linie, které by ji významně rozdělovaly. Nelze tak hovořit o frakcích, ale o určitých proudech. Proudů (*tendencies*) definoval R. Rose v protikladu ke frakcím, protože proudy nepředstavují stabilní tělesa, ale spíše postoje. Proudů lze označit za neorganizovanou skupinu uvnitř strany, která se profiluje na konkrétním problému či tématu a má flexibilní ideologii. Proudů v ČSSD jsou charakteristické převážně rétorickou odlišností či názorovým vyhraněním se mocensky vůči jiné skupině (nejčastěji vedení strany). Přítomnost jednotlivých proudů v ČSSD byla obvykle řešena tak, že strana neměla snahu proudy potlačit, ale zapojila je do vedení strany, což je podle M. Maora vhodným nástrojem neutralizace vnitřní opozice.

Fenoménem, který je v politické vědě zatím poměrně málo studován, je role nevolených stranických orgánů, tedy zaměstnanců, poradců či expertů. Jejich význam se však v politických stranách zvyšuje. Jak upozorňuje A. Panebianco, velmi často není zohledňován rozdíl mezi stranickými byrokraty (*byreaucrats*) a odborníky (*professionals*). S tím souvisí následně odlišení procesu stranické byrokratizace či stranické profesionalizace. Profesionalizace je v ČSSD patrná. Jako příklad uveďme skutečnost, že součástí oficiální organizační struktury řízení strany jsou poradci předsedy. Volební kampaň do parlamentních voleb, o něco v menší míře do komunálních voleb, je řízena volebním štábem. Odborníci spravují oblast stranického marketingu či rozpracovávají podklady k politickým tématům. Činnost odborníků je dána jak vnějšími podmínkami, kdy strana vede víceméně s ohledem na

---

190 MAOR, M.: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe*. s. 1.

množství voleb a jejich přípravy permanentní volební kampaň, či šíře a složitost témat, ke kterým by se měla strana odborně vyjadřovat. Většinu zaměstnanců Lidového domu tvoří tzv. *exekutivní byrokraté*, jak definuje A. Panebianco. Ti pracují pro stranické vedení a jsou mu odpovědní. Tzv. *reprezentativní byrokraté* navíc podléhají volební kontrole a mají tak svým způsobem legitimizační úlohu v rámci vnitrostranického fungování. Příkladem je ústřední tajemník strany, který je na návrh Předsednictva ČSSD schvalován Ústředním výkonným výborem ČSSD.

---

Téma vnitřní organizace a fungování stran přináší mnoho fenoménů, které nabízejí možnost hlubšího studia, a to zejména v rovině empirické. Česká politická věda se dosud fenoménu téměř nevěnovala, a proto je zde velký prostor jak pro studium organizace určité politické strany, tak pro komparativní analýzu politických stran. Vzhledem k odlišnostem evropských stran by bylo zajímavé zabývat se srovnáním organizací a fungováním ideologicky podobných stran v sousedních zemích. Předložená případová studie nabízí ještě obsáhlejší možnosti zkoumání. V důsledku dynamičnosti a specifčnosti fungování politické strany je její analýza časově a obsahově náročná. Pro detailnější analýzu by bylo vhodné využít jak širšího dotazníkového šetření mezi členy strany na všech stranických úrovních, tak i většího okruhu dotazovaných osob.

# LITERATURA A PRAMENY

## Monografie

- van BIEZEN, I.: *Political Parties in New Democracies: Party Organization in Southern and East Central Europe*. London and New York: Palgrave Macmillan. 2003.
- BOUCEK, F.: The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe. In LEWIS, P. G. – WEBB, P. (eds.): *Pan-European Perspectives on Party Politics*. Leiden: Brill. 2003. Pp. 55-95.
- BOWLER, S. – FARRELL, D. M. – KATZ, R. S.: Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments. In: BOWLER, S. – FARRELL, D. M. – KATZ, R. S.: *Party Discipline and Parliamentary Government*. Columbus: Ohio State University Press. 1999. Pp. 3 – 22.
- DULIO, D. A.: Party Crashers? The Relationship between Political Consultants and Political Parties. In: KATZ, R. S. – CROTTY, W. J.: *Handbook of Party Politics*. London: Sage Publication. 2006. Pp. 348 – 359.
- HEIDAR, K.: Party Membership and Participation. In: KATZ, R. S. – CROTTY, W. J.: *Handbook of Party Politics*. London: Sage Publication. 2006. Pp. 301 – 315.
- KATZ, R. S. – MAIR, P.: Ascendancy of the Party in the Public Office. In: GUNTHER, R. – LINZ, J. J.: *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford University Press. 2002. Pp. 113-134.
- KATZ, R. S. – MAIR, P.: *Party Organizations: A Data Handbook*. London: Sage Publication. 1992.
- KELLER, J.: *Sociologie byrokracie a organizace*. Praha: Sociologické nakladatelství. 1996.
- KLÍMA, M.: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. České Budějovice: Radix. 1998.
- KOPECKÝ, P.: Parties in the Czech Parliament: from Transformative towards Arena Type of Legislature. In: LEWIS, P. G.: *Party Structure and Organization in East-Central Europe*. Aldershot: Edward Elgar. Pp. 66-88.
- KOPEČEK, L. – PŠEJA, P.: Česká strana sociálně demokratická. In: MALÍŘ, J. – MAREK, P. a kol.: *Politické strany*. Brno: Nakladatelství Doplněk. 2005. S. 1463 – 1487.
- KROUWEL, A.: Party Models. In: KATZ, R. S. – CROTTY, W. J.: *Handbook of Party Politics*. London: Sage Publication. 2006. Pp. 249 – 269.

- LAVER, M. – SHEPSLE, K. A.: How Political Parties Emerged from the Primeval Slime: Party Cohesion, Party Discipline, and the Formation of Governments. In: BOWLER, S. – FARRELL, D. M. – KATZ, R. S.: *Party Discipline and Parliamentary Government*. The Ohio State University Press. 1999. Pp. 23 – 48.
- LEWIS, P.: *Political parties in post-communist Eastern Europe*. London: Routledge, 2000.
- MAOR, Moshe: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe. Organisational Determinants of Coalition Bargaining*. London: Routledge. 1998.
- MAIR, P.: *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Oxford University Press. 1997.
- MCKENZIE, R. T.: *British Political Parties: The Distribution of the Power within the Conservative and Labour Parties. Chapter X. Conclusions*. London: Heinemann, 1955.
- MITCHELL, P.: Coalition Discipline, Enforcement Mechanisms, and Intraparty Politics. In: BOWLER, S. – FARRELL, D. M. – KATZ, R. S.: *Party Discipline and Parliamentary Government*. The Ohio State University Press. 1999. Pp. 267 – 287.
- MONTERO, J. R. – GUNTHER, R.: Introduction: Reviewing and Reassessing Parties. In: GUNTHER, R. – LINZ, J. J.: *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford University Press. 2002. Pp. 1 – 35.
- PANEBIANCO, A.: *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge University Press. 1988.
- PUHLE, H. J.: Still the Age of Catch-allism? In: GUNTHER, R. – LINZ, J. J.: *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press. 2002. Pp. 58 – 83.
- SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2005.
- SCARROW, S. E.: Parties without Members? Party Organization in a Changing Electoral Environment. In: DALTON, R. - WATTENBERG, M. (ed): *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press. 2000. Pp. 79 – 101.
- SCARROW, S. E. - WEBB: Paul - FARRELL, David M.: From Social Integration to Electoral Contestation. In: DALTON, R. - WATTENBERG, M. (ed): *Parties Without*

*Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press. 2000. Pp. 129 – 154.

- SCARROW, S. E.: *Parties and Their Members. Organizing for Victory in Britain and Germany*. Oxford: Oxford University Press. 1996.
- SCOTT, R. *Institutions and Organizations. Foundations for Organizational Science*. London: Routledge. 1995.
- WARE, A.: *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press. 1996.
- WEBB, P. – KOLODNY, R.: Professional Staff in Political Parties. In: KATZ, R. S. – CROTTY, W. J.: *Handbook of Party Politics*. London: Sage Publication. 2006. Pp. 337 – 347-
- WOLINETZ, S. B.: Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies. In: GUNTHER, R. – LINZ, J. J.: *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford University Press. 2002. Pp. 136 – 165-

### Odborné články

- ANDERWEG, R. B. – THOMASSEN, J.: Pathways to Party Unity: Sanctions, Loyalty, Homogeneity and Division of labour in the Dutch parliament [online]. *Party Politics*, Vol. 17, No. 5. 2011. Pp. 655-672. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/17/5/655.full.pdf+html>
- BELLONI, F. – BELLER, D. C.: The Study of Party Factions as Competitive Political Organizations [online]. *The Western Political Quarterly*, Vol. 29, No. 4, 1976. Pp. 531-549 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.jstor.org/stable/448136>
- van BIEZEN, I.: On the Internal Balance of Party Power: Party Organizations in New Democracies [online]. *Party Politics*. Vol. 6, No. 4, 2000. Pp. 395-417. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/6/4/395.full.pdf+html>
- BOUCEK, F.: Rethinking Factionalism: Typologies, Intra-Party Dynamics and Three Faces of Factionalism [online]. *Party Politics*, Vol. 15, No. 4. 2009. Pp. 455 – 485. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/15/4/455.full.pdf+html>



- DETTERBECK, K.: Cartel Parties in Western Europe? [online]. *Party Politics*, Vol 11. No. 2. 2005. Pp 173-191. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/11/2/173.full.pdf+html>
- ENYEDI, Z. – LINEK, L: Searching for the Right Organization: Ideology and Party Structure in East-Central Europe [online]. *Party Politics*. Vol. 14, No. 4, 2008. Pp. 455-477. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/14/4/455.full.pdf+html>
- GALLAGHER, M. - MARSH, M.: Party Membership in Ireland: The Members of Fine Gael [online]. *Party Politics* Vol 10. No 4. 2004. Pp. 407-425. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/10/4/407.full.pdf+html>
- KATZ, R. – MAIR, P: Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party [online]. *Party Politics*, Vol. 1, No. 5, 1995. Pp. 5-28. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/1/1/5.full.pdf+html>
- KOELBLE, T. A.: Party Structures and Democracy: Michels, McKenzie, and Duverger Revisited via the Examples of the West German Green Party and the British Social Democratic Party [online]. *Comparative Political Studies*. Vol. 22, No. 2. 1989. Pp. 199-216. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://cps.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/22/2/199.full.pdf+html>
- KOOLE, R.: Cadre, Catch-all or Cartel?: A Comment on the Notion of the Cartel Party [online]. *Party Politics*, Vol 2, No.4, 1996. Pp. 507-523. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/2/4/507.full.pdf+html>
- KOPECKÝ, P.: Developing party Organizations in East-Central Europe: What Type of Party is Likely to Emerge? [online]. *Party Politics*. Vol. 1, No. 4, 1995. Pp. 515-534. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/1/4/515.full.pdf+html>
- LINEK, L: České politické strany a jejich členové. K postupné proměně charakteru členství [online]. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: [veda.fsv.cuni.cz/doc/KonferenceRCS/soc\\_linek.doc](http://veda.fsv.cuni.cz/doc/KonferenceRCS/soc_linek.doc)
- MAIR, R. – van BIEZEN, I.: Party Membership in Twenty European Democracies, 1980 – 2000 [online]. *Party Politics*. Vol 7, No. 1, 2001. Pp. 5-21. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/7/1/5.full.pdf+html>

- MCCLOSKEY, H. - HOFFMANN, P. J. - O'HARA, R.: Issue Conflict and Consensus Among Party Leaders and Followers. *The American Political Science Association* [online]. Vol. 54, No. 2. 1960. Pp. 406-427. [cit. 2012-04-17]. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.jstor.org/stable/1978302>.
- NORRIS, P: May's Law of Curvilinear Disparity Revisited: Leaders, Officers Members and Voters in British Political Parties [online]. *Party Politics*, Vol 1, No. 1, 1995. Pp. 29-47. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/1/1/29.full.pdf+html>
- PEDERSON, H. H: How intra-party power relations affect the coalition behaviour of political Parties [online]. *Party Politics*, Vol. 16, No. 6, 2010. Pp. 737-754. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/16/6/737.full.pdf+html>
- RAHAT, G. – HAZAN, R. Y. – KATZ, R. S.: Democracy and Political Parties: On the Uneasy Relationship between Participation, Competition and Representation [online]. *Party Politics*, Vol 14, No.6, 2008. Pp. 663-683. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/14/6/663.full.pdf+html>
- RANDALL, V. - SVASAND, L.: Party Institutionalization in New Democracies [online]. *Party Politics*, Vol. 8, No. 1. 2002. Pp. 5-29. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/8/1/5.full.pdf+html>
- SAGLIE, J. – HEIDAR, K.: Democracy within Norwegian Political Parties [online]. *Party Politics*, Vol. 10, No. 4, 2004. Pp. 385-405. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/10/4/385.full.pdf+html>
- SEYD, P. - WHITELEY, P.: British Party Members: An Overview [online]. *Party Politics*, Vol. 10, No. 4, 2004. Pp. 355-366. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/10/4/355.full.pdf+html>
- SCARROW, S. E. - GEZGOR, B.: Declining Memberships, Changing Members? European Political Party Members in a New Era [online]. *Party Politics*, Vol. 16, No. 6, 2010. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/16/6/823.full.pdf+html>
- STERN, A. J. - TARROW, S. - WILLIAMS, M. F.: Factions and Opinion Groups in European Mass Parties: Some Evidence from a Study of Italian Socialist Activists [online]. *Comparative Politics*, Vol. 3, No. 4, 1971). Pp. 529-559. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.jstor.org/stable/421262>

- TAVITS, M: Effect of Local Ties On Electoral Success and Parliamentary Behaviour: The Case of Estonia [online]. *Party Politics*, Vol 16, No. 2, 2010. Pp. 215–235. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/16/2/215.full.pdf+html>
- WHITELEY, P. F.: Is the Party over? The Decline of Party Activism and Membership across the Democratic World [online]. *Party Politics*, Vol. 17, No. 1, 2011. Pp. 21-44. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://ppq.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/17/1/21.full.pdf+html>
- WHITELEY, P. F. – SEYD, P.: The Dynamics of Party Activism in Britain: A Spiral of Demobilization [online]. *British Journal of Political Science*, Vol. 28, No. 1, 1998. Pp. 113-137. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.jstor.org.ezproxy.is.cuni.cz/stable/pdfplus/194159.pdf?acceptTC=true>
- WHITELEY, P. – SEYD, P. – PATTIE, Ch.: Citizenship and Civic Engagement: Attitudes and Behaviour in Britain [online]. *Political Studies*, Vol. 51, 2003. Pp. 443-468. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.politicalstudies.org/pdf/pattie.pdf>

#### **Periodika – tištěná, elektronická**

- ověřeno k 17. 4. 2012 [cit. 2012-04-17]

- *Členové ČSSD reagují na vyškrtávání kandidátů rozporuplně* [online], 16.1.2006. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.ihned.cz/c1-17616740-clenove-cssd-reaguji-na-vyskrtavani-kandidatu-rozporuplne>
- *ČSSD hasí potíže v Paroubkově kraji. Hromadně se tam hlásí noví straníci* [online], 11.12.2009 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.ihned.cz/cesko/c1-39445330-cssd-hasi-potize-v-paroubkove-kraji-hromadne-se-tam-hlasi-novi-stranici>
- DVOŘÁKOVÁ, V.: Rozkládání státu [online], *Listy* 3/2011. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=113&clanek=031104>
- *Hašek popřel údajnou dohodu o rozdělení moci se Sobotkou* [online], 3.3.2011. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/226746-hasek-poprel-udajnou-dohodu-o-rozdeleni-moci-se-sobotkou.html>

- *Kandidatura Brožové je v pořádku, vzkazuje Paroubek* [online], 29.4.2009 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: [http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/kandidatura-brozove-je-v-poradku-vzkazuje-paroubek\\_117256.html](http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/kandidatura-brozove-je-v-poradku-vzkazuje-paroubek_117256.html)
- *Miloš Melčák byl vyloučen ze strany* [online]. 10.2.2007. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/108996-milos-melcak-byl-vyloucen-z-cssd.html>
- *Paroubek o modernizaci strany: Potřebujeme mladší a vzdělanější voliče* [online], 31.5.2008 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/17031-paroubek-o-modernizaci-strany-potrebujeme-mladsi-a-vzdelanejsi-volice/>
- *Paroubek převzal Starcovy kompetence* [online], 28.7.2006. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: [http://www.lidovky.cz/paroubek-prevzal-starcovy-komptence-dsw-/ln\\_domov.asp?c=A060728\\_141837\\_ln\\_domov\\_hlm](http://www.lidovky.cz/paroubek-prevzal-starcovy-komptence-dsw-/ln_domov.asp?c=A060728_141837_ln_domov_hlm)
- *Paroubek zkouší rozštěpit ČSSD. Přetáhl k sobě celou jednu stranickou buňku* [online], 22.11.2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.ihned.cz/c1-53745980-paroubek-zkousi-rozstepit-cssd-pretahl-k-sobe-celou-jednu-stranickou-bunku>
- *Paroubkova nová strana povstane z národních socialistů* [online], 17.8.2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=711004>
- *Policie obvinila 17 členů pražské ČSSD kvůli úplatkům* [online], 1.3.2012 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/policie-obvinila-17-clenu-prazske-cssd-kvuli-uplatkum/762812>
- *Recept ČSSD na černé duše: Čekací lhůty pro zájemce o členství* [online], 12.12.2009 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.ihned.cz/politika/c1-39455530-recept-cssd-na-cerne-duse-cekaci-lhuty-pro-zajemce-o-clenstvi>
- *Sobotka hrozí rušením místních organizací, Foldyna chce přeregistraci soc. dem. na Ústecku* [online], 11.6.2010. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/203053-sobotka-hrozi-rusenim-mistnich-organizaci-foldyna-chce-preregistraci-soc-dem-na-ustecku.html>
- *Sobotka přemlouval Paroubka: Zůstaň v ČSSD* [online], 8.8.2011. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=710045>
- *Sociální demokracie se zbavuje členů, které naverbovali "velrybáři"* [online], 21.3.2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.ihned.cz/cesko/c1-51303610-socialni-demokracie-se-zbavuje-clenu-ktere-naverbovali-velrybari>

- *Teplická ČSSD dosadila na volební kandidátku Brožovou i Šlégra* Teplická ČSSD dosadila na volební kandidátku Brožovou i Šlégr. [online]. 9.6.2009. [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/57524-teplicka-cssd-dosadila-na-volebni-kandidatku-brozovou-i-slegra/>
- *Týden po sjezdu ČSSD zase řeší náборы černých duší* [online], 28.3.2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://m.aktualne.centrum.cz/article.phtml?id=695406&s=12>
- *Ústecká ČSSD odmítla návrh na přeregistraci* [online], 8.4.2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/120565-ustecka-cssd-odmitla-navrh-na-preregistraci/>
- *V Libčevsi opustilo ČSSD přes dvě stě lidí, mnozí míří k Paroubkovi* [online]. 21.11.2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: [http://zpravy.idnes.cz/v-libcevs-i-opustilo-cssd-pres-dve-ste-lidi-mnozi-miri-k-paroubkovi-10m-/domaci.aspx?c=A111121\\_142846\\_usti-zpravy\\_alh](http://zpravy.idnes.cz/v-libcevs-i-opustilo-cssd-pres-dve-ste-lidi-mnozi-miri-k-paroubkovi-10m-/domaci.aspx?c=A111121_142846_usti-zpravy_alh)
- *Vyšehradská výzva. Přečtěte si, jak poslanci ČSSD kritizují vedení* [online], 24.7.2009 [cit. 2012-04-17]. Dostupný z WWW: [http://zpravy.idnes.cz/vysehradska-vyzva-prectete-si-jak-poslanci-cssd-kritizuji-vedeni-p9y-/domaci.aspx?c=A090724\\_142049\\_domaci\\_adb](http://zpravy.idnes.cz/vysehradska-vyzva-prectete-si-jak-poslanci-cssd-kritizuji-vedeni-p9y-/domaci.aspx?c=A090724_142049_domaci_adb)

### **Stranické dokumenty**

- zdroj: Archiv Lidového domu ČSSD

- Návrh Organizačního řádu ČSSD. 5. zasedání Ústředního výkonného výboru. 2002.
- Novelizace Organizačního řádu ČSSD. 8. zasedání Předsednictva ČSSD. 2007.
- Organizační řád 2011. Sbíрка dokumentů a interních předpisů ČSSD. 2011.
- Řád přípravy na volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. 2009.
- Stanovy Československé sociální demokracie 1990.
- Stanovy České strany sociálně demokratické 1997.
- Stanovy České strany sociálně demokratické 2001.
- Stanovy České strany sociálně demokratické 2007.
- Stanovy České strany sociálně demokratické 2009
- Stanovy České strany sociálně demokratické 2011.
- Usnesení XXXIV. Sjezdu ČSSD konaného ve dnech 23. - 25. března 2007, Brno.
- Usnesení XXXV. Sjezdu ČSSD dne 20. - 22. března 2009, Praha.

- **Elektronické databáze a zdroje**

- ověřeno k 17. 4. 2012, cit. [2012-04-17]

- Česká strana sociálně demokratická (<http://www.cssd.cz/>)
- Sage Fulltext Collection: Political Science, Sociology, Communication Studies (<http://online.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/>)
- Vláda České republiky (<http://www.vlada.cz/>)
- Volební server Českého statistického úřadu (<http://www.volby.cz/>)
- *ECPR Research Session Application: Political Parties Database Working Group.* ([www.ecprnet.eu/research\\_sessions/.../Webb\\_Political\\_Parties\\_Database.pdf](http://www.ecprnet.eu/research_sessions/.../Webb_Political_Parties_Database.pdf))
- *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy. 2010.* (<http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>)
- *Stanovy Občanské demokratické strany. 2011.* (<http://www.ods.cz/stanovy>)
- *Zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 2. 10. 1991.* (<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1991/sb081-91.pdf>)

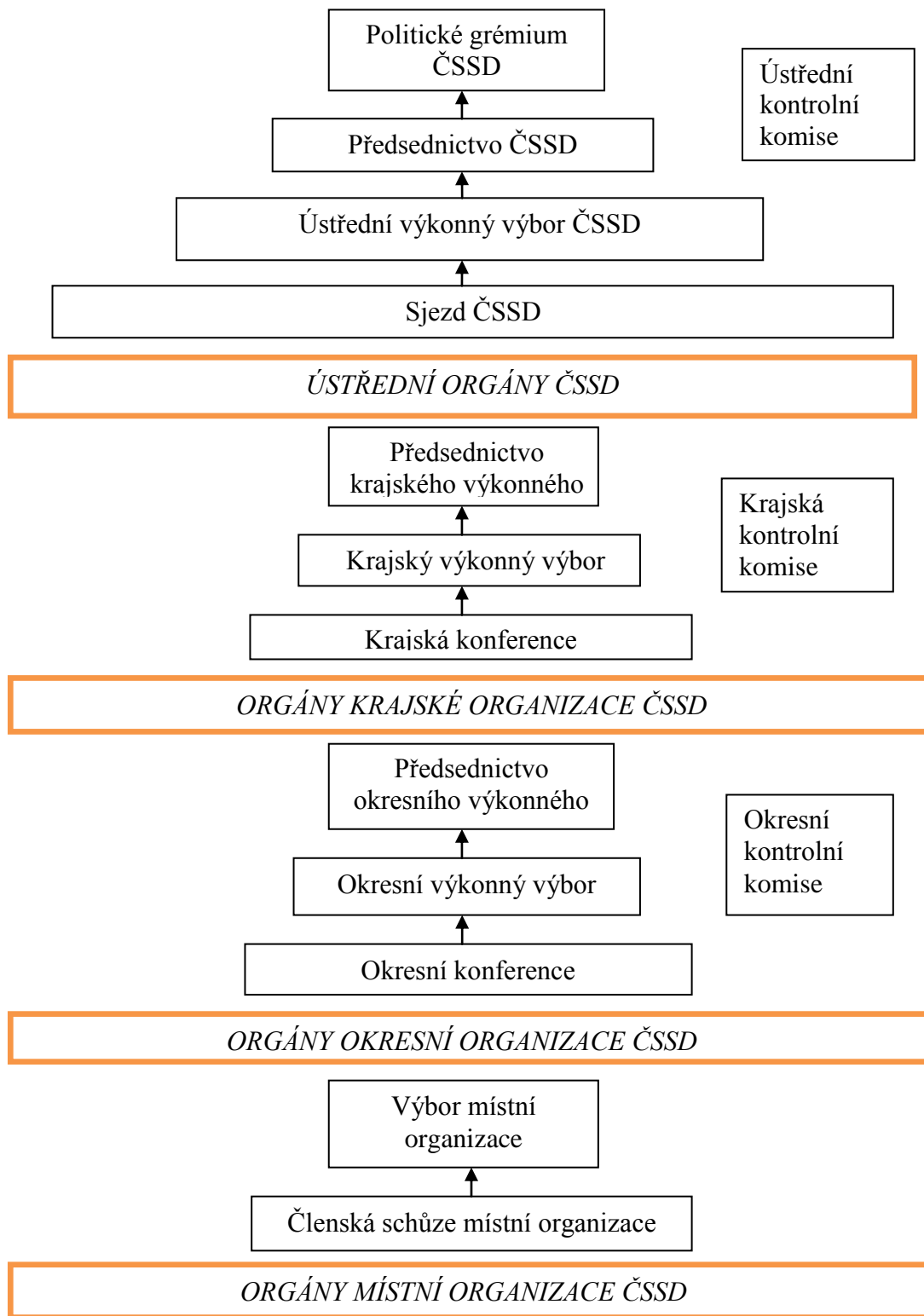
## **Rozhovory**

- vedené autorkou práce

- Člen ČSSD Praha-západ. V Praze dne 23. 4. 2012.
- Člen Okresního výkonného výboru ČSSD v Mostě a zastupitel. V Mostě dne 13. 4. 2012.
- Místopředseda ČSSD a poslanec. V Praze dne 18. 4. 2012.
- Vedoucí organizační sekce Lidového domu ČSSD. V Praze dne 26. 3. 2012.

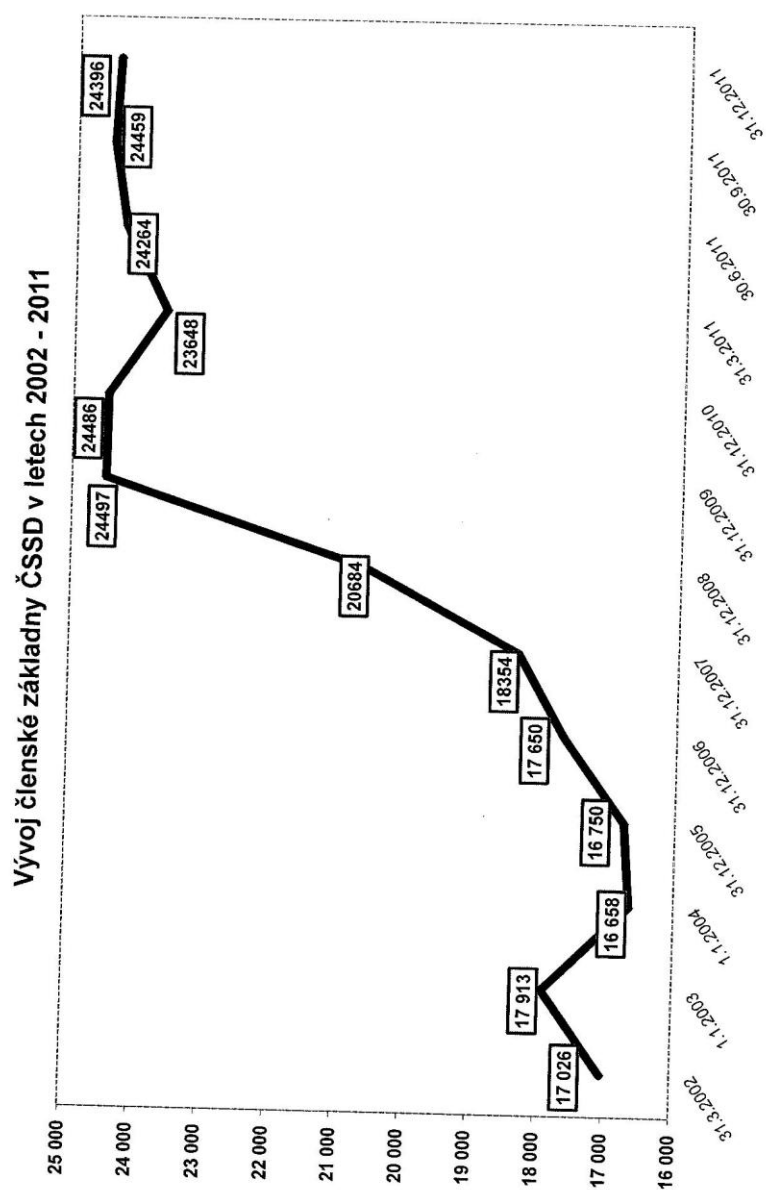
# PŘÍLOHY

## Příloha č. 1 – Stranická struktura ČSSD (2011)



*Zdroj: autorka práce*

## Příloha č. 2 – Vývoj členské základny ČSSD (2002 – 2011)



Zdroj: Organizační sekce Lidového domu ČSSD



# Příloha č. 3 - Členská základna ČSSD - krajský přehled (2002 - 2011)

## Členská základna - krajský přehled - nárůst/pokles

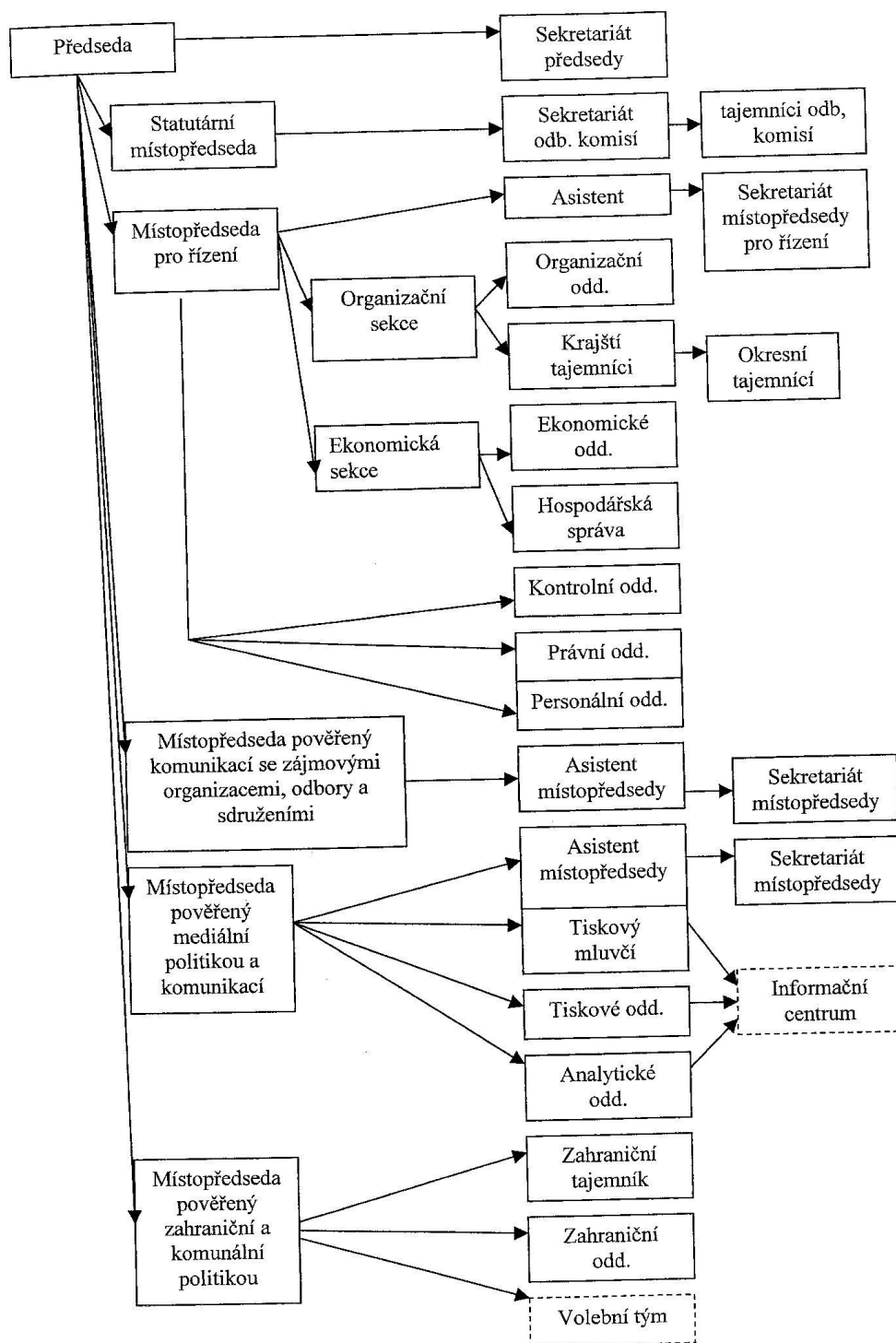
Kraj	31.3.02	1.1.03	1.1.04	31.12.05	31.12.06	31.12.07	31.12.08	31.12.09	31.12.2010	31.3.2011	30.6.2011	30.9.2011	31.12.2011	změna od 31.12.10
Praha	2 066	1 864	1 804	2 289	2 553	2 596	2 792	3 251	3 251	2 950	2 975	3 002	3 031	-230
Středočeská	1 636	1 732	1 606	1 566	1 698	1 924	2 182	2 933	2 927	2 898	3 018	3 013	3 041	114
Jihočeská	1 067	1 125	1 047	930	919	890	942	1 018	1 083	1 058	1 085	1 086	1 108	25
Píseňská	1 088	1 110	1 008	883	922	952	1 060	1 178	1 254	1 258	1 316	1 326	1 345	91
Karlovarská	495	567	586	558	587	595	625	806	837	762	760	762	767	-70
Ústecká	1 486	1 704	1 530	1 647	1 711	1 768	2 469	3 482	3 273	3 184	3 220	3 222	2 971	-302
Liberecká	844	1 056	659	744	716	782	1 057	1 333	1 229	1 149	1 171	1 198	1 159	-70
Královéhradecká	769	767	762	680	671	685	766	880	871	815	812	826	823	-48
Pardubická	718	761	762	755	882	1 013	1 157	1 258	1 213	1 143	1 169	1 177	1 173	-40
Vysočina	866	896	873	786	816	851	905	958	969	947	948	947	952	-17
Jihomoravská	1 959	2 122	2 008	2 060	2 159	2 290	2 454	2 645	2 699	2 694	2 859	2 887	2 953	254
Olomoucká	1 040	1 080	1 054	1 005	1 054	1 032	1 050	1 074	1 100	1 075	1 093	1 125	1 130	30
Zlínská	741	784	675	612	663	700	752	802	802	807	851	861	859	57
Moravskoslezská	2 168	2 262	2 202	2 154	2 218	2 225	2 424	2 819	2 920	2 857	2 937	2 978	3 034	114
Zahraníčí	83	83	82	81	81	51	49	50	48	51	50	49	50	2
<b>CELKEM</b>	<b>17 026</b>	<b>17 913</b>	<b>16 658</b>	<b>16 750</b>	<b>17 650</b>	<b>18 354</b>	<b>20 684</b>	<b>24 497</b>	<b>24 486</b>	<b>23 648</b>	<b>24 264</b>	<b>24 459</b>	<b>24 396</b>	<b>-90</b>

v poklesu je porovnán stav členské základny 31.12.2011 k 31.12.2010

Zdroj: Organizační sekce Lidového domu ČSSD

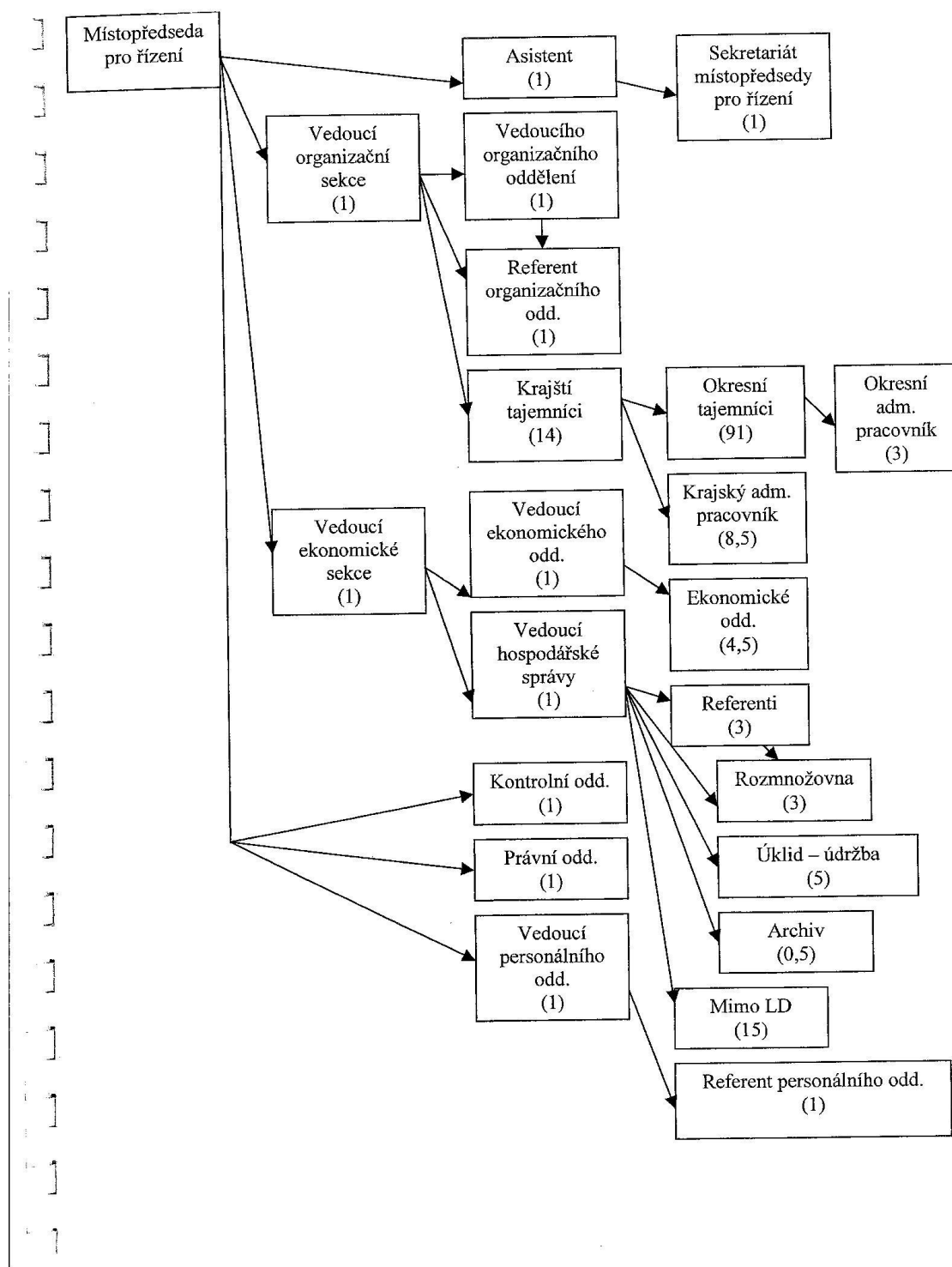
## Příloha č. 4 – Organizační struktura ČSSD – řízení (2001)

Organizační struktura ČSSD - řízení



# Organizační struktura ČSSD - řízení

## Struktura útvarů přímo podřízených místopředsedovi pro řízení

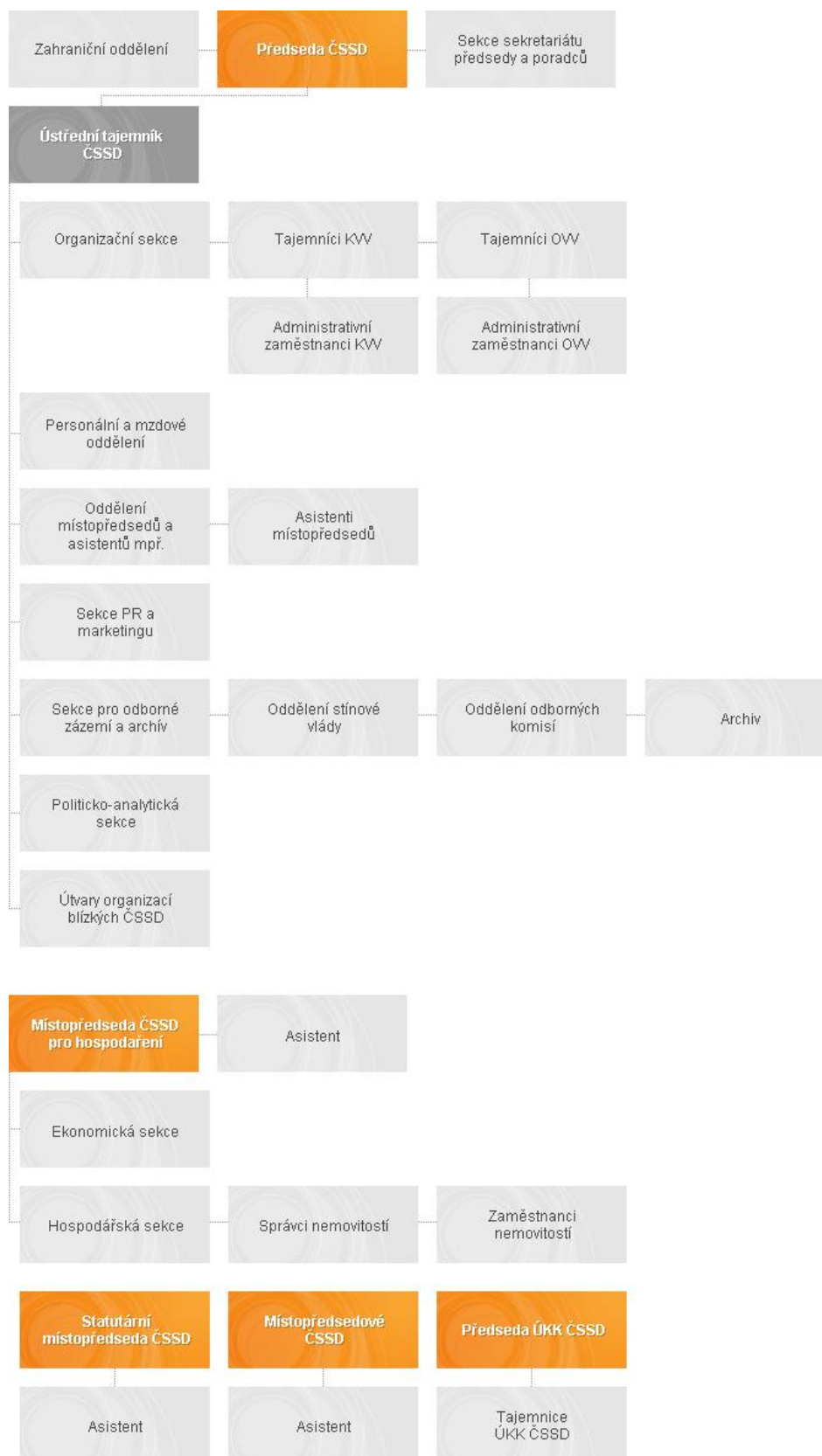


Zdroj: Archiv Lidového domu ČSSD

[illegible]

- 100 -

## Příloha č. 6 – Organizační struktura Lidového domu (2011)



Zdroj: [www.cssd.cz](http://www.cssd.cz)